

kleio

Tijdschrift van de vereniging
van docenten in geschiedenis
en staatsinrichting in Nederland
(VGN)

37e jaargang nr. 1 februari

1996

Middeleeuwen,
Basisvorming en
de Verenigingsjaarstukken

Vereniging van docenten in geschiedenis en
staatinrichting in Nederland

Algemeen Bestuur

Mw. H. Budé-Janssens,
voorzitter (externe en
buitenlandse contacten,
Platform VVVO,
CITO/CEVO, intercommis-
sie, werkgroep Suriname,
publiciteit), Patrijslaan 12a,
2261 ED Leidschendam.
Tel. 070-32 77 923.
Fax. 070-3201298

Mw. M.E. Hielkema
vice-voorzitter (bavo,
internationalisering, contac-
ten met historische verenig-
ingen), Titiaanstraat 34',
1077 RJ Amsterdam.
Tel. 020-66 44 060.

L.M.I.V. Nolet, 1e secretaris
(externe correspondentie,
didactische activiteiten, leraren-
opleidingen, nascholings),
Reestraat 32,
6531 JM Nijmegen.
Tel. (privé) 024-35 50 749,
(werk) 024-34 59 827.

Mw. E. Marrenga 2e secreta-
ris (interne correspondentie,
vrouwengeschiedenis),
Lange Leidsedwardsstraat

212', 1017 NR Amsterdam.
Tel. 020-62 77 126.

J. Schopman, penningmees-
ter (financiën, ledenwerving,
OAC, contacten Kleio,
Tweede Fase),
Jozef Israëlsstraat 58,
6521 MZ Nijmegen.
Tel. 024-32 24 769.

H. Kurstjens (vbo/mavo,
cie Van Veen),
Nijkamp 13,
6651 HG Druten.
Tel. (privé) 0487-51 31 19,
(werk) 026-35 21 320.

Mw. J.M.L. van Bekkum
(volwasseneneducatie,
beroepsopleidingen),
Molvense erven 102,
5672 HN Nuenen.
Tel. 040-28 34 364.

H. Buskop (havo, vwo,
pabo, Clomantica),
Sportlaan 370,
2566 LP Den Haag.
Tel. 070-3648946.

VGN-giro: 128701 t.n.v.
Penningmeester VGN,
Den Haag.

U kunt zich opgeven als lid
van de VGN bij de adminis-
tratie Vreeswijkstraat 329,
2546 AK Den Haag. Wilt u
daarbij aangeven tot welke
categorie van leraren u
behoort en op welk schooltype
u werkzaam bent.

Voor 1996 bedragen de contributies:

Bij bezoldiging tot en met
HOS-schaal 10 f 95,-

Bij bezoldiging vanaf
HOS-schaal 11 f 115,-

VBO/MAVO-docent met drie
of meer vakken f 65,-

Bij minder dan 16 uur f 80,-

Kennismakingslidmaatschap
(alleen voor studenten) f 45,-

Buitengewone leden (zij die
niet meer in het onderwijs
werkzaam zijn) f 85,-

Partnerlidmaatschap f 140,-

kleio

Het blad van de VGN, verschijnt tien maal
per jaar, incidenteel met katern voor leerlingen

Redactie

W.G.J. Rongen, voorzitter,
Antillen 4, 3524 EZ Utrecht.
Tel. 030-28 92 580.
R.P. Slotboom, secretaris,
Walcheren 137, 3524 ZS
Utrecht. Tel. 030-28 95 982.
B. Engbers, Louise Kerlinghof
8, 3571 TR Utrecht.
Tel. 030-2724010.
J.L.G. van Oudheusden,
Massenetstraat 21, 5144 WP
Waalwijk. Tel. 0416-33 74 30.
H.S.J. Jansen, Hatertseweg
463, 6533 GH Nijmegen.
Tel. 024-35 53 484.
Mw. C. van Boxtel, Evievelde 6,
5422 AK Gemert.
Tel. 0492-36 11 36.
J. Trippenree, Vesuvius 74,
3524 WX Utrecht.
Tel. 030-2800543.

ISSN 0165-6449

Alle leden van de VGN
hebben een abonnement op
Kleio.
Niet-leden kunnen zich
abonneren, maar reglementair
komen alleen diegenen in
aanmerking voor een abonne-
ment zonder lidmaatschap, die
niet werkzaam zijn als docent.
Over uitzonderingen beslist
het bestuur.

Voor 1996 kost een
abonnement:
Binnenland f 100,-
Buitenland, f 125,-
binnen Europa f 125,-
Buitenland, buiten
Europa (luchtpost) f 135,-
Losse nummers f 10,-

Informatie over het
leerlingenmateriaal in de serie
Kleio-Didactica en andere
uitgaven van de VGN vindt u
regelmatig in Kleio.
U kunt bestellen door het

betreffende bedrag over te
maken op Postbanknummer
12 87 01 t.n.v. Penningmeester
VGN te Den Haag.
Wilt u op het girobiljet
aangeven om welke nummers
het gaat.

In Kleio kan geadverteerd
worden.

Prijzen:
1 pagina f 410,-
1/2 pagina f 325,-
1/4 pagina f 225,-

Voor informatie over andere
formaten en inleverdata van
de opnamemodellen kunt u
zich wenden tot de eindredac-
teur.

Eindredactie:
Mw. T. Bogaerts-Stoopman,
Omloop-West 9,
3402 XM IJsselstein.
Tel. 030-68 83 576
Fax 030-68 88 459

VAN DE REDACTIE

Het is weliswaar al februari als U dit
nummer ontvangt, toch wil ik beginnen
met U het beste voor 1996 te wensen.
Dat hoort bij het eerste nummer van
deze jaargang. Dat het een mooi ge-
schiedenis- en geschiedenisonderwijs-
jaar moge worden.

Het doet me genoeg te merken -
middels ingezonden brieven - dat 'Van
de redactie' gelezen wordt. Een tweetal
reacties - de een afkeurend, de ander
goedkeurend, vindt U in dit nummer
terug.

Uiteraard zullen we de ontwikkelingen in
het geschiedenisonderwijs het komend
jaar op de voet volgen.

In dit nummer al twee voorbeelden
daarvan: de enquête over toetsen in de
basisvorming en een discussiestuk over
de inhoud van de basiskennis. We ho-
pen met het artikel over 'de plattegrond'
een voor iedereen belangrijke discussie
te starten.

In de komende nummers zullen we U op
de hoogte houden van de ontwikkelin-
gen met betrekking tot de tweede fase.

'Suf wankelende mensen' en 'Pabo-
produkten' noemde P.W. Klein leraren al
dan niet in de geschiedenis in *Historisch
Nieuwsblad*. Het blijft toch raar dat velen
in de universitaire wereld met zoveel
dédain op geschiedenisonderwijs in 't
VO neerkijken. Natuurlijk zal de inhoud
van sommige lessen hen niet kunnen
bekoren, maar kennis van zaken is toch
een eerste vereiste als je ergens een
oordeel over uit wilt spreken.
't Getuigt ook van weinig respect voor
de 6000 leraren geschiedenis, waarvan
de grote meerderheid met enthousiasme
én kennis van zaken les geeft.
Ik kan er weer kwaad over worden....

Wim Rongen

In dit nummer

4 Ronald van Kesteren - De nieuwe middeleeuwen. Een apologie

Door moderne mediaevisten worden de middeleeuwen benaderd vanuit de historische antropologie. Dat juist die benadering perspectieven biedt voor het onderwijs laat docent geschiedenis Van Kesteren zien aan de hand van 'de terugkeer der doden'. Juist middeleeuwse bronnen kunnen rijkelijk tegemoet komen aan de belevingswereld van leerlingen!

9 Commissie Basisvorming - De eindtoetsen basisvorming. Uitslag van de enquête

In het septembernummer van KLEIO zat een enquête-formulier met betrekking tot de eindtoetsen, die iedere school in december 1994 heeft gekregen. 48 leraren reageerden - niet veel, een kleine 2,5 % van de leden. Hier in grote lijnen de mening van die respondenten.

12 Jan van Oudheusden - Hi-Ha-Happening: langharig tuig en glimlachende elites: boek van de maand

Bespreking van recent verschenen boeken over de jaren zestig door James C. Kennedy, Hans Righart en Herman Wigbold.

15 Bart Engbers - Algemene basiskennis: een aanzet tot discussie

In zijn 'Smeekschrift' roept Kleio-redacteur Bart Engbers op om mee te doen aan een discussie over de 'plattegrond-kennis' van de basisvorming: door uitwisseling van ervaringen zou het mogelijk moeten zijn, dat vanuit 'het veld' simpel en concreet op tafel komt te liggen wat de stof is waarvan iedere leerling aan het einde van de basisvorming in hoofdlijnen enige notie moet hebben.

16 Platform Nascholing - Een plattegrond als discussiestuk

Voorstel voor een plattegrond: minimale basiskennis, nodig voor de kerndoelen.

En verder:

22 In 't kort en recensies

31 Kleiokrant

Middenkatern: De Verenigingsjaarstukken!

Wilt u artikelen voor Kleio toesturen aan de secretaris van de redactie. Berichten voor de Kleiokrant, aktualiteiten, mededelingen van commissies, aankondigingen en brieven kunnen rechtstreeks naar de eindredacteur.

De nieuwe middeleeuwen

Een apologie

Ronald van Kesteren

**'In de middeleeuwen kon het
gebeuren dat de doden terugkeerden op aarde ...'**

**Aan de hand van bronnen over dit thema en de interpretatie ervan door
moderne antropologisch georiënteerde mediaevisten laat de auteur zien
dat ook de middeleeuwen moeten in de klas! Juist deze nieuwe manier
om de periode te benaderen komt tegemoet aan de belevingswereld
en historische interesse van leerlingen.**

**Ronald van Kesteren is leraar geschiedenis aan het Collegium Marianum
in Venlo. Hij bereidt een proefschrift voor over het beeld van de
middeleeuwen in de negentiende en twintigste eeuw.**

*De dode teruggekeerd als spook.
Kayserchronik, Beieren c. 1375.*

kleio

nummer 1/96
pagina's 4 en 5

Vanaf het moment dat de middeleeuwen in leven werden geroepen, is het eigenlijk nooit meer goed gekomen. Humanisten en protestantse hervormers beschouwden het tijdvak als een periode van onwetendheid en obscurantisme. De romantici daarentegen schiepen een positiever beeld. Een deel hunner verlangde hartstochtelijk terug naar de zuivere christelijke middeleeuwen, waarin iedereen, van hoog tot laag, door het geloof werd getekend. Inmiddels is ook dit ideaalbeeld vernieuwd. Historici hebben overtuigend aangetoond dat de kerstening zich in de vroege middeleeuwen vooral op de adellijke bovenlaag en in de late middeleeuwen voor-

namelijk op de stedelijke samenleving richtte, terwijl de evangelisatie van het platteland zich goeddeels in de vroegmoderne tijd voltrok. Daarnaast heeft een historicus als Aaron Gurevich de nadruk gelegd op het gegeven dat oude, heidense gebruiken en geloofsvoorstellingen volledig deel uitmaakten van het dagelijkse, christelijke leven in de middeleeuwen.

Geen ander tijdvak is waarschijnlijk meer uitgeleverd geweest aan essentialistische strevingen. Steeds immers zijn historici op zoek geweest naar wat zij als de essentie van de middeleeuwen zouden kunnen aanmerken - het principe dat alles tezamenhield en van waaruit alles zou kunnen worden verstaan. De middeleeuwen - door de humanisten gecreëerd als een historisch vacuüm - werden diensgevolge steeds weer anders ingevuld. Geen van de essentialistische typering is echter overtuigend gebleken. Het middeleeuwse tijdvak is een historische constructie die geen bestaansrecht aan zichzelf ontleent. Maar de vaststelling dat de middeleeuwen niet om zichzelf hoeven te worden bestudeerd, betekent niet dat de periode geen aandacht verdient.

De Franse historica Régine Pernoud liet zich in deze zin reeds eerder niet onbetuigd: *'Le Moyen Age est mort, vive le Moyen Age'*.

Middeleeuwen en onderwijs

Het humanistische apodictum - dat de oudheid een bevoorrechte plaats vergunde en de Europese cultuur grotendeels van haar middeleeuwse wortels afsneed - is tot op heden merkbaar in het geschiedenisonderwijs. In veel leerboeken neemt de oudheid een prominenter plaats in dan de middeleeuwen. Deze praktijk lijkt in strijd met opvattingen van zulk uiteenlopende auteurs als Umberto Eco en Jacques Le Goff, die van mening zijn dat de middeleeuwen meer bepalend zijn geweest voor Europa's culturele 'Sonderweg' dan de oudheid.

De doden terugkerend als naakte zielen.

(Miniatuur bij Guillaume de Diguilleville, *Pèlerinage de vie humaine*, 15e eeuw).

In dit kader wil ik een bijdrage leveren aan de herwaardering en herdefiniëring van de middeleeuwen in het geschiedenisonderwijs. Daarbij baseer ik me op enkele recente verschuivingen in didaktiek en geschiedfilosofie die, zoals ik zal trachten aannemelijk te maken, moeiteloos aansluiten bij ontwikkelingen in de mediaevistiek.

Op de eerste plaats kan daarbij worden verwezen naar het geschiedfilosofisch debat waarin Huizinga's notie van de historische 'sensatie' centraal staat. Met de uitdrukking 'historische sensatie' beklemtoonde Huizinga het directe en onmiddellijke contact met het verleden dat de historische ervaring ons biedt. Deze sensatie, 'een dronkenschap van het oogenblik', kan ontstaan door relatief onbeduidende objecten of relictten uit het verleden. Een dergelijke sensatie overrompelt de historicus en gaat steeds gepaard met de volstrekte overtuiging van echtheid en waarheid.

Tollebeek heeft erop gewezen dat men Huizinga's 'sensatie' moet zien in het licht van diens vrees voor een al te sterk hodiecentrisme. Het is opvallend dat in een deel van de huidige mediaevistiek eveneens een fascinatie bestaat voor het ogenschijnlijke onbeduidende detail en een streven om moderne (nationale, europeocentrische) denkkaders en theorievorming over het verleden te vervuilen voor een presentatie van het verleden. In deze zin gaat het om een geschiedschrijving gemodelleerd naar de historische ervaring.

De historische sensatie wordt uitgelokt door het tegelijkertijd vreemde en herkenbare van het verleden. De Duitse didaktikus Harm Mögenburg, die een onderzoek heeft gedaan naar historisch besef bij leerlingen, constateerde dat, in de beleving van veel leerlingen, grote overeenkomsten bestaan tussen het heden en de middeleeuwen. De middeleeuwen vormen als het ware een 'distant mirror'. In deze spiegel stellen leerlingen zich vragen over geboorte en dood, schaars- te en overvloed, mannelijkheid en vrouwelijkheid, kindertijd en ouderdom.

Dit voert Mögenburg in de richting van de historische antropologie. Wanneer vragen worden gesteld vanuit de historische antropologie kunnen juist de middeleeuwen geschikte inzichten bieden.

Een van de dominante richtingen in de huidige mediaevistiek is de vooral in Frankrijk beleden 'anthropologie historique'. Aan de hand van een voorbeeld wil ik laten zien hoe verfrissend de middeleeuwen in deze antropologisch georiënteerde mediaevistiek worden bestudeerd. Mijn voorbeeld heeft betrekking op het in de middeleeuwen veelvuldig voorkomende verschijnsel van de terugkeer der doden. In grote lijnen volg ik hierbij de Franse mentaliteitshistoricus Jean-Claude Schmitt.

Schmitt, een van de grote mediaevisten van dit moment, heeft een schat aan verhalen over terugkerende doden verzameld. De oor-

spronkelijkheid van zijn geschiedschrijving ligt in de ambitieuze poging die hij heeft ondernomen om betekenis van deze teksten te duiden tegen de achtergrond van sociaal-politieke en kerkelijke ontwikkelingen.

De terugkeer der doden

In de middeleeuwen kon het gebeuren dat de doden terugkeerden op aarde. Zij verschenen aan de levenden in dromen, in visioenen of gewoon tijdens de dagelijkse beslommeringen. De gestorvenen doken niet zonder reden op. Ze kwamen tevoorschijn om de nabestaanden te waarschuwen of om hun hulp in te roepen.

In werkelijkheid waren het de levenden die aan de overledenen een bestaan 'post mortem' verleenden. Waarom gaven zij de doden een lichaam, een gezicht of een stem die tot hen sprak?

Een elfde-eeuwse kroniek vertelt een geschiedenis die in onze streken plaatsvond. De auteur, Thietmar, bisschop van Merseburg, schrijft dat in de dagen van de Utrechtse bisschop Balderik (918-976) de kerk van Deventer door ouderdom in verval was geraakt. Balderik liet de kerk herstellen, waarna hij haar inwijdde en toevertrouwde aan een van zijn priesters. Toen deze op een keer de kerk opzocht, hoorde hij de doden zingen. Op het kerkhof zag hij hen offers brengen. Dit voorval werd door de priester meteen

aan zijn bisschop gemeld. Balderik beval hem voortaan in de kerk te slapen. De daaropvolgende nacht werd de priester met bed en al door de doden de kerk uitgegooid. Doodsbang beklagde hij zich bij zijn bisschop. Deze echter schreef voor dat hij, onder bescherming van relieken en besprenkeld met wijwater, de wacht moest blijven houden.

De priester gaf gehoor aan de bevelen en ging opnieuw in de kerk slapen. Toen hij daar lag, brak het angstzweet hem uit.

'En zie! Daar kwamen de doden op het gewone tijdstip. Zij tilden hem op, legden hem voor het altaar en verbrandden zijn lichaam tot stof en as.'

Thietmar laat er geen misverstand over bestaan waarom hij stilstaat bij de terugkeer der doden. *'Opdat geen enkele christen in de toekomst nog zal twifelen aan de opstanding van de doden'*. Thietmars bisdom was immers pas in 968 opgericht en het grootste deel van Oost-Duitsland was niet of nauwelijks gekerstend.

Met deze vertellingen wilde hij naar eigen zeggen vooral de ongeletterde Slaven, die de dood als het einde van alle dingen zagen, overtuigen van de wederopstanding en de waarheid van het christendom.

De afwijzing van de doden

De terugkomst van de doden is opmerkelijk, omdat de kerkelijke cultuur van de vroege middeleeuwen standvastig en met zeker succes hun wederkeer probeerde tegen te houden. Van grote betekenis zijn de denkbeelden van Augustinus geweest. Hij was van 396 tot 430 bisschop van Hippo Regius in Noord-Afrika. In de middeleeuwen genoot hij als kerkvader groot gezag. Volgens Augustinus zijn het niet de geesten van de gestorvenen zelf die zich verplaatsen in de geest van een levende. Wat in een droom verschijnt is hooguit de gelijkenis van een persoon. De overledene is zich niet bewust van zijn aanwezigheid. De geesten van de doden hebben geen enkele reden om zich met de levenden te bemoeien. Een uitzondering vormen de heiligen. Zij kunnen zich wel vertonen aan de levenden. Maar heiligen zijn dan ook geen gewone doden.

Door de kerk werd de terugkeer der doden aangegrepen om het verschil tussen christelijke en heidense geloofsvoorstellingen aan te scherpen. In de Oudheid waren de doden immers alomtegenwoordig. Na zijn heengaan verscheen Patroklos als schim aan de slapende Achilles en sprak hij zijn mistroos-

tige strijdmakker bemoedigend toe. In de Germaanse cultuur beschikten de doden zelfs over een tastbaar lichaam. Een bekende sage vertelt hoe Asmund, zoon van koning Alf, het graf van zijn dode vriend Asvith bezoekt. In de nacht komt deze tot leven. Hij overmeestert Asmund en rukt hem een oor af. Asmund weet nog maar net te ontkomen.

Het verzet van Augustinus hield op de lange duur evenwel geen stand. Aan het einde van de vroege middeleeuwen keerden de doden terug, langzaam, maar steeds talrijker. Zo verscheen in 874 Lodewijk de Vrome in een droom aan zijn zoon Lodewijk de Duitser. De gestorven keizer sprak hem toe: *'Ik smeeke je bij onze Heer Jezus Christus en de Heilige Drieëenheid, om mij te verlossen van de martelingen die ik in het hiernamaals moet ondergaan, opdat ik eindelijk het eeuwige leven zal krijgen'*.

Lodewijk de Duitser, hevig geschrokken van deze aanblik, verstuurde onmiddellijk een brief naar alle kloosters van zijn rijk met het verzoek te bidden voor het zieleheil van zijn vader.

Sociale orde

Voor al in de middeleeuwse kloostercultuur komt het thema van de terugkerende doden veelvuldig voor. Een van onze kroongetuigen is Otloh, monnik van het klooster St Emmeran in Regensburg, die leefde van 1010 tot 1070.

Schmitt geeft aan diens verhalen, waarin meermalen terugkerende doden ten tonele verschijnen, nieuwe betekenis door ze te plaatsen in de politieke en religieuze context van die tijd.

Rond het jaar 1000 hadden veel kloosters te lijden van onmiskenbare uitbarstingen van geweld. Door heerszuchtige kasteelheren werden de kloosterlingen van hun bezittingen beroofd. Aangezien de monniken nauwelijks fysiek verweer hadden tegen dit geweld, moesten andere middelen worden aangewend.

In een van zijn verhalen vertelt Otloh de geschiedenis van twee broers die oog in oog kwamen te staan met hun overleden vader. Deze vroeg hun om het landgoed dat hij op onrechtmatige wijze van een klooster had weggenomen terug te geven aan de monniken. Als dit niet gebeurde, zouden hijzelf, zijn zoons en degenen die het landgoed ooit zouden bezitten, niet kunnen ontkomen aan het eeuwige vuur. De broers hoefden niet lang na te denken. Zij gaven de goederen terug aan het klooster. Zonder te aarzelen

kleio

nummer 1/96
pagina's 6 en 7

schonken zij vervolgens hun hele erfenis aan de monnikengemeenschap en trokken zelf het kloosterkleed aan.

Deze tekst van Otloh is in overeenstemming met de denkwereld van de Godsvrede, die aan het einde van de tiende eeuw in Zuid-Frankrijk ontstond op initiatief van de bisschoppen, en die tot doel had verschillende bevolkingsgroepen (waaronder geestelijken, vrouwen en armen) en hun goederen te beschermen tegen het oorlogsgeweld. Het thema van de terugkerende doden wordt door Otloh aangegrepen om de ridderstand tot vredelievender gedrag te manen.

De doden keerden ook terug om de kloosterlingen zelf tot de orde te roepen. In zijn *Visioenenboek* geeft Otloh de ervaring weer van een familielid, monnik van het klooster Tegernsee in Beieren. Deze monnik ging ge-

woonlijk 's nachts naar de kerk om te bidden voor zijn zonden. Meermalen hoorde hij daar gemompel van de gestorven kloosterlingen. Al snel begreep hij dat het gemurmel verband hield met de veronachtzaming van de kloosterdiscipline door zijn medemonniken. Hij meldde zich bij zijn abt, stelde hem in kennis van de nachtelijke geluiden en sprak hem aan op de onverschilligheid van de monniken. De abt antwoordde hem:

'Jullie oudjes schijnen niets mooier te vinden dan je aandacht te wijden aan de onzin in jullie dromen. Ik hoef toch niet alles te veranderen en omver te gooien vanwege die dromen van jullie?'

Met bedrukt hart ging de monnik weg. Dezelfde nacht hoorde hij opnieuw het gemompel. De dag erop vatte het klooster vlam. In de uitslaande brand werd ook de boekenschat compleet verwoest.

De les is helder. De doden keerden terug om de kloosterlingen duidelijk te maken dat de monastieke orde resoluut diende te worden hersteld.

Vagevuur

Een literair genre dat in de dertiende en veertiende eeuw grote populariteit genoot, was dat van de 'exempla'. Exempla zijn korte vertellingen in stichtelijke toonzetting en met een moraliserend slot. De bedelmonniken maakten in hun preken veelvuldig gebruik van dit genre. In de handen van de ordebroeders vormden de exempla een zeer effectief middel voor de godsdienstige vorming van het volk.

Een exemplum - afgebeeld op een vijftiende-eeuws miniatuur - handelt over een ridder die de gewoonte had, zodra hij voorbij een

Links keren de doden terug om de ridder te beschermen tegen zijn vijanden. Rechts klaagt een teruggekeerde dode over het gewicht van de mantel die hij had gestolen. (Miniatuur bij Jacobus de Voragine, *Legenda Aurea*.)

LITERATUUR

- F.R. Ankersmit, *De historische ervaring* (Groningen 1993)
A. Gurevich, *Medieval Popular Culture* (New York 1988)
H. Mögenburg, 'Nein, das Mittelalter sagt uns nichts mehr', in: *Geschichte Lernen*, III (1989) 12-18
P. Nissen, 'De evangelisatie van de Lage Landen', in: *Communio*, XVII (1992) 251-264
S. Quandt, 'Historische Anthropologie und Geschichtsdidaktik', in: H. Süssmuth, ed. *Historische Anthropologie* (Göttingen 1984)
P. Raedts, 'De christelijke middeleeuwen als mythe', in: *Tijdschrift voor Theologie*, XXX (1990) 146-158
J.-Cl. Schmitt, *La raison des gestes dans l'Occident médiéval* (Parijs 1990)
J.-Cl. Schmitt, *Les revenants. Les vivants et les morts dans la société médiévale* (Parijs 1994)
J. Tollebeek, *De toga van Fruin* (Amsterdam 1990)

kerkhof kwam, van zijn paard te klimmen om te bidden voor de gestorvenen. Op een dag werd hij achtervolgd door vijanden en zocht hij een schuilplaats op het kerkhof. Onmiddellijk verzeen de doden uit hun graven om hem bij te staan. De vijanden bliezen daarop de aftocht. De boodschap van het verhaal: 'Men moet bidden voor de doden, opdat zij bidden voor ons'.

De aanbeveling te bidden voor de gestorven zielen, had praktische waarde: hierdoor konden de nabestaanden het verblijf van de doden in het vagevuur bekorten.

De bedelorden opereerden voornamelijk in de steden en in een periode van opkomende stadscultuur en geldhandel - met het kerkelijke verbod op rente - gaf het vagevuur bovenal uitkomst aan woekeraars. Een exemplaar verhaalt hoe de weduwe van een Luikse woekeraar zich zorgen maakte om het zieleheil van haar onlangs gestorven man, wiens stofelijk overschot door de bisschop van het kerkhof was verwijderd. Zij wendde zich tot de paus, en sprak tot hem: 'Heer, men heeft mij gezegd dat man en vrouw één zijn en dat volgens Paulus een ongelovig man gered kan worden door een gelovige vrouw. Ik ben bereid mezelf voor mijn echtgenoot op te sluiten en zijn zonden af te kopen.'

De paus besliste dat de dode naar het kerkhof teruggebracht mocht worden. De vrouw liet zich daarop bij het graf als kluisenares inmetelen. Onafgebroken bad ze voor het heil van haar man. Na zeven jaar keerde hij terug, in het zwart gekleed. Hij smeekte haar vol te blijven houden. Zeven jaar later verscheen hij opnieuw, nu geheel in het wit gekleed. Zacht sprak hij zijn vrouw toe: 'Dank aan God en jou, want vandaag ben ik bevrijd.'

Dergelijke verhalen gaven de nieuwe stedelijke klassen uitzicht op een gelukkig leven na de dood. Tezelfdertijd was het exemplaar en de thematiek van de terugkerende doden voor de bedelmonniken een probaat middel om de stedelingen stevig vertrouwd te maken met de kerkelijke moraal en praktijk.

Nouvelle histoire

De afgelopen decennia hebben mediaevisten laten zien dat bepaalde genres, zoals miracula, heiligenlevens of exempelen, die voorheen als onbetrouwbaar terzijde werden geschoven, van grote betekenis kunnen zijn voor geschiedkundig onderzoek. Schmitt heeft daarbij laten zien dat ook een 'fantastisch' verschijnsel als de terugkeer der doden als historische bron bruikbaar is. Bestude-

ring van dit fenomeen werpt licht op geloofsvoorstellingen, mentaliteiten en hun sociaal-politieke context in de middeleeuwen.

In het werk van antropologisch georiënteerde mediaevisten en in het bijzonder in dat van Schmitt is het begrip 'ontwikkeling' vrijwel afwezig. Dat hangt samen met hun visie op de geschiedschrijving, die sterk is beïnvloed door denkbeelden die gemeengoed zijn in de sociale antropologie. Geloofsvoorstellingen, beelden, ideeën en gebaren worden belicht in het geheel van ideologische functies van een samenleving. Het valt gemakkelijk in te zien dat Schmitt vanuit deze functionalistische conceptie afkerig is van iedere vorm van evolutionisme.

Deze 'nouvelle histoire' lijkt een geschikt beginpunt om tot een herwaardering van de middeleeuwen in het geschiedenisonderwijs te komen. Bevrijd van essentialistische typeringen en evolutionistische schema's kan het tijdvak in een nieuw daglicht worden gesteld. Wanneer daarbij wordt uitgegaan van een antropologische vraagstelling en leerlingen de beschikking hebben over bronnenkaternen, zijn het, naar ik aannemelijk heb willen maken, juist middeleeuwse bronnen, die rijkelijk tegemoet kunnen komen aan de belevingswereld én historische interesse van leerlingen.

Met dank aan Maria Grever, Jan van Oudheusden en Wim Rongen, die commentaar leverden op een eerdere versie van dit artikel.

kleio

nummer 1/96
pagina's 8 en 9

De eindtoetsen basisvorming

Twee toetsen voor het vak geschiedenis en staatsinrichting ter afsluiting van de basisvorming: die mochten we ontvangen in december 1994 om af te nemen in het schooljaar 1994/1995 of 1995/1996.

De toetsen waren nog niet binnen of de discussies brandden los op alle scholen en in alle secties. Ook binnen de sectie geschiedenis werd volop gepraat over het hoe, wanneer en waarom van deze toetsen. En binnen de kortste keren kwam ook de kritiek: niet te doen voor (I)vbo-leerlingen, een lachertje voor de Vwo-leerlingen; doen deze toetsen, en zeker de toets staatsinrichting, wel recht aan de kerndoelen?

Natuurlijk volgde de Commissie Basisvorming van de VGN de ontwikkelingen rondom de kerndoelen en de toetsen op de voet. We besloten om al direct na de eerste ervaringen met de eindtoetsen een enquête af te nemen.

We namen voor lief dat veel collega's niet zouden reageren, omdat ze de toets nog niet hadden afgenomen. 'Want voor we het weten worden de kerndoelen bijgesteld en komen er nieuwe maatregelen met betrekking tot de eindtoetsen van de staatssecretaris', dachten we toen!

En ja hoor, blijkens de circulaire van 25-9-1995 wordt het programma voor de eindtoetsen eenmalig veranderd. En de eerste stappen op weg naar (nieuwe/herschreven?) kerndoelen worden al weer gezet.

In onze contacten met de betrokkenen bij de basisvorming (PMB, CITO, SLO) zouden wij aan de eerste indrukken van de eindtoetsen veel kunnen hebben. We zijn dan ook blij dat we nog redelijk wat respons kregen.

We beloofden de deelnemers aan de enquête een verslag in KLEIO. Dat leest u hierna. Maar u kunt ervan overtuigd zijn, dat we de ontwikkelingen blijven volgen en erbij betrokken willen blijven of worden.

Hebt u hieromtrent iets te melden of te vragen, aarzel dan niet contact op te nemen met een van de leden van de Commissie Basisvorming van de VGN.

Namens de Commissie Basisvorming,
Loek Janssen

Bij de bespreking van de binnen gekomen enquêtes hebben we een aantal keuzes gemaakt. Een uitputtende analyse van alle gegevens moet u hier niet verwachten. Dat was overigens ook onze bedoeling niet. We kregen eerste indrukken binnen van een nieuwe ontwikkeling, die (waarschijnlijk) op korte termijn aangepast gaat worden. Maar die indrukken zijn interessant genoeg om weer te geven. Allereerst omdat 'geluiden uit het veld' cijfermatig bevestigd worden. Maar ook omdat we nu een eerste beeld krijgen van het belang dat docenten geschiedenis en staatsinrichting hechten aan basisvorming en de toetsing ervan; dit kwam met name terug in de commentaren.

We lopen de (tien) vragen met u door.

Cijfers

Wij ontvingen de enquête ingevuld terug van in totaal 48 docenten van de meest uiteenlopende onderwijstypes. Van die 48 docenten waren er 30 die één of meerdere toetsen inderdaad hadden afgenomen, 18 hadden dat nog niet gedaan (zie tabel 1).

Het CITO ontwikkelde een toets voor staatsinrichting en een toets geschiedenis, die uit twee delen bestond: algemene vragen en vragen rondom het Jordaanoproer. In onze enquête hebben we de geschiedenistoets ook gesplitst. In tabel 2 ziet u welke van de toetsen in welke types onderwijs reeds is afgenomen. Uit de tabel blijkt met name dat op veel scholen gewerkt wordt met methodes, die het lastig maken om thema's uit 'hogere klassen' nu al, na twee jaar basisvorming, af te vragen. We denken dan met name aan het Jordaanoproer en de staatsinrichting, twee 'typische' derdeklassonderwerpen. Wanneer het kan, worden die toetsen uitgesteld.

Schooltype	Aantal	Toets(en) ja	Toets(en) nee
Ivbo, Vbo, Mavo, Havo,Vwo	7	4	3
Ivbo, Vbo	5	4	1
Vbo, Mavo, Havo, Vwo	8	2	6
Vbo, Mavo,Havo	1	1	0
Vbo, Mavo	5	5	0
Vbo	1	1	0
Mavo. Havo, Vwo	11	8	3
Mavo	4	2	2
Havo, Vwo	2	1	1
Vwo	4	2	2
Totaal	48	30	18

Tabel 1: schooltypes en toetsen-afname.

	Ivbo	Vbo	Mavo	Havo	Vwo	Totaal
1. Jordaan	3	14	11	3	5	36
2. Wegwijs	4	14	9	6	8	41
3. Staatsinrichting	1	10	7	1	4	23

Tabel 2: de honderd afgenomen toetsen.

	Ivbo			Vbo			Mavo			Havo			Vwo		
	S	G	M	S	G	M	S	G	M	S	G	M	S	G	M
1.			3		1	13		5	6	1	2		2	3	
2.			4		1	13		3	6		6		1	7	
3.			1			10		1	6		1		1	3	

Tabel 3: niveau van de toetsen (afgenomen). S = simpel, te gemakkelijk; G = goed, te doen; M = moeilijk, te moeilijk.

	Ivbo			Vbo			Mavo			Havo			Vwo		
	S	G	M	S	G	M	S	G	M	S	G	M	S	G	M
1.			5		2	6		9	5	2	10		5	8	
2.			5		2	6		6	9	3	6		3	10	
3.			5		1	7		4	10	2	7		2	11	

Tabel 4: niveau van de toetsen (nog niet afgenomen). S = simpel, te gemakkelijk; G = goed, te doen; M = moeilijk, te moeilijk.

Wel toetsen afgenomen		Geen toetsen afgenomen	
Ja	Nee	Ja	Nee
14	13	14	3

Tabel 5: kerndoelen en eindtoetsen.

De (I)vbo-scholen hebben die mogelijkheid niet! Zij moeten de basisvorming na twee jaar afsluiten. Maar ook dan blijkt dat lang niet alle scholen het redden. De eerste toets die dan sneuvelt is die van staatsinrichting.

Twee vragen, 3 en 9, hadden betrekking op de lengte van de toets: hadden de leerlingen voldoende tijd om de toets af te ronden?

Hierover zijn geen massale klachten gekomen behalve uit de (I)vbo-hoek. Bij de keuze tussen 'haalbaar' en 'meer tijd nodig' zei ruim de helft (58%) van de (I)vbo-docenten dat hun leerlingen meer tijd nodig hebben. Van de Mavo-docenten was dat 24% en van de Havo/Vwo-docenten 7%. Hier tekent zich al een onderscheid af tussen het (I)vbo enerzijds en Havo/Vwo anderzijds.

Dat wordt alleen nog maar duidelijker wanneer we kijken naar wat men vond van het niveau van de toetsen. Het is hier wel aardig om onderscheid te maken tussen de docenten die een toets inderdaad al hadden afgenomen (vraag 4) en de docenten die dat nog niet hadden gedaan (vraag 8). (Zie voor de cijfers tabel 3 en 4.) Min of meer massaal vinden de (I)vbo-docenten de toetsen te moeilijk en ook bij de Mavo-docenten is er een meerderheid die het niveau van de toetsen te hoog vindt voor hun leerlingen. Maar zeker zo opvallend is, dat volgens de docenten deze toetsen niet per definitie gemakkelijker zijn voor de Havo/Vwo-leerlingen.

Deze resultaten vinden we terug in de vragen die betrekking hadden op het meetelen van de resultaten van de toets voor het rapportcijfer.

De afgenomen toets is in het geval van deze enquête het eindresultaat van twee jaar basisvorming. Leerlingen en docenten steken er veel tijd en energie in. Dan zou je een 'beloning' verwachten, een logische afronding van dit werk. Niet dus! Van de (precies) 100 toetsen, die er zijn afgenomen, zijn er 33 meegeteld voor het rapport, precies eenderde deel.

Vraag 6 had betrekking op de relatie tussen de kerndoelen en deze eindtoetsen. Doen de toetsen recht aan de kerndoelen, zoals die in de basisvorming voor het vak geschiedenis en staatsinrichting aan de orde komen? (Zie eerst voor de cijfers tabel 5.)

Deze vraag is 46 keer beantwoord; de 44 van de tabel en één keer 'deels', en één

keer '?'. Opvallend vonden wij dat juist de docenten die de toetsen nog niet hebben afgenomen positiever zijn dan hun collega's die wel ervaring hebben. Van die laatste groep kregen we ook de meeste 'commentaren'.

Opmerkingen bij de enquête

De discussies over de toetsen gaan nog even door, de eerste stappen op weg naar een eventuele herziening van de kerndoelen zijn al gezet en velen zullen zich herkennen in de opmerkingen die hieronder zijn afgedrukt. We zullen deze opmerkingen zeker meenemen in onze discussies.

Organisatie

- toetsen bovenop het programma is belastend, de planning en de organisatie (4);
- door de jaarplanning moesten er keuzes gemaakt worden uit de toetsen (1).

Vraagstelling en antwoordenvoorschrift

- moeilijk taalgebruik, ingewikkelde vraagstelling, verwarrende non-informatie en daardoor spannend voor de leerlingen; met name opgemerkt door (I)vbo-docenten (7);
- demotiverend voor leerlingen, die hun best doen maar de vragen niet snappen (3);
- leerlingen zagen voor de hand liggende antwoorden over het hoofd (1);
- lang niet altijd eens met de voorgescreven antwoorden (2);
- waarom mag je geen halve punten geven? (1)

Conclusies/algemene opmerkingen

- het is eigenlijk zinloos om zaken uit de 1e of 2e klas in de 3e klas na te vragen (2);
- pas het, overladen, programma van de kerndoelen aan om dit soort toetsen te vermijden (1);
- we telden de cijfers enkel mee om de leerlingen niet nog verder te demotiveren (1);
- de overheid neemt het Ivbo/Vbo door dit soort toetsen niet serieus (1);
- maak twee toetsen: een voor Vbo/Mavo en een voor Havo/Vwo; het is onmogelijk om totaal verschillende leerlingen dezelfde toets te laten maken (2);
- er is te weinig oog voor de haalbaarheid van de kerndoelen in twee jaar; dit kan gewoon niet (2);

- vorm van werkverschaffing: je krijgt toetsen die nauwelijks op de lespraktijk zijn toegespitst en vervolgens tellen de resultaten niet mee (1);
- vanuit het vak geschiedenis: zeer ontevreden (1);
- betutteling van de overheid op deze manier is overbodig (1).

Tenslotte

Binnen de secties geschiedenis en staatsinrichting is veel overleg geweest over de eindtoetsen: 43 van de 48 docenten geven dit aan. Hopelijk wordt dit overleg ook gebruikt om het geschiedenisonderwijs in Nederland de plaats te laten behouden die het verdient.

De deelnemers aan de enquête danken wij van harte.

Hi-Ha-Happening:

Jan van Oudheusden bespreekt:

James C. Kennedy, *Nieuw Babylon in aanbouw. Nederland in de jaren zestig* (Boom, Meppel 1995), 343 blz., prijs f 45,-.

Hans Righart, *De eindeloze jaren zestig. Geschiedenis van een generatieconflict* (Arbeiderspers, Amsterdam-Antwerpen 1995), 328 blz., prijs f 49,90.

Herman Wigbold, *Bezwaren tegen de ondergang van Nederland* (Arbeiderspers, Amsterdam-Antwerpen 1995), 152 blz., prijs f 29,90.

De klank van de Nederlandse 'jaren zestig' heeft al lang geleden iets magisch gekregen. De mythe van de protestgeneratie van babyboomers en bloemenkinderen, van provo's en kabouters, van beatmuziek en happenings is even aantrekkelijk als hardnekkig. De recente Beatles-revival was een voorbeeld: veertig-plussers gebruiken materiaal uit de 'sixties' nog altijd met gretigheid om aan de jongeren van nu te bewijzen dat zij veel hipper, rebelser en maatschappijkritischer waren dan hun kinderen. Ook KLEIO heeft een stevig steentje bijgedragen aan het hippe beeld. Lees het veelgeprezen maartnummer van 1994 er maar op na, een produkt van Righarts studenten.

Maar over welk draagvlak beschikte de 'protestgeneratie' in werkelijkheid? Liep een groot deel van de jeugd niet gewoon netjes in de pas van de oudere generatie? Zelf herinner ik me hoe apathisch een grote massa mede-scholieren destijds stond tegenover inspraakvoorstellen en ludieke manifestaties. Over die vraag gaat deze boekbespreking.

De hippe revolutie

De Utrechtse hoogleraar en *HP/De Tijd*-columnist Hans Righart heeft een kostelijk boek geschreven, dat je als liefhebber in één adem uitleest. Hij stelt de Protestgeneratie (geboren tussen 1940 en 1955; hij rekent zichzelf er nog juist toe) tegenover de Vooroorlogse generatie. Hij wil aantonen hoe omvattend de inbreuk van die

jongeren was op het waardenpatroon van de ouderen.

'De eindeloze jaren zestig' zijn nooit meer voorbijgegaan, zegt Righart. Zij vormen een diepe breuk in onze geschiedenis, veel ingrijpender dan de oorlogsjaren. '*De openheid waarmee we tegenwoordig over seks praten, de egalitaire manier waarop kinderen met hun ouders omgaan, de democratisering van ooit onaantastbare gezagsverhoudingen op school, werk en universiteit, de alomtegenwoordigheid van popmuziek, dit alles en nog veel meer is terug te voeren op de jaren zestig.*'

Waar kwamen ze vandaan, de jaren zestig? Righart beschrijft met vaardige pen de voorafgaande jaren van conformisme en het waardenpatroon van de vooroorlogse generatie. De zuinigheid met vlijt die huizen als kastelen bouwde, de preutsheid, de kerkelijkheid, de roomse blijdschap: alles wordt gelardeerd met de smakelijkste citaten.

Dan breekt rock'n roll door als een besmettelijke neurose en jagen de nozems, gehuld in zwartleren jacks op hun brommers de kerkgangers de stuipen op het lijf. 'Tijd voor Teenagers' begint. Bladen als *Twen/Taboe*, *Tuney Tunes* en *Muziek Expres* zijn de herauten van het jonge levensgevoel; later *Hitweek* en *Aloha*. Via de Beatle-rage van 1964, de happenings van Robert Jasper Grootveld, de bandbombers rond Roel van Duyn gaat het naar het rampjaar 1966 met de provo-rookbom bij Het Huwelijk op 10 maart, en de Dolle Dinsdag van het Amsterdamse

kleio

nummer 1/96
pagina's 12 en 13

bouwwakoproer. Studenten vormen de hekkesluiters, met als culminatiepunt de Maagdenhuisbezetting van 1969: een spelletje revolutie.

Daarna vlijt de protestgeneratie zich vredig neder op de grazige weiden van het Kralingse Bos, ons eigen Woodstock, 'een mooie toegift op de zestiger jaren'.

Wat je meesleept in Righarts betoog, maakt je gaandeweg echter ook wat kriegelig. Waarom zo overvloedig geciteerd uit 'De familie Doorsnee'? Waarom zo'n onevenredige aandacht voor de bladen *Hitweek* en *Aloha*? Righart liet zijn studenten die trendy bladen analyseren. Die bladen waren van belang, maar tegelijk ook dermate avantgardistisch, dat zij niet maatgevend genoemd kunnen worden voor de hele jongerencultuur. Het veelgelezen blad *Muziek Parade* wordt daarentegen niet eens genoemd. Waarop bascert Righart de keuze van zijn bronnen?

Maar vooral blijft de lezer met de vraag zitten: hoe is de speelruimte te verklaren van al die alternatievelingen en hippe vogels van de protestgeneratie? Waarom werden zij met hun 'aksies' niet feller geattaqueerd door de rechtse media, de kerken, het establishment?

Het boek van Righart geeft daar eigenlijk geen afdoende verklaring voor. Het politiek-maatschappelijke kader waarbinnen de hippe revolutie plaatsvond blijft betrekkelijk onzichtbaar. Welke andere ontwikkelingen waren er ook nog, binnen het conservatieve kamp met name? Waar waren de autoriteiten? En waar was boer Koekoek?

Nieuw Babylon

'De autoriteiten hadden geleerd om te glimlachen', toont de Amerikaan James C. Kennedy aan in zijn zeer vlot geschreven dissertatie *Nieuw Babylon in aanbouw*. Wat je bij Righart mist, kom je bij Kennedy aan de weet.

Kennedy - geboren in 1963, docent in Indiana - heeft een onvoorstelbaar grote hoeveelheid documentatie doorgeworsteld. Hij is haast op geen fout te betrappen, dat is op zichzelf al knap. De enige slordigheid die ik kon vinden, was de aanduiding 'St. Michiels Legioen' voor het Michaëllegoen (p.115), een vergeeflijke vertaalfout.

Kennedy toont aan dat de maatschappelijke veranderingen bij ons juist zo vlot

De ontruiming van het Maagdenhuis ademde een weinig agressieve sfeer.

verliepen (vergeleken met de VS) omdat de Nederlandse 'regenten' tijdig de bakens verzetten. 'De panische angst om voor oude trutten te worden aangezien', zoals Annie Romein in haar memoires schreef, was een voorname factor. Niet dat de gezagsdragers overtuigd waren van de juistheid van de ideeën en acties van de nieuwlichtende generatie. Maar zij wilden met de tijd meegaan, omdat veranderingen toch niet tegen te houden waren, zoals ze enigszins fatalistisch aannamen.

Kennedy's prikkelende conclusie luidt dan ook: de jaren zestig zijn niet gecreëerd door de Grootvelds en Van Duyns, maar door de Samkaldens en de Jongs. 'Een snuffje parfum in de Hollandse spruitjeslucht', zo kwalificeerde ooit KVP-premier P. de Jong (1967-1971) de acties van het langharig tuig.

Prompt hief Provo zichzelf op, de lol was er immers af. Studenten vroegen inspraak en werden praktisch meteen op hun wenken bediend door de WUB (Wet Universitaire Bestuurshervorming) van 1970, waarna het protest inzakte. Zo ging het alom. Even later kon je Udink en freule Wttewaal van Stoetwegen (CHU) gezellig

op de Dam zien zitten tussen de alternatieve jongeren. Misschien zaten ze wel naast de jonge Bill Clinton, die in de magische jaren net als duizenden andere hippe vogels uit heel de wereld naar 'surprising Amsterdam' werd getrokken.

Alles kon zomaar. Er is dus nooit een revolutie geweest in de jaren zestig, niet eens een generatieconflict, als je Kennedy's redering volgt. De echte verandering zat hem in de elite zelf. Die heeft een grote mate van zelfkritiek en zelfspot aan de dag gelegd; zo sterk, dat je haast kunt spreken van een 'weg-met-ons-mentaliteit'. Weliswaar werd die houding - naar Marcuse - veroordeeld als zijnde repressieve tolerantie, maar tolerant en flexibel was zij zeker. 'Ik ben ook veranderd', sprak Marga Klompé eind jaren zestig, en de freule voegde daar tegenover de jongeren aan toe: 'Ik was al radicaal toen jullie nog in de politieke, misschien zelfs nog in de gewone wieg lagen'.

In Nederland was toch al nooit een voedingsbodem voor rigide conservatisme (zoals in de VS), want het was in het verleden ook altijd schipperen geblazen tussen de

leiders van de zuilen. Geweld werd zoveel mogelijk vermeden.

Het vriendelijke gezicht van het gezag - overigens na enkele vervelende uitglijders - uitte zich onder meer in de scherpe daling van het aantal veroordelingen. De gevangenispopulatie verminderde tot een Europees laagterecord! Dit terwijl de criminaliteit steeg. Alles werd gedoogd: marihuana in de raadzaal, kraken, gokken, prostitutie, abortus, euthanasie, pornografie...

Het boek van Kennedy vormt een onmisbare aanvulling op dat van Righart; omgekeerd trouwens ook. Met Righart is het gniffelen en gnuiven geblazen om zijn amusante en humoristische beschrijvingen van gekten en rages. Maar Kennedy verschaft aan die uitingen en gekten juist de vereiste maatschappelijke verklaringsgrond.

De Ondergang

Pragmatische bereidheid tot aanpassing aan 'veranderende tijden' heeft ook slappe meegaandheid veroorzaakt, waarschuwt Kennedy in zijn inleiding.

Herman Wigbold heeft hier een knorrig boekje over geschreven; hij neemt de 'kwadde' erfenis van de jaren zestig eens flink op de hak.

Volgens deze bekende journalist is de protestgeneratie uit de jaren zestig grotendeels verantwoordelijk voor de thans heersende mentaliteit van lamlendigheid in Nederland. Hij benadrukt hoe betrekkelijk het begrip 'protestgeneratie' is. Het ging maar om een kleine periode en om een kleine groep. De werkelijk essentiële veranderingen in de maatschappij waren niet het gevolg van hun protest tegen het 'establishment', maar van wat de eerdere generatie al in gang had gezet.

De generatie huidige veertigers en vijftigers is volgens Wigbold geboren met een gouden lepel in de mond. Zij dicteert de agenda van de huidige politiek. Zij is ver-

antwoordelijk voor de politieke correctheid en de 'zieligheidscultus' rond allochtonen.

Het boekje van Wigbold bevat een hele litanie tegen de verloederde tijdgeest. Als een oude rechtse aristocraat in de traditie van Ridder van Rappard, Harm van Riel en de markies de Cantecleer fulmineert Wigbold tegen alles wat vies en voos is. Bolkestein kan zó bij hem in de leer.

Voorbeelden van verloedering heeft Wigbold natuurlijk maar voor het oprapen. Rapporten over criminaliteit onder Marokkaanse jongeren blijven in de la liggen. De homo-beweging is niet meer tevreden met eigen bars, sauna's, bladen etcetera, maar wil in Amsterdam zelfs Gay Games organiseren. Kunstpaus Fuchs kan ongestraft miljoenen over de balk smijten, eerst in Den Haag, nu in Amsterdam. Nederland is een El Dorado voor criminelen: Charles Z. kon 14.300 telefoongesprekken voeren vanuit de gevangenis. Drugs en straatprostitutie worden gedoogd, compleet met afwerkplaatsen en an-

dere voorzieningen voor hoerenlopers. En zovoort.

Volgens Wigbold is dit alles 'de ultieme wraak van de welzijnswerkers' die in de jaren zeventig 'als een zwerm sprinkhanen' over het land is neergelaten.

Het opmerkelijkste aan dit boekje vind ik het feit dat het van de hand is van uitgerekend Herman Wigbold, een van de journalistieke 'angry young men' die in de jaren zestig met een cynische grijns allerlei waarden en normen van rechts en confessioneel Nederland op de hak namen. Alleen al de klank van de naam Wigbold - net als die van Rinus Ferdinandusse en Frits van der Poel - vermocht destijds het humeur te bederven van mijn goede rechtse ooms - God hebbe hun ziel. Als ze tijdens familiefeestjes de hit van Boudewijn de Groot hoorden spelen, 'Mijnheer de President, slaap zacht' barstten ze in woede uit en gingen ze vervolgens op een stoel staan om te roepen: "Als morgen de Amerikanen uit Vietnam vertrekken, staan overmorgen hier de Russen op de stoep!"

Ach, die generatiekloof van toen! Wat hilverden wij jongeren, maar wat genoten we tegelijkertijd stiekem van de toorn der vaders. Alles was zo overzichtelijk. Je had een oudere generatie om je tegen af te zetten en je had de VARA van Wigbold aan je zijde.

Maar nu is uitgerekend Wigbold de vertolker van de rechtse tijdgeest. Wie moet je nog geloven?

Wat heb je nu aan zo'n boekje? Inderdaad, je kunt aan het luisteren naar de mopperpartijen van de oude baas een zeker genot ontnemen, net als vroeger aan die van je rechtse ooms. Maar na een bladzijde of vijftig begint dat geweecklaag te irriteren, en na honderd bladzijden ga ik als lezer zelfs van de weeromstuit tegenbeelden fantaseren: is Nederland niet ook dat moderne, verdraagzame land, efficiënt bestuurd, met mooie polderlandschappen, en de tulpen in bloei in het voorjaar?

kleio

Algemene basiskennis: een aanzet tot discussie

Smeekschrift

Met de uitvoering en evaluatie van de toetsing van de kerndoelen van de basisvorming is meer dan ooit voor alle geschiedenisleraren, die hierbij zijn betrokken, de vraag acuut geworden: wat moeten mijn leerlingen nu eigenlijk weten?

Een merkwaardige vraag gezien de algemene doelstellingen van de basisvorming. De basisvorming was immers bedoeld als een vernieuwing van het onderwijs aan 12-16jarigen waarin als de rode draad door het onderwijsprogramma zou moeten lopen T(oepassing), V(aardigheden) en S(amenhang). Toch is de vraag wat de leerlingen moeten weten en kennen voor de meeste collega's des poedels kern en bij uitstek iets waarmee zij op het moment worstelen. Want je werkt immers met inhouden!

De strijd om de eindtermen /kerndoelen heeft enkele jaren terug de gemoederen aardig in beweging gebracht. De discussie leverde als conclusie op dat het onmogelijk was om tot een acceptabel convenant te komen over de inhoudelijke invulling van het vak geschiedenis. Athene, Rome, industriële revolutie, Eerste Wereldoorlog, alles was inwisselbaar, afhankelijk van visie, belangstelling, specialisatie enzovoort van de betrokken docent. Vervolgens werd een ingenieus ontworpen model van domeinen gepresenteerd. De kool en de geit werden gespaard en dat tot volle tevredenheid van degenen die waren blijven pleiten voor een vrije keuze van de leraar (VGN). Een ieder kon volledig zijn gang blijven gaan.

Er is toen echter een belangrijk gegeven over het hoofd gezien. De collega's, die zich destijds - en waarschijnlijk ook nu - in deze discussie hebben gemengd, zijn de vaklui die precies op een rij hebben

voor zichzelf wat ze willen en vooral ook wat ze niet willen.

Natuurlijk mag geschiedenis blij zij zijn met deze betrokken collega's. Maar het merendeel van de geschiedenisleraren in de basisvorming heeft alles helemaal niet zo op een rijtje. Zij wensen graag duidelijkheid, ook op het terrein van de inhouden. Voor hen zijn de kerndoelen nu veel te ongrijpbaar en sluiten ze niet aan bij het patroon wat ervaren doorsnee-geschiedenisleraren in hun hoofd hebben als ze voor de klas staan. Pardon, de leerlingen begeleiden. Alles waar we het nu mee moeten doen, is dat *'inhouden door leerlingen herkend moeten kunnen worden'*.

Deze inhouden worden de plattegrond van de geschiedenis genoemd. In de toetsing komen vaardigheden uit domein A aan de orde en de plattegrond. Maar wat houdt deze nu precies in? Een enkele slimmerik heeft natuurlijk al wel bedacht dat natuurlijk een toetsing van vaardigheden ook een inhoudelijke component bevat, het moet tenslotte ergens over gaan. Maar welke dan? Een complicatie die de gedachtenvorming over de invulling van het vak geschiedenis voor de basisvorming sterk heeft beïnvloed, is de discussie over niveau's. De uitkomst was tenslotte dat slechts een algemeen voor de gehele basisvorming geldend apparaat van eindtermen werd geformuleerd. Door deze beslissing werd ook de discussie over inhouden veel ingewikkelder.

Intussen zijn we een paar jaar verder. De klachten stapelen zich op. Een aantal op een rij: veel te veel en veel te moeilijk zeker voor Vbo/Mavo-leerlingen, maar anderzijds veel te weinig en veel te makkelijk voor gymnasiumleerlingen; wat doceren we: sociale vaardigheden of geschiedenis?; onmogelijke toetsen

enzovoorts. In dit kader is ook de combinatie met toetsen van andere vakken voor sommigen de druppel op de gloeiende plaat.

Naast de doelen die door de overheid zijn geformuleerd en wettelijk verplicht zijn gesteld, worden ook vanuit de schoolleiding aan secties en dus ook aan de geschiedenissecties, zaken opgelegd die in het grotere geheel van een schoolwerkplan zijn vastgelegd.

Kortom: vanuit verschillende invalshoeken worden geschiedenisleraren klem gezet en overvoerd met een macht aan eisen die tezamen een wurgkoord vormen.

Het wordt tijd de noodklok te luiden. De Kleio-redactie heeft op dit moment een aantal praktiserende leraren in haar gelederen, die heel direct concreet ook met dit probleem te maken hebben. De redactie was aangenaam verrast dat van verschillende kanten en tegelijkertijd eenzelfde idee werd geopperd: bevrijd ons van die vage kerndoelen uit de domeinen B, C, D en E.

Een nieuwe discussie over kerndoelen? Spaar ons, maar wel een uitwisseling van ervaringen met als slotsom een simpele en concrete afspraak over datgene waarvan iedere leerling in hoofdlijnen aan het eind van de basisvorming enige notie van moet hebben.

KLEIO wil hierbij graag een actieve rol spelen. Vanuit een groepje didactici is een stuk met eerste aanzetten tot deze discussie gemaakt. Met veel plezier bieden we hun de gelegenheid hun visie te geven.

We hopen in het volgende nummer van KLEIO een tweede bijdrage te plaatsen.

Stuur uw op- en aanmerkingen aan:
Redactie KLEIO, Bart Engbers, Louise Kerlinghof 8, 3571 TR Utrecht.

Deze plattegrond is een discussiestuk, dat docenten wil uitnodigen na te denken over het basisvormingprogramma. Als uitwerking van de kerndoelen draagt deze plattegrond natuurlijk ook de kwaliteiten en tekortkomingen daarvan met zich mee. Bij de discussie moeten de deelnemers zich tevens realiseren dat deze plattegrond is geformuleerd in lerarentaal.

De door ons voorgestelde plattegrond beperkt zich tot het kennisdeel van de kerndoelen (domein B t/m E). Daarmee is niet gezegd dat kennis en inzicht belangrijker zouden zijn dan vaardigheden, of dat er over vaardigheden niet gediscussieerd zou moeten worden. Wij hechten grote waarde aan historische benaderingswijzen, vaardigheden, standpuntbepaling, onderzoek doen en andere onderdelen van domein A.

De tijd is echter vooral rijp voor een discussie tussen docenten over historische inhouden, de 'algemene basiskennis in de basisvorming'.

Wij hopen dat alle VGN-leden bereid zijn zich te verdiepen in onderstaand discussiestuk en deel te nemen aan de discussie.

Namens het Platform Nascholing,
Tom van der Geugten (HKLT)
Cock van Horzen (EUR)
Jan Snickers (SLO)
Ineke Veldhuis (RUG)
Arie Wilschut (HvA)

Een plattegrond als discussiestuk

Er is basisvorming en daarbij horen kerndoelen. Die doelen zijn vaag en globaal. Het is de taak van leraren om deze vakkundig uit te werken in een goed functionerende basisvormingspraktijk.

Kerndoelen moeten behandeld worden, maar hoe gedetailleerd moet dat? De Commissie Herziening Eindtermen stelde zich in 1992 op het standpunt "dat een minimale basiskennis van historische structuren etc. (...) en een minimaal inzicht in enige processen etc. voor elke leerling van belang is".

Die minimale basiskennis werd door haar echter niet nader omschreven.

In dit voorstel doen wij een poging daartoe. Bij de samenstelling is - uitgaande van de in domeinen B t/m E genoemde begrippen en historische inhouden - geprobeerd om te komen tot een weloverwogen voorstel om de in de kerndoelen besloten basiskennis in kaart te brengen. Dit voorstel is zeker niet het enig mogelijke; het is een interpretatie van de kerndoelen, waarbij eerder is gestreefd naar volledigheid dan naar inkortingen en inperkingen.

Algemene basiskennis in de afsluitingstoetsen

Onlangs heeft u in de eerste officiële afsluitingstoetsen basisvorming weer eens kunnen constateren hoe omvangrijk het terrein van de kerndoelen geschiedenis en staatsinrichting is.

De geschiedenistoets bestaat uit een vaardighedengedeelte, waarmee domein A van de kerndoelen wordt getoetst, en een kennisgedeelte, dat betrekking heeft op kerndoelen uit de domeinen B, C en D. Ook de staatsinrichtingstoets bestaat uit twee gedeeltes: een vaardighedengedeelte met opgaven naar aanleiding van een bepaalde kwestie, en een algemeen deel met opgaven die een aantal aspecten van algemene

basiskennis op het gebied van de staatsinrichting toetsen.

Over het kennisgedeelte van de geschiedenistoets staat in de *Handleiding* bij de toetsen: "Daarbij gaat het om een bepaald aspect van de kerndoelen: nl. om algemene historische basiskennis. Van leerlingen wordt gevraagd die basiskennis als een soort 'plattegrond' te gebruiken om informatie over bepaalde specifieke historische verschijnselen in een algemeen historisch kader of vergelijkend perspectief te plaatsen. Het gaat bij deze opgaven dus niet om gedetailleerde feitenkennis of genuanceerde historische verklaringen".

Na deze toelichting volgt een overzicht waarin is aangegeven op welke terreinen in opdracht 13 t/m 26 kennis wordt getoetst: drie samenlevingsvormen kunnen herkennen, denken in tijdsdimensies, vormgeving van het bestaan in de klassieke oudheid, bestuurlijk politieke ontwikkelingen van de Nederlandse staat, koloniale verhouding (kolonialisme, politieke onafhankelijkheid), blokvorming in de tweede helft van de 20e eeuw, kapitalistische en communistische stelsels, oorlogvoering in de vroeg-moderne tijd en de 20e eeuw, emancipatie van arbeiders, kapitalisme, democratie, socialisme en primaire leefverbanden.

In de staatsinrichtingstoets wordt kennis van aspecten van de staatsinrichting (kerndoelen 5, 13 en 14) getoetst. Over die aspecten staat in de *Handleiding*: "Die worden aan de orde gesteld naar aanleiding van de kenmerken van een bepaalde situatie of een bepaald concreet voorbeeld".

In een overzicht is vervolgens aangegeven, dat het in opdracht 6 t/m 13 gaat om de volgende aspecten: rechterlijke organisatie (strafrecht, burgerlijk recht, taak advocaat), grondrechten (huisvrede, grondwet), hedendaags Nederlands politiek bestel (ministeriële verantwoordelijkheid),

kleio

nummer 1/96
pagina's 16 en 17

hoofdpijnen in de ontwikkeling vanaf de 19e eeuw (democratisering), eigentijdse en hedendaagse opvattingen van politieke partijen en bewegingen herkennen, persvrijheid, vrije vereniging en vergadering, coalitievorming en samenstelling regering.

In de toekomst

De kerndoelen basisvorming voor het vak geschiedenis en staatsinrichting zijn overladen. Als docenten het ergens over eens zijn, dan is het wel daárover. De overlappendheid van de kerndoelen is een probleem dat speelt op alle scholen, in het bijzonder op scholen waar minder dan de geadviseerde 200 lesuren voor het vak zijn uitgetrokken.

Te verwachten is dat aan reductie van de kerndoelen wordt gedacht, als de komende jaren de huidige kerndoelen worden geëvalueerd. Daarbij zal het zeker gaan om de volgende vragen: Wat is de kern van basisvorming? Wat kan van de kerndoelen af? (Eventueel voor welke leerlingen?) Welke herzieningen kunnen de kerndoelen beter realiseerbaar maken?

Om de discussie over deze vragen onder docenten op gang te brengen heeft het Platform Nascholing (een overlegorgaan van nascholingsinstellingen en SLO) deze plattegrond van geschiedenis en staatsinrichting in de basisvorming opgesteld.

Voor een beter begrip van dit voorstel worden de kerndoelen B t/m E in een bijlage afgedrukt.

Ons voorstel van een plattegrond

● Domein B Economisch-sociale oriëntatie

B.1 Economisch aspect

Pré-agrarische samenlevingen

Samenlevingen van het pré-agrarische type kwamen in Europa voor tot ongeveer 4000 v. Chr. voor. Mensen waren nomaden, die leefden van jagen en voedsel verzamelen. In latere historische perioden kwam dit type samenleving nog steeds voor, ook nog in de 20e eeuw, met name buiten Europa.

Agrarische samenlevingen

Agrarische samenlevingen kwamen in Europa voor tot ongeveer 1000 n. Chr. Mensen leefden in kleine gemeenschappen op een vaste plaats en voorzagen in hun materiële behoeften door landbouw (akkerbouw en veeteelt). Op beperkte schaal werd er handel gedreven; men kon niet in alles voor zichzelf zorgen, er was al sprake van ambachtelijke productie.

Agrarisch-stedelijke samenlevingen

Agrarisch-stedelijke samenlevingen kwamen het eerst voor in het Midden-Oosten, elders in latere perioden, tot in de 20e eeuw buiten Europa. In Europa was hiervan het eerst sprake in Griekenland vanaf 500 v. Chr. en vervolgens in Italië; vanaf 500 n. Chr. was in heel Europa sprake van deze vorm van samenleving. Het ontstaan van steden en het toenemend belang ervan is een belangrijk kenmerk van deze periode. De meeste mensen leefden van de landbouw; een kleine minderheid leefde in de steden van handel en industrie in ambachtelijke vorm.

Nederland was in de 17e eeuw een voorbeeld van een agrarisch-stedelijke samenleving. In sommige streken woonde de helft van de mensen in steden. In het economisch leven namen handel, kapitaal, arbeid en techniek een belangrijke plaats in. Handelskapitalisme was een belangrijk kenmerk van de economie van de Republiek.

Industriële samenlevingen

Industriële samenlevingen ontstonden in Europa vanaf de 19e eeuw. De overgang naar dit type samenleving wordt de industriële revolutie genoemd. Kenmerkend voor deze periode zijn mechanisering van de produktie, industriële massaproductie, verstedelijking, intensieve internationale handel en een in belangrijkheid toenemende dienstensector. Ontwikkelingen naar dit type samenleving komen nog steeds voor, vooral buiten Europa.

In de tweede helft van de 20e eeuw werd een begin gemaakt met automatisering. Als gevolg van deze ontwikkelingen ontstonden aanvankelijk scherpe tegenstellingen in de arbeidsverhoudingen tussen ondernemers en arbeiders en was er sprake van slechte arbeidsomstandigheden. De industriële groei en de toegenomen consumptie leverden problemen op voor het milieu. Dit werd vooral veroorzaakt door het toenemend energieverbruik, de intensieve exploitatie van de natuur en de verwerking van afvalprodukten van de toenemende consumptie.

Kenmerkend voor de westerse industriële samenleving was kapitalisme, met een marktgerichte produktiewijze, met als doel het maken van winst. Daarnaast was er communisme, o.a. in Midden- en Oost-Europa; hierbij was sprake van een plan-economie, waarin de economie door regeringen werd geregeld.

B.2 Sociale verhoudingen

Het 17e eeuwse Nederland

In de agrarisch-stedelijke samenleving in de Republiek der Verenigde Nederlanden werd een onderscheid gemaakt naar standen. De positie van mensen werd bepaald door afkomst en bezit. Adel en rijke handelaren behoorden tot de hoogste laag, die beschikte over de politieke macht. Met name godsdienst had naast herkomst en sekse belangrijke invloed op de positie van mensen in de maatschappij.

Het vroegindustriële Nederland

In het 19e en 20e eeuwse industriële Nederland nam afkomst in belang af ten gunste van de factoren opleiding, beroep en inkomen. Aanvankelijk was er nog wel een groot onderscheid naar klassen en was er weinig sociale mobiliteit.

De sociale positie van fabrieksarbeiders was laag. In de loop van de 20e eeuw emancipeerden zij zich. Dit gold eveneens voor maatschappelijke groepen als orthodoxe protestanten en katholieken.

Ook vrouwen streden aan het begin van de 20e eeuw voor gelijkberechtiging; dit verschijnsel wordt feminisme genoemd.

Onder invloed van de technologische ontwikkelingen nam de sociale mobiliteit in de 20e eeuw toe. Onder invloed van industrialisatie en urbanisatie vonden belangrijke veranderingen plaats op het terrein van huishouden en gezin, met name in de samenstelling van het gezin en de rol en arbeidsverdeling tussen mannen en vrouwen.

Het hedendaagse Nederland

Tegenwoordig wordt de maatschappelijke positie van mensen voor een groot deel bepaald door factoren als herkomst, bezit, opleiding, beroep en sekse.

● Domein C Bestuurlijk-politieke oriëntatie

C.1 Intern-politieke verhoudingen

Bestuurlijk-politieke ontwikkelingen in de 17e en 18e eeuw

In de diverse landen in het Europa van de 17e en 18e eeuw was het bestuur in handen van absolute vorsten. Deze regeerden met onbeperkte macht, terwijl adel en geestelijkheid in hun landen grote voorrechten genoten.

In de 16e eeuw braken opstanden uit tegen het bestuur van de Spaanse koning. Verbod van godsdienstvrijheid en economische factoren, zoals belastingmaatregelen en handelsbelemmeringen speelden een belangrijke rol bij het ontstaan van een onafhankelijke Republiek.

Ontwikkeling van het Nederlandse politieke bestel vanaf de 19e eeuw

Vanaf de 19e eeuw was Nederland een koninkrijk waarin de macht van de koning werd geregeld in de grondwet. De huidige Nederlandse grondwet gaat in grote lijnen terug op de gewijzigde grondwet van 1848. De feitelijke regeringsmacht kwam toen in handen van ministers. De ministers zijn

sindsdien verantwoordig schuldig aan de volksvertegenwoordiging. Deze volksvertegenwoordiging werd aanvankelijk door een kleine minderheid gekozen. Dit veranderde in de tweede helft van de 19e eeuw toen het kiesrecht geleidelijk werd uitgebreid: democratisering. Algemeen mannen- en vrouwenkiesrecht bestaat in Nederland vanaf 1919.

In de tweede helft van de 19e eeuw ontstonden de liberale, de confessionele en de socialistische stromingen. Politieke partijen werden opgericht.

Het liberalisme gaat uit van politieke en economische vrijheid zonder overheidsinmenging, d.w.z. vrijheid van vereniging en vergadering, vrijheid van meningsuiting en economische opvattingen volgens het vrije spel der maatschappelijke krachten. Het socialisme is tegen de uitwassen van het kapitalisme en maakt zich sterk voor de zwakkeren in de maatschappij en kent daarbij een belangrijke plaats toe aan de overheid.

Het christelijke politieke denken is ontleend aan de bijbel en wil tegenstellingen, bijv. op economisch terrein, tussen ondernemers en arbeiders verzoenen.

C.2 Internationale verhoudingen

Het oorlogsgebeuren

Oorlogen speelden zich in de 15e en 16e eeuw op kleinere schaal af dan tegenwoordig: minder soldaten, minder vernietigende wapens en gevechten in kleinere gebieden. Er werd gevochten met huurlegers. De gevolgen voor de bevolking konden verschrikkelijk zijn, maar waren beperkter dan in de 20e eeuw.

In het begin van de 20e eeuw werden oorlogen totale oorlogen: door technische ontwikkelingen werd produktie van grotere vernietigingswapens mogelijk, mensen werden massaal onder de wapens geroepen zodat met grotere legers werd gevochten. De gehele bevolking kreeg te maken met de verschrikkelijke gevolgen van een totale oorlog.

Ontwikkelingen in de 20e eeuw

Mede ten gevolge van de economische crisis in de jaren 30 en de daarmee gepaard gaande werkloosheid, kreeg het nationaal-socialisme - een vorm van het fascisme - vaste voet aan de grond. Het nationaal-socialisme voerde een politiek van agressie en propageerde racistische denkbeelden. In 1939 leidde deze politiek tot de Tweede Wereldoorlog. In diverse landen waren onderdrukking en jodenvervolg hier van het gevolg. Dit leidde her en der tot

uiteenlopende reacties van de bevolking: gewelddoos en gewelddadig verzet, collaboratie en afwachtend toezien.

Blokvorming

De Verenigde Staten en de Sovjet-Unie kwamen als wereldmachten uit de Tweede Wereldoorlog. De reeds tijdens de oorlog ontstane spanningen tussen beide landen namen snel toe. Dit leidde tot militaire blokvorming met aan de ene kant het communistische oostblok, georganiseerd in het Warschau-pact en aan de andere kant het Westblok, georganiseerd in de NAVO. Op economisch gebied kwam deze tegenstelling tot uiting in de Comecon en de EEG. Deze verhouding tussen Oost en West, die tot in de 80er jaren bleef bestaan, wordt de Koude Oorlog genoemd. De onderlinge vijandschap leidde tot een ongekeerde bewapeningswedloop.

Na de Tweede Wereldoorlog werd de organisatie de Verenigde Naties opgericht met als doel het handhaven van de vrede. Alle landen konden lid worden. De werkzaamheden van de Verenigde Naties werden nogal eens gehinderd door de Oost-West tegenstelling.

Verschuivingen tussen economische machtscentra

Tegen het einde van de 20e eeuw traden verschuivingen op tussen de diverse economische machtscentra. Naast de Verenigde Staten en de EEG kwamen Japan en Zuidoost-Azië op als economische machtscentra.

In het Midden-Oosten ontstonden in de loop van de 20e eeuw spanningen tussen Arabieren en zionisten, die zich in Palestina vestigden. Na de stichting van de staat Israël in 1948 ontstonden in het gehele Midden-Oosten spanningen en enkele malen tot oorlog tussen Israël en zijn Arabische burens.

Nederland en de kolonies

In de 16e en 17e eeuw werden contacten tussen Europa en de buiten-Europese wereld intensiever onder invloed van het handelskapitalisme. Westeuropese landen stichtten volksplantingen in Amerika, Afrika en Azië en gingen er gebieden overheersen. Dat laatste duiden we aan met kolonialisme. Vanaf de 17e eeuw bezat Nederland de kolonies Nederlands-Indië, Suriname en de Nederlandse Antillen. Onder invloed van de industrialisatie nam in de 19e eeuw de behoefte aan grondstoffen en afzetgebieden toe en werd het bestuurlijke en militaire gezag over de kolonies sterk uitgebreid. We noemen dit im-

perialisme. Tot het midden van de 20e eeuw heeft deze situatie bestaan.

De Nederlandse Antillen en Aruba bleven tot op heden deel van het Koninkrijk der Nederlanden. Nederlands-Indië werd in 1945 politiek onafhankelijk als Republiek Indonesia. Suriname werd politiek onafhankelijk in 1975. Indonesië verbrak geleidelijk de banden met Nederland, zowel op politiek als op economisch terrein. Economische banden zijn later weer voor een deel hersteld. Suriname bleef economisch in grote mate afhankelijk van het buitenland, m.n. Nederland.

● Domein D Cultureel-mentale oriëntatie

Betekenis van religies en levensbeschouwingen

In de klassieke oudheid in de periode van ongeveer 500 voor Chr. tot 500 na Chr. was sprake van polytheïsme. In de eerste eeuw ontstond in het Romeinse Rijk het christendom, een monotheïstische godsdienst.

In de 7e eeuw ontstond in de Arabische wereld de islam, eveneens een monotheïstische godsdienst. Het christendom had een overheersende invloed in Europa; de islam in het Midden-Oosten.

Verhouding tussen mannen en vrouwen

Binnen de verschillende lagen van de agrarisch-stedelijke samenleving - met name in de klassieke oudheid, in Europa in de 14e en 15e eeuw en in de Arabische wereld - bestonden diverse verschillen tussen mannen en vrouwen, die in belangrijke mate werden beïnvloed door de godsdienst en die tot uitdrukking kwamen in materiële zaken als kleding, woninginrichting, rol en taken van man en vrouw, huwelijksluiting, lichaamsverzorging en seksuele moraal.

Moderne westerse samenlevingen na 1945

De moderne westerse samenlevingen na 1945 werden gekenmerkt door toenemende individualisering en afnemende groepscohesie, waarbij massacultuur en massamedia een belangrijke rol speelden.

Een bijzondere uiting van de massacultuur was de jongerencultuur, die ontstond vanaf de jaren 1950. Daarnaast ondergingen onderwijs en opvoeding veranderingen onder invloed van de veranderde eisen vanuit de beroepswereld.

Het multiculturele karakter van de westerse samenlevingen nam na 1945 toe door migratie als gevolg van dekolonisatie, de

behoefte aan buitenlandse arbeidskrachten en de vluchtelingen-problematiek.

In de moderne 20e eeuwse samenlevingen ondergingen geseculariseerde levensbeschouwingen als liberalisme, fascisme, communisme e.a. veranderingen, maar bleven invloed uitoefenen.

● Domein E Staatsinrichting

Rechtsstaat

Nederland is een rechtsstaat: het land heeft sinds de 19e eeuw een grondwet met regels voor de regering en grondrechten van de burgers, zoals het recht op rechtsbescherming bij een conflict met de overheid. Dat betekent dat inwoners van Nederland in beroep kunnen gaan. Voor inwoners van Nederland gelden ook internationale afspraken op het gebied van mensenrechten.

Constitutionele monarchie en parlementaire democratie

Nederland is een constitutionele monarchie en een parlementaire democratie. Ministers zijn sinds het midden van de 19e eeuw verantwoordelijk voor alles wat het staatshoofd doet.

In Nederland moeten de bestuurlijke organen verantwoording afleggen aan de volksvertegenwoordigingen, die gekozen worden door middel van vrije en geheime algemene verkiezingen: op gemeentelijk niveau de gemeenteraad en op nationaal niveau de Staten-Generaal (Eerste en Tweede Kamer).

Bestuur

Het landelijk bestuur is in handen van de regering, bestaande uit ministers en staatssecretarissen (het kabinet). Regeringsleider is de minister-president (premier). Gemeenten worden bestuurd door de gemeenteraad, waarbij het dagelijks bestuur in handen is van het college van burgemeester en wethouders (B&W).

Bij de samenstelling van een kabinet en van colleges van B&W wordt samengewerkt door meerdere partijen (coalitievorming), omdat het zelden voorkomt dat één politieke partij bij verkiezingen een meerderheid van de zetels in een volksvertegenwoordiging behaalt. Partijen die niet deelnemen aan een coalitie worden oppositiepartijen genoemd.

Europese Unie

Nederland is lid van de Europese Unie. Het bestuur van de Europese unie is in handen van de Europese commissie, die

zijn plannen moet laten goedkeuren door de Europese Raad. De partijen in het Europees parlement vertegenwoordigen de burgers van de lidstaten. De Europese commissie en de Europese raden zijn niet verantwoordelijk aan het Europese parlement. Dat kan wel de begroting van de Europese commissie vaststellen en adviezen geven.

Politieke beleids- en besluitvorming

In het proces van politieke beleids- en besluitvorming kunnen vier stadia worden onderscheiden:

- invloed vanuit de samenleving;
- omzetting in overheidsbeleid;
- effecten van overheidsbeleid op de samenleving;
- voortgezette invloed vanuit de samenleving.

Bij het politieke proces zijn verschillende actoren betrokken: de overheid (de bestuurlijke organen en hun ambtenaren), de volksvertegenwoordiging, politieke partijen, maatschappelijke organisaties, be-

langengroepen en individuele burgers. Burgers kunnen dus op diverse manieren deelnemen aan het politieke proces, bijvoorbeeld door middel van het kiesrecht, publiciteit of demonstratie. De mate van invloed van al de genoemde actoren is niet steeds even groot en van verschillende factoren afhankelijk.

Rechterlijke macht

De rechterlijke macht is in handen van onafhankelijke rechters. Wie het niet eens is met de uitspraak van een rechter kan in hoger beroep gaan bij een gerechtshof of de Hoge Raad.

Burgerlijke (civiele) rechtszaken gaan over conflicten tussen burgers. Een strafrechtszaak gaat over een wetsovertreding. Daarbij treedt de overheid op tegen burgers die zich schuldig maakten aan een misdrijf. Bij een strafrechtszaak zijn naast de rechter en de verdachte, namens de overheid een officier van justitie en namens de verdachte een advocaat betrokken.

Bijlage Kerndoelen geschiedenis en Staatsinrichting

● Domein B: Economisch-sociale oriëntatie

Subdomein: Samenleving: levensomstandigheden en milieu

2. De leerlingen kunnen pre-agrarische, agrarische, agrarisch-stedelijke en industriële samenlevingen in de geschiedenis aan de hand van voorbeelden herkennen. Afhankelijk van de gekozen voorbeelden kunnen ze daarbij gebruik maken van de factoren arbeid, kapitaal, techniek, natuur, arbeidsverdeling tussen mannen en vrouwen.

Zij kunnen voorbeelden van enkele belangrijke economische ontwikkelingen aangeven:

- het ontstaan van steden in de Middeleeuwen;
- kenmerken van de economie van de Republiek in de 17e eeuw;
- industriële revoluties in de 19e en 20e eeuw en de sociaal-economische gevolgen daarvan voor arbeidsomstandigheden en arbeidsverhoudingen en voor het milieu;
- typerende verschillen tussen kapitalistische en communistische stelsels in de 20e eeuw.

Subdomein: Sociale verhoudingen

3. De leerlingen kunnen in de 17e eeuwse, het vroegindustriële en het hedendaagse Nederland met voorbeelden aangeven, dat de maatschappelijke positie van individuen en groepen (mede) bepaald wordt door factoren als afkomst, herkomst, bezit, opleiding, beroep en sexe.

Ten aanzien van het vroegindustriële en hedendaagse Nederland kunnen zij hierbij ingaan op:

- de samenhang tussen technologische ontwikkelingen, sociale mobiliteit en veranderingen in de sociale structuur van de samenleving;
- het emancipatieproces van protestanten en katholieken, arbeiders en vrouwen.

Subdomein: Primaire samenlevingsverbanden

4. De leerlingen kunnen veranderingen aangeven in de samenstelling van en de rol- en arbeidsverdeling in primaire leefverbanden in Nederland in de 20e eeuw, mede in relatie tot andere historische processen, met name urbanisatie en industrialisatie.

kleio

De jaarvergadering van de VGN

Jaarstukken: verslagen en plannen

DE HUIB DE RUIJTERPRIJS

De Huib de Ruijterprijs wordt in 1996 toegekend aan vier personen die zich in de afgelopen jaren verdienstelijk hebben gemaakt in het (i)vbo/mavo-geschiedenisonderwijs, te weten mevrouw J. (Jopie) Daalmans en de heren W. (Will) Bouwman, H. (Hans) Kummerer en G. (Gerard) Twickler.

De vier prijswinnaars hebben hun verborgen, maar niet vergeten arbeid verricht in de volgende sectoren van het (i)vbo/mavo-geschiedenisonderwijs:

Jopie Daalmans

Zij coördineerde jarenlang voor de VGN de examens geschiedenis en staatsinrichting C en D-niveau. Tot haar takenpakket behoorde o.a. de aankondiging van de centrale en regionale besprekingen in *Uitleg*, het benaderen van de regio-voorzitters, het voorzitten van de landelijke bespreking en de afronding van het examen middels de nabespreking. Daarnaast was ze jarenlang actief lid van de Commissie Vbo/Mavo.

Will Bouwman

Wie de VGN kent, kent Will. Hij heeft zich de laatste tien tot twintig jaar op verschillende manieren hard gemaakt voor het vak geschiedenis en staatsinrichting in het (i)vbo/mavo-veld. Als lid van de vakbegeleidingsgroep van het Mavo-project, als vbo/mavo-docent in het VGN-bestuur, als lid van de didactiek- en activiteitencommissie van de VGN en bij nog vele andere activiteiten. Een beroep op hem is nooit een vergeefs beroep geweest.

Hans Kummerer

In de Kleio-(i)vbo/mavo-special van mei 1995 werd Hans omschreven als een 'witte raaf': één van de weinige docenten geschiedenis en staatsinrichting in Nederland met een eindexamenklas in het Vbo. Enthousiast probeert hij binnen en buiten de school (o.a. als lid van de didactiek- en activiteitencommissie van de VGN) het vak te promoten.

De combinatie vakinhoud, didactiek en taalgebruik op (i)vbo-niveau maken van hem een inspirerend, pragmatisch en recht-door-zee persoon, binnen en buiten de klas.

De Algemene Ledenvergadering van de VGN wordt gehouden op zaterdag 16 maart a.s. in de Jaarbeurs in Utrecht.

Aanvang 10.30 u., vanaf 10.00 u. wordt er koffie geschonken.

Aanmelden moet geschieden voor 1 maart 1996 in verband met de lunch. Een invulstrookje daarvoor vindt u achterin dit katern.

AGENDA

10.30 u.: Opening van de vergadering

1. Welkomstwoord en jaarrede van de voorzitter
2. Feestelijk gedeelte: uitreiking van de Huib de Ruijterprijs

12.15 u. tot 13.30 u.: Lunch

13.30 u. tot 15.30 u.: Huishoudelijk deel van de vergadering

3. Bespreking van de jaarstukken
 - 3.1 Notulen ALV 18-3-1995
 - 3.2 Jaarverslag Algemeen Bestuur en beleidsplan 1996
 - 3.3 Jaarverslagen van de commissies
 - 3.4 Financieel jaarverslag, beleid en begroting 1996
 - 3.5 Verslag kascommissie
 - 3.6 Décharge kascommissie

4. Bestuurswisseling

Volgens rooster van aftreden: L. Nolet. Hij stelt zich niet herkiesbaar. Kandidaatlid is L. Janssen. Kandidaat 1e secretaris is H. Buskop. Tegenkandidaten dienen twee weken voor de ALV bij de eerste secretaris te zijn aangemeld.

5. Benoeming kascommissie

6. Rondvraag

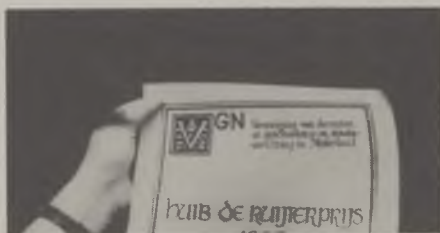
Sluiting van de vergadering en borrel.

Gerard Twickler

Jarenlang was Gerard voorzitter van de Commissie Vbo/Mavo. In moeilijke tijden probeerde hij telkens opnieuw de kar te trekken en initiatieven

te ontplooiën. Het viel hem niet altijd even makkelijk; het waren en zijn geen vrolijke ontwikkelingen die zich binnen het (i)vbo/mavo-veld voordeden en voordoen voor ons vak. Maar zijn oprechte zorg voor het vak geschiedenis in deze tak van onderwijs was zijn voornaamste drijfveer om tot het vorig jaar telkens weer door te gaan.

Door het toekennen van de Huib de Ruijterprijs aan deze vier personen wil de VGN niet alleen de aandacht vestigen op vier individuen, maar op al die docenten en organisaties die zich op de een of andere manier de laatste tien tot twintig jaar verdienstelijk hebben gemaakt door problemen en ontwikkelingen binnen het vak geschiedenis en staatsinrichting in het (i)vbo/mavo te signaleren en aan te pakken.

Wij willen het vak geschiedenis en staatsinrichting in het (i)vbo/mavo-veld hiermee die aandacht schenken die het verdient.

Gezien de ingrijpende plannen voor de bovenbouw van het Vbo/Mavo zal die aandacht meer dan ooit nodig zijn.

Hierbij heeft het bestuur van de VGN het genoegen u het verslag over het verenigingsjaar 1995 aan te bieden.

Bestuur

1. Samenstelling

Mevr. M.E. Hielkema volgde M. Otten op als vice-voorzitter. Mevr. E.A. Marrenga volgde mevr. H.J.C. van Herwaarden-Rijlaarsdam op als 2e secretaris.

Mw. J. van der Leeuw-Roord kwam het bestuur regelmatig verslag doen als coördinator internationale contacten.

Het rooster van aftreden is als volgt:

1996: L.M.I.V. Nolet, niet herkiesbaar in verband met drukke werkzaamheden.

1997: mevr. H. Budé-Janssens en J. Schopman, niet herkiesbaar, mevr. M.E. Hielkema, H.R.J. Kurstjens en mevr. E.A. Marrenga herkiesbaar.

1998: mevr. J.M.L. van Bakkum en H. Buskop.

2. Vergaderingen

Het bestuur kwam in 1995 achttien maal bijeen; hieronder viel ook een studiedag op 9 december j.l.

3. Portefeuilleverdeling

Daar twee personen uit het bestuur treden zal een wijziging in de verdeling van de portefeuilles te verwachten zijn. Deze wijziging zal te zijner tijd in KLEIO aangegeven worden. De bestuursleden bezoeken zoveel mogelijk de hun toevertrouwde commissies.

4. Externe contacten in Nederland

Uit de Kleio-krant kunnen de leden opmaken met welke personen, organisaties of instanties buiten de VGN het bestuur contact heeft onderhouden of opgenomen. Hieronder volgt een weergave van de belangrijkste contacten, geselecteerd uit een lange rij.

- Met de SLO wordt regelmatig contact onderhouden. Onze vereniging dient bij de SLO veldaanvragen in.
- Met de vakontwikkelgroepen GAM (= Geschiedenis, Aardrijkskunde, Maatschappijleer) en MMW (= Mens- en Maatschappij-

Jaarverslag van het bestuur

wetenschappen) bestond contact, onder andere via raadplegingen. Daarbij werd de VGN uitgenodigd uitspraken te doen over de respectieve voorstellen van beide groepen.

- Met onder andere de CEVO, de Inspectie, het Ministerie van OC&W, het KNAG, de NVLM, het Procesmanagement Basisvorming, de Stuurgroep Tweede Fase en het Historisch Platform is mondeling of schriftelijk contact geweest.

5. Platform VVVO

Ook in het afgelopen verenigingsjaar kwam het Platform VVVO zes maal bijeen. Het overleg tussen een groot aantal Vakinhoudelijke Verenigingen verloopt af en toe moeizaam, omdat naast gemeenschappelijke belangen, de verschillende verenigingen ook tegengestelde belangen hebben.

Op het punt van het verlangen meer invloed te kunnen uitoefenen op de beleidsplannen van de Overheid bestaat geen verschil van mening. Binnen het Platform VVVO is men zich er echter wel van bewust dat het gevaar dreigt: 'Het veld is geraadpleegd, want het Platform heeft de plannen voorgelegd gekregen'.

In 1995 werd regelmatig overleg gevoerd met de Directie VO van het Ministerie van OC&W, met het PMB, met de Stuurgroep Tweede Fase en met de SLO. Bij elk overleg werd door het Platform VVVO bezorgdheid uitgesproken over de haast waarmee vernieuwingsplannen lijken te moeten worden doorgedrukt. De leden van het Platform zijn van mening dat bij een minder overhaaste invoering de goede punten in de vernieuwing beter tot hun recht zullen komen. Maar hiertegen werd door leden van de Stuurgroep Tweede Fase ingebracht dat de nieuwe programma's toch over vijf jaar weer bekeken worden, dat het psychologisch verkeerd zou werken als het gat tussen basisvorming en tweede fase te groot zou worden en dat de uitgeverijen rekenen op invoering in 1998.(sic!) Vanuit de uitgeverwereld worden overigens andere geluiden gehoord.

De SLO is door het Ministerie tot hoofdaannemer benoemd bij de herstructurering van de kerndoelen voor basisschool en basisvorming, en voor de ontwikkeling van de nieuwe examenprogramma's Vbo/Mavo. Gezien de gang van zaken bij de vorming van de vakontwikkelgroepen voor de eindexamenprogramma's Havo/Vwo, heeft het Platform de SLO laten weten dat men slechts aan de vorming van de vakontwikkelgroepen wil meewerken als er sprake is van een bindende voordracht.

In de vergaderingen van het Platform VVVO in het afgelopen jaar werd langdurig gesproken over een nauwere samenwerking. Een aantal verenigingen wilde komen tot een vereniging van vakinhoudelijke verenigingen, maar na uitputtende discussie bleek voor de meeste verenigingen dit een brug te ver. Een commissie uit het Platform heeft zich bezig gehouden met de voorbereiding van een conferentie voor de besturen van de aangesloten verenigingen. Deze conferentie zal plaatsvinden op 15 februari en het thema zal zijn: 'De rol van de vakinhoudelijke verenigingen bij de kwaliteitsbewaking van het onderwijs'. Het Platform hoopt dat deze conferentie resulteert in beleidsaanbevelingen aan het Platform.

Het project kwaliteitszorg nascholing, waarbij het Platform 'betrokken' was heeft geleid tot een wel zeer onorthodoxe wijze van raadpleging, namelijk na 26 januari 1995 geen raadpleging, maar wel vermelding in het uiteindelijk verschenen boekwerkje!

Door de KNAG, NVLM, NVON en VGN, alle vier lid van het Platform, werd een brief gestuurd naar de staatssecretaris over haar voornemen om te komen tot de vakkencombinaties 'M en M' en 'Science'. Tot heden (eind december) is er nog geen antwoord ontvangen!

6. Het centraal examen

De Intercommissie heeft voorstellen gedaan voor het examen in 1998. Het bestuur heeft deze doorgeleid naar het ministerie, waar besloten is als onderwerp aan te wijzen 'Europa en de buitenwereld, 1150-1350'.

De VGN heeft de stofomschrijvingscommissie voorgesteld. Daarin zitten zes mensen: een wetenschapper, een vakdidacticus, twee docenten uit het Vbo/Mavo-terrein en twee uit Havo/Vwo. Zij hebben de taak voor twee aparte omschrijvingen (een voor Vbo/Mavo en een voor Havo/Vwo) te zorgen, die in elk geval niet te lang mogen zijn en waarmee in de klas kan worden gewerkt. Leden van deze commissie konden kiezen voor betaling in geld of in tijd.

Het is de bedoeling dat de commissie begin 1996 met haar concept-omschrijvingen klaar is en deze dan ter raadpleging voorlegt aan ondermeer de betrokken commissies van de VGN. Na verwerking van de reacties kan de commissie in het voorjaar haar definitieve omschrijving vaststellen.

Het vooroverleg van de voorzitters van de normvergaderingen is dit jaar wederom op één centrale plaats gehouden. Aan deze formule zal worden vastgehouden, omdat uit de praktijk blijkt dat dit zeer zinvol is.

7. Basisvorming

Het bestuur heeft zich in 1995 ten eerste ingespannen om duidelijk te maken dat de toetsen van de basisvorming in hun huidige opzet noch voor Vbo noch voor Vwo bevredigend zijn. Dit heeft samen met vele gelijklopende commentaren de staatssecretaris tot een soort time-out gedwongen. Een eerste aanzet is gegeven voor de technische herziening van de kerndoelen van de basisvorming. Deze zal in 1996 zijn beslag krijgen.

8. Vbo/Mavo

Het bestuur heeft met bewondering kennis genomen van de Kleio-special (nr. 4, mei 1995) over geschiedenis op het (I)vbo/Mavo. De Commissie Vbo/Mavo heeft met deze special uitstekend werk geleverd (en de VGN is hierdoor zelfs een kleine dertig leden rijker geworden!).

De problematiek in deze vorm van onderwijs is groot: niet alleen vakinhoudelijk en didactisch, maar ook gezien de toekomstplannen.

In de onderbouw is weliswaar winst geboekt met betrekking tot het urenaantal (met name in het (I)vbo komt geschiedenis en staatsinrichting als apart vak voor het eerst structureel voor op het lesrooster), maar daar tegenover staat dat de problematiek van de basisvorming groot is. Zo moeten (I)vbo-leerlingen, intellectueel de zwakste groep, in minder tijd aan dezelfde eisen voldoen als Havo- en Vwo-leerlingen. Het is maar de vraag of één basisvormingstoets reëel is.

In de bovenbouw zijn na verschijning van het Rapport Van Veen en daaropvolgend het rapport van het adviesbureau Smets en Hover, grote veranderingen te verwachten. Door invoering van verschillende leerwegen dreigt het vak geschiedenis en staatsinrichting gereduceerd te worden tot een keuzevak en/of opgenomen te worden in een ondoorzichtig vak M en M (Mens en Maatschappij). Over deze problematiek heeft het bestuur, deels in samenspraak met enkele andere vakinhoudelijke verenigingen, deels onder eigen naam, en-

kele brieven gestuurd aan de staatssecretaris van OC&W en naar de diverse onderwijsspecialisten van politieke partijen. Definitieve beslissingen zijn nog niet genomen, maar de vooruitzichten zijn niet geweldig.

Ook de doorstroming van Mavo naar Havo, en met name de status van het vak geschiedenis en staatsinrichting daarbij, komt door de nieuwe plannen zwaar onder druk te staan. Het bestuur blijft alert.

Een probleem apart vormt de examenbespreking voor C en D-niveau. Omdat behalve een toename van het aantal open vragen in de examens er ook gewerkt zal gaan worden met structuurbegrippen en vaardigheden, wordt de noodzaak tot centrale besprekingen groter. Tegelijkertijd is door het vertrek van Jopie Daalmans de coördinatie daarvan weggevallen.

Het bestuur streeft naar revitalisering van deze besprekingen.

Tot slot behoort de problematiek van het (I)vbo tot de speciale aandachtspunten van het bestuur. Het bestuur stimuleert initiatieven voor dit onderwijsgebied door uitgeverijen, KPC, SLO en Didactiek- en aktiviteitencommissie zeer. De toekenning van de Huib de Ruijterprijs aan enkele (I)vbo/mavo-docenten is daarvan een sprekend voorbeeld.

9. Omgevingsonderwijs

Het bestuur heeft besloten het oprichten van een aparte commissie Omgevingsgeschiedenis op te schorten: op grond van twee overwegingen. Ten eerste is er nog geen richtlijn van het CITO over het zelfstandig maken van een werkstuk over de eigen omgeving. Ten tweede ziet het bestuur als probleem dat een centrale Commissie Omgevingsgeschiedenis niet adequaat kan reageren op regionale geschiedenisprojecten. Verder lijkt het, dat omgevingsgeschiedenis uitstekend binnen de bestaande commissies kan worden behartigd. Met het Landelijk Overleg Omgevingsgeschiedenis dat in Den Bosch vergadert zijn contacten onderhouden.

10. Tweede fase Havo/Vwo

De tweede fase heeft het bestuur en de leden stevig beziggehouden. Concepten van voorstellen voor het examen Geschiedenis en Staatsinrichting en Mens- en Maatschappijwetenschappen zijn uitgebreid becommentarieerd. Samen met delegaties van de besturen van KNAG en NVLM is vergaderd over de voorstellen van MMW, die voor KNAG en VGN in de eerste concept-versie onaanvaardbaar waren.

De raadpleging van alle commissies over het geschiedenisdeel van GAM heeft op 9 september 1995 plaatsgevonden. Het bestuur had het stuk over MMW naar alle commissies gestuurd en op verzoek van de commissies is op 9 september ook over MMW gesproken. Het bestuur en de meeste commissies konden zich niet vinden in het eerste concept MMW. Op 11 september heeft het bestuur een gesprek gehad over MMW met de vakontwikkelgroep.

De afbraak van Geschiedenis en Staatsinrichting in 4 Vwo baart ons zorgen.

Aan het ministerie heeft het bestuur laten weten zich zorgen te maken over de voorgestelde duur van het examen in de tweede fase. De koppeling van de examenduur aan het aantal studiebelastinguren voor leerlingen valt voor ons vak ongunstig uit. De noodzaak grote hoeveelheid vaardigheden te toetsen vergt veel teksten, waardoor een lang examen nodig zal blijven.

11. Ledenwerving en pr

Met steun van actieve leden heeft het bestuur de VGN onder de aandacht gebracht van de vakcollega's die nog geen lid waren. Dit gebeurde onder andere tijdens nascholingsconferenties en CE-normbesprekingen. Folders en affiches werden verspreid.

Dit jaar werd speciaal campagne gevoerd om Vbo/Mavo-collega's voor de VGN te winnen. Het Vbo/Mavo-nummer van KLEIO in mei hielp velen over de streep. We hopen dat ze zich in de VGN thuis zullen voelen.

(Cijfers over het ledenbestand staan in het Financieel Jaarverslag).

Alle nieuwe leden kregen het verzoek, een aantal gegevens over zichzelf te leveren ten behoeve van de ledenadministratie. Ook de resultaten van de laatste VGN-enquête, alias de 'witte vellen', zijn erin verwerkt. Het is de bedoeling, dit geleidelijk uit te bouwen; hierdoor zal het bestuur doeltreffender leden kunnen inschakelen voor diverse taken.

12. Nascholing

Onder de vlag van de VGN organiseerden Rijksuniversiteit Leiden en de Erasmus Universiteit Rotterdam de bekende nascholingszaterdag over het nieuwe examenonderwerp. De Startersconferentie voor beginnende docenten geschiedenis en staatsinrichting vond opnieuw in Vught plaats. De omvang van deze groep was groter dan die van vorig jaar.

In 1995 werd geen didactiekconferentie gehouden: in 1994 vond hij plaats in november, in 1996 zal hij in januari worden gehouden.

13. Internationalisering

Het bestuur heeft de commissie internationalisering in 1995 ontbonden. Het bleek voor deze commissie moeilijk een eigen werkterrein te ontwikkelen naast dat van de coördinator internationale contacten van de VGN en het Nederlandse voorzitterschap en secretariaat van Euroclio.

14. Euroclio

In de laatste jaren is de VGN in toenemende mate betrokken bij internationale activiteiten. Steeds meer leden hebben de kans gehad te participeren in seminars en conferenties in het buitenland. Hélène Budé-Janssens en Joke van der Leeuw-Roord waren in 1995 wederom vrijgesteld om deze activiteiten in EUROCLIO-verband te organiseren.

Uitgangspunt van deze internationalisering in het geschiedenisonderwijs is de gedachte dat wij elkaar wederzijds kunnen inspireren. Daarnaast kunnen wij ons geschiedenisonderwijs spiegelen, toetsen en evalueren door middel van internationale contacten. Ook willen wij individuele contacten tussen docenten stimuleren en bevorderen. In deze uitgangspunten zit de ontwikkeling van een Europese dimensie in het geschiedenisonderwijs en het bewust worden van een Europese identiteit min of meer besloten.

Deze doelstellingen zijn de basis geweest voor de activiteiten waaraan de VGN het afgelopen jaar in Euroclio-verband heeft deelgenomen. In dit verslag worden uitsluitend de belangrijkste evenementen genoemd.

Het gehele jaar heeft de VGN geparticipeerd aan een EU Phare project met als hoofdvraag 'Hoe kan geschiedenis bijdragen aan het overbrengen van democratische waarden?'. Docenten, inspecteurs en lerarenopleiders uit zes landen (Denemarken, Engeland, Nederland, de Tsjechische Republiek, Slowakije en Schotland) hebben deelgenomen aan studiereizen, nationale programma's en een grote conferentie in Praag. De uitkomsten zijn velerlei, maar hebben Euroclio in ieder geval geïnspireerd het thema van dit project verder uit te werken in de Algemene Vergadering van 1996 en in het aanbod van nascholingsconferenties.

In januari is opnieuw een groep van ruim 40 VGN leden afgereisd naar Glasgow, Schotland om daar samen met deelnemers uit 10 andere Europese landen kennis te nemen van het Schotse geschiedenisonderwijs en de wijze waarop structuurbegrippen en vakspecifieke vaardigheden daar worden onderwezen.

In februari hebben ruim 20 docenten uit het Phare/Euroclio programma samen met colle-

ga's uit Suriname, Japan en Rusland deelgenomen aan een studieweek in Nederland waarin voornamelijk werd ingegaan op de mogelijkheden die door het geschiedenisonderwijs in Nederland worden geboden om door middel van vaardigheden de leerlingen kritische en actieve participanten in het leerproces te laten zijn. Vakcollega's binnen het SLO, Cito en de WIEG hebben bijgedragen aan het Nederlandse programma verzorgd.

In april zijn zo'n 50 docenten uit Vlaanderen en Nederland bijeen geweest rond het thema 'de Vlaams/Nederlandse samenwerking in Europees Perspectief, 1813-1839'. Hier stond het verplaatsen van het nationale perspectief op dit thema centraal voor de deelnemers.

In september is er door ruim 30 Nederlandse docenten deelgenomen aan een conferentie over 'Philips II en zijn Tijd'. Tijdens deze bijeenkomst werd door docenten uit zes landen (België, Frankrijk, Groot-Brittannië, Nederland, Portugal en Spanje) ondermeer ingegaan op de nationale beeldvorming over deze persoon en zijn tijd. De conclusie was voor alle deelnemers dat zij na deze conferentie op een andere manier zullen lesgeven over het onderwerp.

Eind oktober heeft Joke van der Leeuw-Roord lezingen gegeven en workshops gehouden op een conferentie over 'Nieuwe benaderingen voor het geschiedenisonderwijs in Rusland' in St. Petersburg. Deze conferentie werd gehouden in het 'Centre for Educational Innovation' aan de Herzen Universiteit in St. Petersburg, opgezet met gelden van de Nederlandse, Vlaamse en Oostenrijkse overheid. Het ligt in de bedoeling twee follow-up conferenties te houden in Pskov en Petrozavorsk in 1996.

Eind 1995 is uiteindelijk de overeenkomst tussen Nederland en Suriname getekend om een groot aantal (onderwijs) projecten van start te laten gaan. Voor geschiedenis ligt er een prachtig voorstel voor een driejarig project maar het wachten is op het groene licht van de Surinaamse overheid om te mogen starten.

Het aantal publicaties over de internationale contacten binnen het geschiedenisonderwijs is dit jaar duidelijk toegenomen. In Nederland werd naast artikelen in KLEIO aandacht besteed aan dit onderwerp in de *Uitleg* van 27 september, en in *Verse Sporen* van november.

Het project 'Youth and History', een onderzoek naar het historisch bewustzijn van jongeren van 15 jaar in Europa, is na een moeilijke start op dit moment in uitvoering.

Al deze activiteiten hebben het onderling contact tussen individuele docenten in Europa versterkt. Zonder tussenkomst van de VGN en Euroclio zijn inmiddels ook uitwisselingen

op verschillende bases tot stand gekomen. Gedurende het jaar zijn Hélène Budé-Janssens en Joke van der Leeuw-Roord bezig geweest de contacten met organisaties van geschiedneren verder uit te bouwen. Op basis van die contacten is het activiteiten programma voor 1996 tot stand gekomen.

Beleidsplan 1996

Het bestuur neemt in zijn beleid tot zijn belangrijkste uitgangspunt de doelstelling van de VGN zoals deze in artikel 2.1 van de verenigingsstatuten is verwoord, namelijk het *"bevorderen van de belangen van het onderwijs in geschiedenis en staatsinrichting in Nederland"*.

Het bestuur is van mening dat ons vak bedreigd wordt door pogingen om te komen tot een te vergaande vermenging van vakken, waardoor geschiedenis en staatsinrichting als vak onherkenbaar wordt en door waarin aan geschiedenis en staatsinrichting een substantieel kleiner aantal uren toebedeeld wordt. Dit zal ten koste gaan van het historisch besef bij onze jongere generaties.

• Basisonderwijs

In het basisonderwijs worden de kerndoelen herzien en wordt er gedacht om het vak geschiedenis te laten opgaan in een vak 'wereldoriëntatie'. Het bestuur zal al zijn invloed aanwenden om zowel op de PABO's als op de basisscholen het vak geschiedenis te behouden of te herstellen.

(Zie het onderzoeksrapport *Brede inzetbaarheid in het basisonderwijs* waarin 30 tot 40 % van alle PABO-studenten aangeeft te weinig te weten van aardrijkskunde en geschiedenis.)

• Basisvorming

Voor de basisvorming staat dit jaar een technische herziening van de kerndoelen op het programma. De SLO zal voorstellen tot herziening doen. Daaraan voorafgaand raadpleegt het bestuur alle commissies en stelt een eigen advies op.

Het bestuur is het volledig met Staatssecretaris Netelenbos eens dat de basisvorming niet na twee, maar na drie jaar moet worden afgesloten. Het bestuur is nu vooral bezorgd over een ontwikkeling waarbij op Vbo en/of Mavo al na twee jaar de basisvorming zou worden afgesloten. Hierdoor dreigt in het derde schooljaar geschiedenis en staatsinrichting geheel te verdwijnen. Omdat dit per school wordt geregeld, kan het bestuur slechts informatie geven via KLEIO aan de leden van de VGN. Wijs uw schoolleiding op de adviestabel in het inrichtingsbesluit dagscholen Vwo-Avo-Vbo van 1992 waar voor geschiedenis en staatsinrichting in Vbo 5 en in Mavo 6 uur wordt aanbevolen. Het bestuur wacht met spanning de ontwikkelingen rondom de toetsen voor de basisvorming af.

• Bovenbouw Vbo en Mavo

Voor de bovenbouw van Vbo en Mavo wordt door de SLO een vakontwikkelgroep geïnstalleerd die onder meer de inhoud van het vak geschiedenis en staatsinrichting en van het mengvak Mens en Maatschappij gaat ontwerpen. De VGN zal dit proces kritisch volgen. Ook hier zal weer het behoud en de herkenbaarheid van het vak uitgangspunt zijn. Aangezien ook voor het vakkenaanbod in de bovenbouw van Vbo en Mavo per school beslissingen worden genomen, is het vooral de taak van de VGN om de leden te wijzen op de mogelijkheden om geschiedenis en staatsinrichting voor een zo groot mogelijk aantal leerlingen te behouden.

• Tweede fase Havo en Vwo

Voor ons vak in de tweede fase van Havo en Vwo worden in 1996 belangrijke beslissingen genomen. Die kunnen een uitstralingseffect hebben naar het gehele curriculum geschiedenis vanaf de basisschool tot en met de eindexamens van het voortgezet onderwijs.

Het bestuur ziet het als zijn taak om het eindexamenprogramma zoals ontwikkeld door de vakontwikkelgroep GAM (geschiedenis, aardrijkskunde en maatschappijleer) van de Stuurgroep Tweede Fase van harte te onderschrijven. Het zal er op wijzen dat geen leerling in de tweede fase van Havo en Vwo uitgesloten mag worden van het onderwijs in geschiedenis en staatsinrichting.

Het bestuur zal de leden in 1996 zoveel mogelijk informeren over zowel de ontwikkeling van ons vak als van het vak Mens- en Maatschappijwetenschappen, door middel van berichten in KLEIO en door het organiseren van informatieve en raadplegende bijeenkomsten.

Ten aanzien van de voorstellen voor het examen voor Vbo, Mavo, Havo en Vwo zal het bestuur de richtlijnen van de WIEG als ijkpunt aanhouden.

Bij de SLO loopt een veldaanvraag om een globale longitudinale leerstofplanning vanaf basisschool tot en met bovenbouw Vbo/Mavo/Havo/Vwo te ontwikkelen.

• Volwassenenonderwijs

De scholen voor volwassenenonderwijs komen onder steeds grotere druk te staan van de gemeenten en regionale arbeidsvoorziening. Opleiden voor de arbeidsmarkt is de prioriteit. Er dient bij de schoolleidingen op aangedrongen te worden, dat met name ook allochtonen enige historische kennis en historisch besef bijgebracht moet worden om in

Nederland goed te kunnen meedoen met medeburgers. Vooral in de inburgeringscursussen ligt een taak voor geschiedenisdocenten.

• Professionalisering

Ten aanzien van de opleidingen voor docent geschiedenis en staatsinrichting signaleert het bestuur een tendens om de professionalisering van de docent ten koste te doen gaan van de vakinhoudelijke component. Het vakmanschap van de vakdocent dreigt ondergewaardeerd te worden. Ook binnen het platform van vakinhoudelijke verenigingen (VVVO), waar de VGN deel van uitmaakt, bestaat hierover bezorgdheid.

In 1996 zal over deze problematiek een conferentie worden georganiseerd. Daarna zal het bestuur zich beraden op nadere stappen.

Door alle veranderingen die op stapel staan in het onderwijs worden leerkrachten zwaar belast. De implementatie van alle vernieuwingen vraagt om een ruim aanbod voor nascholing. Het bestuur zal zich er voor inzetten dat de nascholing niet bovenop de taak van de docent komt, maar zo wordt ingepast in zijn of haar taak, dat de nascholende docent niet op de vernieuwingen stukloopt. Vernieuwing kost volgens het bestuur geld én vooral (arbeids)tijd! Ook binnen het platform van vakinhoudelijke verenigingen wordt hieraan aandacht besteed.

• KNHG en Historisch Platform

Het bestuur wil in 1996 de contacten met de geschiedeniswetenschap versterken. Het heeft zich steeds zeer gesteund gevoeld door die geluiden uit de wetenschappelijke wereld die een lans braken voor het geschiedenisonderwijs. Anderzijds kan het bestuur zich niet aan de indruk onttrekken dat vele wetenschappelijke historici nauwelijks op de hoogte zijn van de ontwikkelingen in het voortgezet onderwijs en met name het aantal uren dat daarin nog besteed wordt aan geschiedenis en staatsinrichting. Kritiek uit die hoek wordt dan ook niet altijd als opbouwend ervaren. Door de docenten die op de universiteiten geschiedenis hebben gestudeerd wordt de kloof met de wetenschappelijke historici zelfs als zeer pijnlijk gevoeld.

Met name via de Intercommissie zal het VGN-bestuur de contacten met het Koninklijk Nederlands Historisch Genootschap onderhouden en versterken. In 1996 zullen weer historici-dagen worden georganiseerd met een enigszins andere formule dan in 1994. In 1997 zijn KNHG, VGN en het Historisch Platform van plan een grootse geschiedenismanifestatie te organiseren voor een breed publiek. De voorbereidingen hiervoor zijn nog in een pril stadium.

• Ledenwerving en PR

Wat ledenwerving en PR betreft, zal het bestuur ook het komende jaar door middel van folders en affiches de VGN een grotere bekendheid geven. Het bestuur hoopt, ook in 1996 op uw aller medewerking te mogen rekenen. Op uw verzoek stuurt de penningmeester u graag een stapeltje folders toe, waarmee u leden kunt werven.

• EUROCLIO

Op basis van de uitgangspunten van de internationalisering in het geschiedenisonderwijs, omschreven in het jaarverslag van 1995, willen we het komend jaar een programma aanbieden waarin de onderlinge contacten van geschiedenisdocenten centraal staan.

Hélène Budé-Janssens en Joke van der Leeuw-Roord hebben opnieuw toestemming gekregen hun werkzaamheden voort te zetten.

Het is belangrijk voor de ontwikkelingen in Nederland rondom de basisvorming en de tweede fase om kennis te nemen van buitenlandse ervaringen en de resultaten van deze ervaringen mee te laten tellen voor de eigen besluitvorming.

Het is van groot belang bijeenkomsten te kunnen aanbieden die afgestemd zijn om de hoofdvragen die overal in Europa gesteld worden aan de onderwijsgeven in geschiedenis: Wat bied je aan, waarom en op welke manier?

We zullen bij onze plannen opnieuw gebruik maken van de mogelijkheden die de Nederlandse overheid biedt om nascholing in het buitenland te volgen via het zg. Plato-programma. Daarnaast willen we de mogelijkheden benutten die de EU biedt met het nieuwe Comenius Programma, waarin docenten binnen de EU, met toevoeging van IJsland, Noorwegen en Liechtenstein de mogelijkheid geboden wordt deel te nemen aan internationale in-service activiteiten.

Voor het komend jaar zijn een aantal nascholingsconferenties opgezet.

In september wordt onder het thema 'Democracy and the Welfare State' een nascholingsprogramma opgezet in Denemarken en Zweden over lesgeven over dit thema gecombineerd met schoolbezoeken.

In Duitsland, Münster, Haus der Niederlanden, zal in oktober voor docenten uit Duitsland, Nederland en Vlaanderen een conferentie plaatsvinden over 'Geweld in de koloniën, 1870 - 1900'. De administratieve rompslomp maakt echter dat wij uiterst zorgvuldig met onze tijdplanning moeten omspringen. Uit de internationale contacten van het afgelopen jaar zijn verder het aanbod voor een conferentie in Letland, mei, en een ambitieus projectplan voor een nieuw EUROCLIO/

PHARE project tot stand gekomen. Nederland wil graag een samenwerkingsproject uitwerken met Denemarken, Estland, Rusland en Schotland. Dit programma zou in september van start moeten gaan.

Verder wordt binnen de VGN een werkgroep opgezet om lesmateriaal te ontwikkelen met een werkelijk internationaal perspectief.

Het komende jaar willen wij de contacten met Oostenrijk, Duitsland en Vlaanderen verder verstevigen.

Wij hopen de plannen voor de vernieuwing van het geschiedenis-onderwijs in Suriname te mogen gaan uitvoeren, maar dit hangt volledig af van de besluitvorming in Suriname.

De Nederlandse overheid en de Europese Unie hebben gelden voor samenwerking met Centraal- en Oost-Europa beschikbaar gesteld, maar de belangstelling voor het bijwonen van conferenties uit dit deel van Europa overtreft nog steeds de beschikbare middelen.

Daarom verzoeken wij u opnieuw uw collega's in Oost- en Midden-Europa te steunen. Wij vragen u uw bijdrage over te maken op:

**Gironummer 368156
Stichting Organisatiebureau
Projecten VGN, OPV
Jozef Israëlsstraat 58
Nijmegen**

onder vermelding van: 'Oost-Europa Fonds'.

Notulen van de jaarvergadering 18 maart 1995

De voorzitter heet iedereen hartelijk welkom. Zij merkt op dat de vergadering op tijd moet eindigen. De penningmeester wijst op VGN-folders en affiches om te verspreiden onder personen en instellingen.

• 3.1 Opmerkingen over de notulen van de jaarvergadering 1994

De heer Groothuis wijst op de wisselende terminologie op p. 3 en p. 4 t.a.v. VBO/MAVO. Hij zou graag zien dat in de toekomst consequent de term VBO/MAVO gebruikt wordt. De heer Schulp kan zich niet herinneren dat hij de term scouten op internationale contacten (p. 4) gebezigd heeft. De voorzitter geeft aan welke andere zinnen de heer Schulp in de toekomst zou kunnen gebruiken.

Hierna worden de notulen goedgekeurd.

• 3.2 a Jaarverslag Algemeen Bestuur

De voorzitter merkt op dat door een fout 1997: H. Kurstjens, herkiesbaar, weggelaten is.

Er wordt uit de vergadering opgemerkt dat de video, ter beschikking gesteld door de Duitse ambassade, veel scholen niet bereikt heeft. Mevrouw Bogaerts zal hiervan nog eens melding maken in de Kleio-krant.

Mevrouw Perdeck zou graag meer verslagen zien over de buitenlandse reizen. De voorzitter wijst op de in april te verschijnen *Kleio* waarin Euroclio-bulletin nummer 3 gestoken wordt. Het bezoek aan Sofia had tot gevolg dat een aantal geschiedenisleraren in Bulgarije bezig is een vereniging op te richten. Ook kwamen drie mensen uit Suriname voor een studiereis naar Nederland. Men hoopt tot een steviger uitwisseling van drie jaar te komen.

De heer Van Seggelen wil ingaan op punt 9, het centraal examen. Hij wil graag de namen van de stofomschrijvingscommissie weten. De voorzitter stelt dat deze commissie geen VGN-commissie is. Iedere keer wordt een andere commissie voorgesteld. De heer Bouwman zegt dat het verstandig is geen namen bekend te maken om deze mensen te beschermen. Zij worden anders telefonisch met wijze raadgevingen bestookt. De heer Schenk ziet in uiterste noodzaak de Commissie Vbo/Mavo, de Commissie Havo/Vwo of het bestuur als tussenpersoon functioneren om namen vrij te geven. Dit kan alleen maar met de toestemming van de leden van de commissies.

De heer Van Seggelen vraagt welke rol de Interactie in deze zaak speelt. De voorzitter legt uit dat Interactie een voorstel over de onderwerpen

doet. Vervolgens draagt het bestuur deze aan het ministerie voor.

Mevrouw Perdeck vraagt wanneer de vakontwikkelgroepen met resultaten komen. De voorzitter zegt dat veldraadplegingen ongunstig gepland zijn in de maanden april en mei. Deze moeten nog plaatsvinden.

De heer Schulp heeft geen goed woord over voor het studiehuis en de kwalijke domheid van mevrouw Ginjaar-Maas. De voorzitter stelt dat het bestuur alleen reageert op de voorstellen wat betreft geschiedenis en staatsinrichting. De heer Schulp vindt het overboord gooien van het hele idee kennelijk frauduleus en overdaad aan zelfwerkzaamheid angstaanjagend. De heer Schopman herkent zich niet in het verhaal van de heer Schulp. Het lijkt hem niet raadzaam op de jaarvergadering over de Tweede Fase te gaan discussiëren, temeer daar blijkt uit de opgewonden opmerkingen dat bestuursleden ook al enorm van mening verschillen. De heer Schulp stelt dat het bestuur hierover een gedachtenwisseling moet organiseren.

Mevrouw Hielkema en de heer Schopman wijzen op experimenten waaraan veel scholen meedoen. De voorzitter meldt dat sommige scholen daar ook weer gillend vandaan komen. Problemen rijzen bij de invulling van de studielast: is 'de krant lezen' studielast? of 'naar het journaal kijken'?

Iedereen kan zich vinden in het voorstel van de heer Bouwman om een dag over de Tweede Fase voor zowel Vbo/Mavo als Havo/Vwo te organiseren.

De heer Groothuis vraagt naar de subsidie voor het Platform VVVO. Het Platform wil borg staan voor vakinhoudelijke kwaliteit. De vertegenwoordiger van de NVML is het met de voorzitter eens dat gezien de grootte van de subsidie een goed uitgedokterd plan op tafel moet komen.

De heer Cohen vraagt naar een reactie op het verslag van de commissie Van Veen. De voorzitter meldt dat een brief uitging naar de commissie van Veen, die gepubliceerd werd in de Kleio-krant.

• 3.2 b Beleidsplan 1995

Naar aanleiding van een vraag over de Tweede Fase meldt de voorzitter dat het bestuur nu het meest bezorgd is over de tweejarige afsluiting van het Vbo/Mavo. Ook laat men in allerlei officiële stukken staatsinrichting weg. Verder is geschiedenis en staatsinrichting niet doorstroomrelevant. Het bestuur wacht op

een reactie van de staatssecretaris. Het is van belang dat algemene argumenten aangedragen worden om het belang van het vak geschiedenis en staatsinrichting te onderstrepen.

De heer Bouwman vraagt het bestuur om in een komende *Kleio* nog eens te schrijven over de afsluiting van de basisvorming na twee jaar volgens de commissie Van Veen. De staatssecretaris ziet meer in drie jaar. Het beleidsplan moet op dit punt worden uitgebreid. Mevrouw Hielkema vraagt of het Vbo/Mavonummer hieraan aandacht wil besteden. Mevrouw Bogaerts geeft aan dat het ook in de Kleio-krant van april geplaatst kan worden.

De heer Van Seggelen komt weer op het centraal examen terug, nu betreft het het staatsexamen. De helft van het examen bestaat uit het centraal examen met de bekende onderwerpen, de andere helft uit een mondeling waarbij de kandidaat, als hij/zij niet voor 1 maart heeft opgegeven waar hij/zij over ondervraagd wil worden, zich moet onderwerpen aan drie centraal vastgestelde onderwerpen. Volgens de heer Van Seggelen nemen steeds minder mensen aan dit examen deel. Wat doet de VGN hieraan.

Mevrouw Van der Leeuw, voorzitter van de WIEG, meldt dat de WIEG telkens probeerde met de examencoördinatoren tot een oplossing te komen. Dit verzandde echter in chaotische bureaucratie, veroorzaakt door onwil bij de examencoördinatoren. Er is een groot zakpercentage, misschien veroorzaakt door het feit dat de kandidaten niet weten waar ze aan toe zijn.

De heer Van Seggelen roept het bestuur op om actie te ondernemen.

De heer Otten, die in het volwassenenonderwijs ook met deze problematiek heeft te maken, legt uit dat de grootste slaagkans bij de exacte vakken ligt. De heer Grevers, ook ooit betrokken bij staatsexamens, noemt de kwaliteit van de voorlichting bij geschiedenis 'Loeren aan de Hor'; uitwaaierend in regionale verschillen.

De voorzitter vraagt aan de heer Van Seggelen een brief over deze materie aan het bestuur te schrijven.

Vervolgens staat de heer Van Seggelen stil bij de colloquia docta aan de universiteiten, de regelingen van geschiedenis deugen niet. Het bestuur moet hier wat aan doen.

Mevrouw Verhagen wijst op het bestaan van een boekje over colloquia docta aan alle universiteiten en hogescholen; wellicht is het ver-

standig dat de heer Van Seggelen dit eerst bestudeert.

De heer Schenk vraagt om de besprekingen over de examens in september met voorzitters, CITO en CEVO te handhaven. De voorzitter wijst erop dat afgelopen september heel weinig mensen deze vergadering bezochten. Zij belooft de heer Schenk bij de centrale bespreking in mei de behoefte van de voorzitters te peilen.

De heer Donk vraagt zich af waar het bestuur de prioriteit legt, meer buitenland dan binnenland? Of is omgevingsgeschiedenis prioriteit? Evenals vorig jaar beklemtoont de heer Donk dat het bestuur een duidelijke prioriteitenlijst moet stellen in haar beleidsplan. Hij verwijst hierbij naar de accurate werkwijze in deze van de Commissie Vrouwengeschiedenis. Het volgend jaar kan de ledenvergadering dan beoordelen welke zaken wel of niet gehaald zijn. Mevrouw Hielkema vindt het een goede gedachte en belooft namens het bestuur dit na te komen.

De heer Donk vraagt naar koppeling Commissie Basisvorming en omgevingsgeschiedenis. De voorzitter wijst erop dat het te veel is voor de Commissie Basisvorming om omgevingsgeschiedenis erbij te nemen.

Mevrouw Verhagen merkt op dat het beter is de term omgevingsonderwijs te gebruiken. Op deze manier wordt het draagvlak groter. Mevrouw Hielkema merkt op dat de commissie in oprichtingsfase is. De commissie zal contact opnemen met andere vakken.

De heer Donk stelt dat het bij omgevingsgeschiedenis een kwestie van afperken is. Hoe bepaal je de regio, je kunt dan Nederlandse geschiedenis omgevingsgeschiedenis noemen. Hij kan zich ook beter vinden in omgevingsonderwijs.

De heer Sniekers wijst op het bestaan van een Platform in Den Bosch, daar moet de commissie zich bij aansluiten. Mevrouw Hielkema kent dit platform.

Mevrouw Perdeck vraagt naar de VGN-enquete op de witte vellen en of deze nog ingevuld mogen worden. De voorzitter legt uit dat het nog kan en geeft aan dat deze verbetering van de ledenadministratie een kostbare zaak is. De heer Otten meldt dat dit gefaseerd ingevoerd wordt. Hij onderstreept de privacy. Mevrouw Bogaerts vindt dat, vooral bij nieuwe leden, je de mensen wel overvalt met al die vragen. Zij ziet er graag een briefje bij met de vraag of de nieuwe leden nu of later willen antwoorden.

De heer Bouwman vindt dat er toch te vertrouwelijke gegevens gevraagd worden. Hij stelt daarom voor de zinsnede op te nemen 'Toestemming, afgezien wat in de wet bepaald wordt'.

De voorzitter licht het voorstel om de leden bij de Huib de Ruijterprijsuitreiking te betrek-

ken toe. De heer Donk vindt wel dat het bestuur zich moet verantwoorden voor haar keuze. Mevrouw Verhagen merkt op dat het bestuur zich bij de uitreiking voor haar keuze verantwoordt. De heer Donk vindt het democratisch lijken maar lobbywerking kan nu meer nadruk krijgen. Mensen kunnen steeds dezelfde personen of instellingen aandragen. Mevrouw Van der Leeuw onderstreept dit, maar wijst op de kans dat meer personen en instellingen aangereikt worden. De heer Donk vindt het een aardig experiment.

De heer Gevers wil tot 11 november de dag van Sint Maarten de voordracht laten geschieden. Zoals gebruikelijk heeft de heer Gevers daar charmante en leuke ideeën over. De heer Bouwman wil terug naar oude tijden met een voordrachtscommissie van laureaten. De heer Donk wijst erop dat dit gewoonterecht is verdwenen.

De voorzitter licht de toevoeging aan het huiselijk reglement van een artikel 13 toe. De heer Bouwman wil het woord buitengewoon weglaten, evenals de zin over het bijwonen van vergaderingen. De vergadering kan zich hierin vinden, met algemene stemmen goedgekeurd.

Na de uitleg van de voorzitter over de kosten van een notaris bij een aanpassing van de verenigingsstatuten aan het nieuwe BW, vroeg de heer Schenk of het nalaten hiervan geen problemen kon opleveren. De voorzitter legt uit dat de vorige wijziging al geënt was op het nieuwe BW.

De penningmeester legt uit waarom de contributie iets hoger wordt. Voornaamste reden: enthousiaste commissies met veel leden kosten meer.

De heer Bouwman merkt op dat het contributievoorstel drie of meer vakken niet op de juiste manier afgehandeld is. Hij ziet daarvoor graag een motivatie in Kleio aangezien het bestuur op de vorige jaarvergadering belooftde hiervoor met een oplossing te komen. De heer Schulp vraagt zich af om hoeveel leden het gaat. De heer Houweling antwoordt snel: 68. En om hoeveel kenningsmakingslidmaatschappen: van 15 naar 27. Mevrouw Van Herwaarden meldt dat op minstens één leraaropleiding een Kleio-lidmaatschap verplicht is.

• 3.3 Jaarverslagen van de commissies

Bij de Commissie Volwassenenonderwijs meldt mev. Y. Beekman dat zij veel NT2 geeft.

De heer Soeter wijst op de excursie Market Garden. De Didactiek- en activiteitencommissie zoekt contact met musea om tot uitwisseling van wederzijdse kennis te komen. Een congres over eigen onderzoek in klas 1 tot en met 6 staat in het voorjaar op het pro-

gramma. De heer Gevers beveelt het Mauritshuis en het Haags Historisch Museum aan om iets mee op te zetten.

De heer Donk vraagt zich af of AOC nog functioneert. De voorzitter meldt activiteiten over de belichting van de Koude oorlog uit oostelijke en westelijke invalshoek.

• 3.4 Financieel jaarverslag, beleid en begroting

Geen vragen

• 3.5 Verslag kascommissie

Mevrouw Verhagen brengt een positief verslag uit

• 3.6 Décharge kascommissie

Mevrouw van Bakkum treedt af. De penningmeester overhandigt bloemen. Jos Senders meldt zich aan voor kascommissie.

• 4. Bestuurswisseling

De bestuursleden Otten en Van Herwaarden worden bedankt met bloemen en bonnen voor hun inzet voor de VGN. Daar geen tegenkandidaten zijn voorgesteld treden mevrouw Van Bakkum en de heer Buskop aan.

• 5. Rondvraag

De heer Van Seggelen laakt de défaitistische houding van het bestuur ten aanzien van het staatsexamen.

De voorzitter herhaalt nog eens de argumenten genoemd door mevrouw Van der Leeuw. De heer Otten raadt de voorzitter aan de staatsexamenzaak eens in het Platform VVVO te bespreken daar andere vakken wellicht ook op onduidelijkheden stuiten.

Mevrouw Marrenga doet een oproep voor een seminar in Polen.

Mevrouw Perdeck vraagt of *Kleio* niet wat beter kan informeren over ingezonden brieven en discussies over het vak geschiedenis en staatsinrichting in de pers. Mevrouw Bogaerts meldt dat het voor de redactie niet mogelijk is alle kranten bij te houden.

Sluiting 15.45.

Jaarverslagen van de commissies 1995 en plannen voor 1996

Commissie PA-BO

De commissie heeft het afgelopen jaar vergaderd onder het voorzitterschap van Aad van Zeijl. De andere leden zijn Francien van de Meer, vice-voorzitter, Sjef Schmiermann, secretaris, en Marjolijn du Jour, Theo Beker en Marjan de Groot. Het laatst genoemde lid is dit jaar aangetreden en als docente geschiedenis werkzaam aan de Lerarenopleiding Basisonderwijs van de Hogeschool West - Brabant.

De commissie is breed samengesteld: een commissielid is werkzaam in het basisonderwijs; drie leden werken bij de lerarenopleiding voor het basisonderwijs; een lid is werkzaam bij de inspectie en een lid bij de SLO. De nieuwe bestuursafgevaardigde Harald Buskop, docent geschiedenis in het voortgezet onderwijs, is een betrokken toegevoegd lid van de commissie.

Door de brede samenstelling van de commissie en de bestaande verbindingslijnen blijven we in staat de ontwikkelingen met betrekking tot het geschiedenisonderwijs op de basisschool en op de opleidingen voor een belangrijk deel te volgen. De grote vraag voor de commissie is evenwel via welke kanalen de informatie aan de achterban kan worden doorgevoerd. Een probleem hierbij is dat de achterban, evenals de commissie ook breed is samengesteld: lerarenopleidingen; het basisonderwijs en de ondersteunende en controlerende diensten. In de beleidsvoornemens wordt hier op teruggekomen.

• Activiteiten

De commissie is in 1995 zes maal bijeen geweest, te weten op 11 januari, 15 maart, 26 april, 31 mei, 11 oktober en 13 december.

Contacten

Een vast en uitgebreid agendapunt voor de commissie en haar afzonderlijke leden vormt de verslaggeving omtrent contacten met diverse uitgeverijen, het CITO, de SLO en de inspectie en uiteraard de VGN. Leden van de commissie participeren als meelezers van diverse methoden in ontwikkeling en bij de screening van toetsen. Er zijn studiedagen, conferenties en 'denktanks' bezocht, o.a. van diverse uitgevers, SLO, 'Netwerk Multiculturele aspecten van de Samenleving', 'Landelijk Overleg Omgevingsgeschiedenis' en CITO.

Een aparte vermelding verdient het contact dat enkele commissieleden op 16 februari 1995 hebben gehad met een Surinaamse onderwijsdelegatie. Er zijn contacten gelegd met Maurits Hassankhan (Universiteit van Suriname, Instituut voor Opleiding van leraren), met Mildred Caprino (Sectie Historische en Maatschappelijke studies, Afdeling curriculumontwikkeling van het Surinaamse ministerie van onderwijs) en Loes Aling, onderwijsgevende.

Beide eerstgenoemden zijn auteurs van de Surinaamse basisschoolmethode *Wij en ons Verleden*. Deze methode, geschreven na de onafhankelijkheid van Suriname, behandelt vooral de eigen Surinaamse geschiedenis. Vooral vakdidactisch schiet de methode, ook in de ogen van de auteurs, tekort en de Surinaamse delegatie heeft ons gevraagd de methode te evalueren en voorstellen te doen tot verbetering. Een tweede vraag betrof het kennismaken met materiaal rond de kerndoelen en literatuur m.b.t. recente vakdidactiek.

De commissie heeft de delegatie recent materiaal doen toekomen. Om de bestaande methode te evalueren is de commissie op zoek in gesprek met deskundigen.

Meningsvorming rond het Beroepsprofiel leraar basisonderwijs en de consequenties voor het opleidingsonderwijs

Op dit moment zijn er fundamentele veranderingen gaande met betrekking tot het curriculum op de opleidingen. Als gevolg van de geformuleerde beroepsprofielen is er een verschuiving van vakinhoud naar didactiek, en verbreding van de vakdidactiek naar een vakoverstijgende didactische benadering gaande. Dit heeft consequenties voor de invulling en ook de omvang van het geschiedenisprogramma. Een nadere bezinning op de positie en de inhoud van het vakgebied geschiedenis op de opleidingen is bijgevolg onontkoombaar.

De commissie volgt de ontwikkelingen op de opleidingen en beraadt zich over mogelijkheden om deze problematiek aan de orde te stellen binnen de kring van vakgenoten aan de lerarenopleidingen basisonderwijs.

Platform Imelman

De commissie volgt de ontwikkelingen rond de cultuurpedagogische discussie. Deze discussie, die plaatsvindt binnen het zg. platform Imelman, met lijnen van en naar PPON (Pe-

riodiek Peilingsonderzoek Onderwijsniveau), inspectie (kerndoelen), SLO (ontwikkeling curricula) en CITO (toetsontwikkeling), wil een aanzet zijn tot een breed gedragen consensus over de inhoud van de algemene vorming.

Wat geschiedenis betreft is er een gedeelte gereed, dat over de prehistorie.

De commissie zet vraagtekens bij de status van de platformgroep, bij de te verwachte mogelijkheden en perspectieven en bij het feit of er voldoende zicht en waarborg is op terinafbakening tussen Cito (toetsing) en SLO (leerplanontwikkeling).

Kerndoelen basisonderwijs

De commissie volgt de ontwikkelingen rond de kerndoelen op de voet. De sinds 1993 bestaande en ernstig bekritiseerde kerndoelen voor het basisonderwijs zijn in 1998 aan een herziening toe en de aanloop daartoe wordt voorzichtig ingezet. Wat geschiedenis betreft houden we de vinger aan de pols.

• Plannen voor 1996

De commissie publiceert in 1996 recensies van het hernieuwde didactische handboek van C. v.d. Kooij, *Verleden, Heden, Toekomst* (Groningen 1994) en van het eerste Pabo-katern *De Verbeelding van de Geschiedenis* van R. Verstaen (Heeswijk - Dinther 1994).

Voorts wil de commissie een enquête houden onder de Pabo-docenten met betrekking tot de veranderingen die momenteel plaatsvinden, gezien het beroepsprofiel leraar basisonderwijs en de consequenties voor de lerarenopleiding en meer specifiek de gevolgen voor het vakgebied geschiedenis. Deze enquête dient als basis voor een nieuwe studiedag.

Binnen de commissie vindt momenteel een discussie plaats over de wenselijkheid om naast handhaving van het brede karakter van de Commissie PA-BO specifiek aandacht te schenken aan de problemen waarmee de vakdocenten geschiedenis aan de lerarenopleidingen geconfronteerd worden middels de oprichting van een opleidingsdocenten netwerk. Op basis van de uitkomst van deze discussie kunnen spoedig nadere plannen worden verwacht. Ook hierbij speelt de te houden enquête een rol.

Voorts is de commissie van plan stelselmatig via de Kleio-krant aandacht te besteden aan de werkzaamheden van de commissie en de

ontwikkelingen aan de opleidingen en in het basisonderwijs.

De bestaande contacten tenslotte zal de commissie intensiveren. Met name de lijnen naar de SLO en het CITO zullen gezien de ontwikkelingen rond de kerndoelen en de aansluitingsproblematiek van basisschool en basisvorming worden geaccentueerd. Een eventueel op te richten netwerk van opleidingsdocenten geschiedenis zal ook contacten moeten gaan onderhouden met de samenwerkende landelijke pedagogische centra (LPC) en het SLO in verband met de formulering van de startbekwaamheden van beginnende leraren in het basisonderwijs.

Sjef Schmiermann
secretaris

Commissie Basisvorming

De Commissie Basisvorming vergaderde in 1995 acht maal, steeds in Utrecht. Halverwege het jaar veranderde de samenstelling van de commissie. Annemieke Hijink, onze eerste voorzitter, verliet de commissie vanwege nieuwe en drukke werkzaamheden buiten het onderwijs. Zij werd als voorzitter opgevolgd door Loek Janssen, die tevens onze commissie vertegenwoordigde bij de Commissie Havo/Vwo. Ook Marijke Meuwissen, contactpersoon voor de Commissie Vbo/Mavo, verliet onze commissie wegens drukke werkzaamheden. Gelukkig konden we ook een nieuw lid begroeten: René Corbeij. De overige leden van de commissie waren: Dini Beem, Marie-Jes Boonekamp-Wingen, Piet Niemeijer en Pieter Vlaanderen. Dirk van der Meer was ook dit jaar secretaris. Margriet Hielkema woonde de commissievergaderingen bij namens het VGN-bestuur.

• Werkzaamheden

De commissie kende een langzame start dit jaar. Bij het bespreken van de mogelijkheden om een conferentie te organiseren bleek dat het daar niet het goede moment voor was. Bovendien bleven concrete vragen of opdrachten van het VGN-bestuur uit.

We keken wel naar de inhoud van de kerndoelen Geschiedenis op de basisschool en in de basisvorming. We beoordeelden SLO-publicaties en hielden de problemen bij de toetsing van de basisvorming in de gaten. Daartoe werd een enquête opgezet, die in Kleio werd gepubliceerd.

Regelmatig werd contact gehouden met het Procesmanagement Basisvorming (PMB), via het onderwijsplatform VVVO. Kwesties die aan de orde kwamen waren o.a. het niveau van de toetsing, en de herziening van de kerndoelen voor 1998.

Ook met deze herziening heeft de commissie zich uitgebreid beziggehouden om het bestuur te kunnen adviseren. Bovendien bezochten twee commissieleden de conferentie in Glasgow.

Naast deze basisvormingsactiviteiten heeft de commissie, net als andere VGN-commissies, zich deze zomer ook verdiept in de ontwikkeling van de Tweede Fase.

• Plannen

Dit schooljaar wordt het eerste jaar dat alle scholen de basisvorming moeten afsluiten. Een van de voornaamste doelen van de commissie is dan ook de vinger aan de pols te houden bij de afsluitende toetsing.

Dit jaar wordt ook begonnen met de herziening van de kerndoelen voor 1998; dat is een ander belangrijk onderwerp voor de commissie. We zullen speciale aandacht aan de staatsinrichting besteden.

Ook zullen we relaties met andere VGN-commissies en instellingen zoals SLO, PMB, en KPC onderhouden, en het bestuur advies geven indien daarom wordt gevraagd.

Dirk van der Meer,
secretaris

Commissie Vbo/Mavo

De Commissie Vbo/Mavo kende een rustig jaar als het over de personele samenstelling gaat. Weliswaar trok Jopie Daalmans zich na vele jaren terug uit de coördinatie van de CE-regiobesprekingen en werd er tenslotte afscheid genomen van de inmiddels al niet meer in de commissie actieve Jan de Vries en Peter Stuart, maar de actieve kern van de commissie bleef gehandhaafd. Herry Groothuis bleef voorzitter en Edward Schenk secretaris. Marijke Meuwissen trok zich terug uit de Commissie Basisvorming maar bleef wel actief bij onze werkzaamheden. Huub Kurstjens was het gehele jaar de vertegenwoordiger van het hoofdbestuur. De overige vaste leden waren Ron Hendriks, Vera Pollmann, Toon Theeuwen en Theo van Zon.

• Werkzaamheden

In 1995 vergaderde de commissie 6 maal plenair en was er veelvuldig bi- en tri-lateraal overleg in verband met het huzarenstuk van de commissie: de Kleio-Special in mei over Vbo/Mavo en het geschiedenisonderwijs. De Commissie kreeg hiervoor van vele kanten schouderklopjes, hoewel het mooiste compliment was, dat de VGN 29 nieuwe leden uit onze sector van het onderwijs mocht bij-schrijven.

Voorts ontwikkelde de Commissie initiatieven om ook in de nabije toekomst artikelen

voor *Kleio* geleverd te krijgen. Eén van die initiatieven was het contact met het coördinatorrenoverleg van Hogescholen, waarbij onderzocht werd in hoeverre studenten en/of lio's verslag zouden kunnen doen van hun stage-ervaringen. Een belangrijke hobbel bij dit initiatief is, dat vele Hogescholen relatief zeer weinig Vbo/Mavo-scholen in hun stagescholenbestand hebben zitten.

Verder werd naarstig gezocht naar een oplossing voor het probleem der CE-regiobesprekingen voor Vbo/Mavo sinds de terugtrekking van Jopie Daalmans als coördinator hiervan.

Het contact met het veld laat nog steeds zeer te wensen over. Op uitnodigingen voor Rondetafelgesprekken of noodkreten in de Kleio-krant komt vrijwel geen enkele reactie. De commissie voelt zich met haar activiteiten en haar zorg omtrent het geschiedenisonderwijs soms op een dodenakker waar slechts een gure wind waait.

Voor kleine problemen weten enkele docenten ons (ongetwijfeld vanwege de personele continuïteit) wel te vinden. Alle vragen worden altijd keurig afgehandeld: de commissie kent geen bureaucratische gesloten lades.

Ook in 1995 stond de onderwijsvernieuwing na Van Veens rapport van september 1994 hoog op de agenda. In het nieuws worden de ontwikkelingen in de bovenbouw van het Havo/Vwo gesignaleerd, terwijl de snode plannen van het ministerie van OC&W voor de bovenbouw van het Vbo/Mavo op ons vak een veel desastreuzer uitwerking hebben dan die voor het Havo/Vwo. Bovendien moet het hele circus van Vakontwikkelgroepen in ons veld nog van start gaan terwijl de veranderingen eerder dreigen te worden ingevoerd dan bij Havo/Vwo. Hierover werd in Kleio-krant 8/95 (oktober) door de commissie verslag gedaan, hoewel de informatie bij het verschijnen reeds gedeeltelijk was achterhaald. Soms gaan de ontwikkelingen sneller dan men ze kan afdrucken.

De Vbo/Mavo-Commissie beraadt zich inmiddels op een ook door het bestuur gewenst pers-offensief teneinde de discussie meer onder de betrokkenen te brengen.

Daarmee is en passant reeds gezegd dat de verstandhouding met het bestuur uitstekend is. De commissie streeft ernaar dat zo te houden.

Teneinde de stroom werkzaamheden in het juiste spoor te houden, streeft de commissie opnieuw naar uitbreiding met tenminste twee actieve leden. De zittende commissieleden hebben vrijwel alle een volledige baan met nevenwerkzaamheden, waardoor het werk binnen de commissie (en het bezoek aan ver-

gaderingen) nogal eens onder druk komen te staan. Tips van iedere zijde voor potentiële leden kunnen worden doorgegeven aan de secretaris.

• Plannen voor 1996

De hoogste prioriteit blijft voor de Commissie Vbo/Mavo ook in 1996 het kritisch volgen van de ontwikkelingen rond ons vak in de bovenbouw. Noodzakelijke reacties zullen aan onderwijsvertegenwoordigers worden gestuurd, verslag zal worden gedaan in *Kleio* of in de *Kleio*-krant. De commissie bereidt in overleg met het hoofdbestuur een persoffensief voor.

Verder zal de commissie zich bezighouden met:

- uitbreiding van de commissie;
- vervulling van de vacature voor de coördinatie van de CE-regiobesprekingen;
- entamering van artikelen in *Kleio*, speciaal gericht op het (i)vbo/mavo-veld;
- verdere versterking van de achterban;
- uitbreiding van de contacten met de hogescholen;
- entamering van voorstellen voor CE-onderwerpen;
- het scherp volgen van ontwikkelingen in de herziening van de basisvorming.

Edward Schenk,
secretaris

Commissie Havo/Vwo

Leden: Leo Dalhuisen, Theun Dankert (penningmeester), Jos van Ginkel (voorzitter), Loek Janssen, Ellen Marrenga (namens het bestuur) en Genio Ruesen (secretaris).

Het begin van dit kalenderjaar stond in het teken van de inspanningen omtrent ons stofkeuzemodel. We zijn blij dat het stuk dat uiteindelijk tot stand kwam in het 'Hoog Brabant-overleg' en met allerlei groepen uit de VGN en SLO is besproken, een goed onthaal kreeg. Veel dank is de commissie daarvoor verschuldigd aan Leo Dalhuisen.

Doordat onze voorzitter Jos van Ginkel lid is geworden van de VOG-G, kon hij de visie van de commissie op de ontwikkelingen in het vak gs en si (stof- en themakeuze) aldaar verwoorden. De opdracht van de stuurgroep liet daartoe echter niet altijd ruimte. Waar mogelijk heeft de commissie hem met brainstorming en discussie gesteund.

Omdat Theun Dankert lid was van de stofomschrijvingscommissie voor het patriotten-thema werd ook daar het stofkeuzemodel van de commissie gehanteerd als een van de basisstukken voor het werk dat er verricht moest

worden. Ook voor hem fungeerde de commissie als klankbord.

In februari werd met bloemen en Donna Tartts *Verborgene geschiedenis* afscheid genomen van onze vorige voorzitter Annie Biezen. Zij is tien jaar lang lid geweest van de commissie en heeft in die periode haar sporen verdiend. Een van haar vaste taken was het werk dat de commissie jaarlijks op zijn schouders neemt: de organisatie van de besprekingen van het CSE en de Centrale Normenbespreking in Utrecht. In het komende jaar willen we ervoor zorgen dat er namens de commissie een verslagje komt in *Kleio* over de reacties uit het veld, voordat het september is en het CSE is verworden tot oude koek.

Een nieuwe taak die we op onze schouders namen is het pleidooi voor de oprichting van een historisch documentatiecentrum. Veel verder dan een eerste aanzet is de commissie nog niet gekomen; voor 1996 zal dat een van de vaste voorwerpen van zorg zijn.

In september boog de commissie zich zoals heel historisch Nederland over de voorlopige concept-eindexamenprogramma's voor geschiedenis en MMW. Waren we met het VOG-G stuk nog niet eens zo heel ongelukkig (...) met het MMW stuk waren we zeer ongelukkig. Vol spanning wacht de commissie definitieve voorstellen af.

In het nieuwe jaar blijft de commissie zich interesseren voor de Tweede Fase-plannen en eindtermen, de relatie tussen BAVO en de Tweede Fase, voor het historisch-didactisch centrum, de CSE-besprekingen en het stappenplan voor stof- en themakeuze. Tevens zullen we proberen de club met een tweede vrouw te versterken.

Genio Ruesen,
secretaris

Commissie Volwasseneneducatie

• Jaaroverzicht

Een van de meest ingrijpende momenten van het afgelopen jaar was het bericht van overlijden van ons voormalig commissielid Tineke Perdeck.

De commissie heeft niet vaak vergaderd vanwege drukke werkzaamheden op de diverse scholen. Met name in het Volwasseneneducatie verandert er momenteel veel en staan ook de docenten onder grote druk vanwege fusies en ROC-vorming. Wat dat allemaal betekent zal binnenkort in een artikel in *Kleio* duidelijk gemaakt worden.

Getracht is om de geschiedenisdocenten die

werkzaam zijn op Dag-Avondscholen te wijzen op de mogelijkheden die de school heeft om aan anderstaligen Nederlandkunde te geven. De oproep in *Kleio* heeft niet veel reacties opgeleverd. Dit komend jaar zal vanuit de commissie nogmaals aandacht aan deze zaak worden gegeven.

Mede dankzij de inspanningen van onder andere onze commissieleden is er een *Kavelboek Nederlandkunde* (d.w.z. vaststelling van de eindtermen voor Nederlandkunde) tot stand gekomen, waarin geschiedenis een belangrijke plaats heeft gekregen.

Er heeft dit jaar een bestuurswisseling plaats gevonden: Ans van Bakkum zit sinds maart in het VGN-bestuur. De voorzittershamer is overgedragen aan Renée Schreuder met Ineke Mentink als vice-voorzitter. Margriet Vencen blijft secretaris. Ans zal als afgevaardigde van het bestuur de commissie-vergaderingen bijwonen en de belangen van de commissie in het bestuur behartigen.

Ik dank de commissie voor het vertrouwen dat zij de afgelopen jaren in mij heeft gehad en wens het nieuwe bestuur en de commissie veel inspiratie en visie toe.

Ans van Bakkum,
voormalig voorzitter

• Activiteitenplan

- Volgen van plannen met betrekking tot het invoeren van de tweede fase in het reguliere dagonderwijs.
- Gevolgen van de invoering van de tweede fase in het VAVO bestuderen.
- Beoordelen van nieuwe methodes op geschiktheid voor het volwasseneneducatieonderwijs.
- Meewerken aan de beoordeling van het werk van de vakontwikkelgroepen GAM en MMW.
- Advisering (eventueel deelname) aan een stofomschrijvingscommissie.
- Opzetten en organiseren van een studiedag Nederlandkunde in het najaar van 1996/voorjaar 1997.
- Fungeren als vraagbaak voor collega's geschiedenis in het VAVO-onderwijs.
- Bezoeken van congressen.
- Informeren van de leden van de VGN over het VAVO-onderwijs.
- Contacten onderhouden met de VBVE (Vereniging voor Beroeps- en Volwasseneneducatie).
- Volgen van de invoering van de WEB (Wet Educatie en Beroep) en de consequenties daarvan voor geschiedenisonderwijs en -docenten.
- Volgen van en inspelen op ontwikkelingen op het terrein van modulering, flexibele learning en coöperatieve learning.

Didactiek- en activiteitencommissie

• Jaarverslag

Het afgelopen jaar hebben wij in totaal tien keer een vergadering belegd. Wij kwamen daartoe bijeen in Utrecht of Zwolle.

De eerste maanden van 1995 gebruikten wij om de didactiekconferentie van 1994 te evalueren. Wij verwerkten onder andere de idee de workshops praktischer te maken, dus de deelnemers zelf aan het werk te zetten, en het aantal op te voeren. Wij maakten ook dankbaar gebruik van de verschillende ideeën betreffende een nieuwe didactiekconferentie. In de conferentie van januari 1996 hebben wij deze zoveel mogelijk verwerkt. Het thema van deze didactiekconferentie is geworden 'Zelfstandig onderzoek door leerlingen', het conferentie-oord bleef hetzelfde en als datum prikten wij 19 en 20 januari.

Wij hielden ook een brainstorming over de voorjaarsexcursie. Haalbaar bleek een 'veldtocht' op 10 juni 1995 op het terrein van Operatie Market Garden. Dankzij de enthousiasme hulp van de Sectie Militaire Geschiedenis van de Koninklijke Landmacht werd deze 'trip' een succes.

Onze reisafdeling was druk doende een reis naar Indonesië te plannen. Omstreeks februari 1996 zal het zeker zijn of deze reis doorgang kan vinden. De geplande reünie-reis richting de voormalige Sovjet Unie is deels door de geringe respons, deels door 'onzekere' omstandigheden daar ter plekke voor onbepaalde tijd verschoven.

In de maand mei namen wij in Groningen afscheid van onze vroegere voorzitter Harriët Mulkens. Het deed ons goed haar weer te zien. Hopelijk mogen wij haar nog eens ontmoeten op de een of andere conferentie.

Afgesproken is dat wij met ingang van 1996 weer de organisatie van de Startersconferentie in handen nemen.

Wij hebben ons in de commissie gebogen over een taakverdeling, waarbij wij ons daar konden plaatsen, waar onze interesse lag. Bij de voorbereiding van de conferentie en de excursie voor 1996 wierp deze taakverdeling al zijn vruchten af. Wij probeerden ook de samenwerking tussen het Historisch Platform en de VGN te optimaliseren.

De laatste maanden van het jaar stonden vooral in het teken van de didactiekconferentie van januari. Daarnaast vroeg ook de planning van de excursie van 1996 en de vele komende veranderingen voor ons vak al onze aandacht.

• Activiteitenplan

In januari hopen wij een goede en praktische didactiekconferentie te houden. Aan het deel-

nemersaantal zal het niet liggen, want het maximum aantal inschrijvingen is bereikt. In de eerste maanden van 1996 moeten wij ons buigen over het thema van de didactiekconferentie in 1997, ideeën ingebracht via de evaluatie van de januari-conferentie zullen wij hierbij betrekken.

In februari zal er zekerheid verkregen zijn over het al dan niet doorgaan van de Indonesië-reis. Daarnaast wil onze commissie zich buigen over de mogelijkheid wat kortere reizen, die niet meer dan twee of drie dagen in beslag nemen, te organiseren.

De voorjaarsexcursie wordt een tocht langs de Vecht in het kader van het examenonderwerp 'Nederland 1780-1830'. De datum is gepland op 11 mei. Tijdens deze excursie, onder andere per boot, worden enige buitenplaatsen bezocht. Het programma van de dag ligt nog niet definitief vast, de organisatie is nog volop aan de gang.

De startersconferentie zal gehouden worden op 7 en 8 november.

Een van onze speerpunten blijft ook in 1996 het komen tot een hechtere samenwerking met musea, archiefdiensten en het Historisch Platform.

Hans Kummerer,
secretaris

Commissie Vrouwengeschiedenis

• Jaarverslag

In het kalenderjaar 1995 is de samenstelling van de commissie niet gewijzigd. De commissie is zeven keer bijeen geweest om de voortgang van de verschillende activiteiten te bespreken, alsmede om nieuwe initiatieven te ontplooiën.

Versillende commissieleden zijn dit jaar betrokken geweest bij de veldraadplegingen van de vakontwikkelgroepen GAM en MMW en hebben commentaar geleverd op de concepten van de Havo en Vwo-examenprogramma's. Ook zijn er adviezen gegeven aan de stofomschrijvingscommissie betreffende de uitwerking van het examenonderwerp voor 1997 en 1998 over de eenwording van Nederland 1780-1830. Marianne Zewald heeft, als vakdidactica, deel uitgemaakt van de stofomschrijvingscommissie.

In maart van dit jaar is er wederom een dag georganiseerd voor docenten van hogescholen die cursussen vrouwengeschiedenis geven. Het initiatief tot deze bijeenkomst is genomen door de commissie en de dag is dit jaar voorbereid door Els Rutten, docente aan de Hogeschool Midden Nederland te Utrecht. Deze dag vormde inhoudelijk een vervolg op de

eerste bijeenkomst, waar een begin was gemaakt met de inventarisatie en uitwisseling van programma's van de verschillende hogescholen.

Met het oog op de ontwikkelingen in de tweede fase heeft de commissie in november een nascholingsbijeenkomst georganiseerd rond het gebruik van een module over de roman *Wilde Zwanen* van Jung Chang in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs. De inhoudelijke voorbereiding was in handen van Marianne Zewald en studenten van de Hogeschool Rotterdam & Omstreken. Mede vanwege het succes zal er volgend jaar november hoogstwaarschijnlijk weer een 'De Wachter conferentie' georganiseerd worden.

Eveneens wordt er voor de bovenbouw gewerkt aan een lespakket over vrouwengeschiedenis. Twee leden van de commissie, Anneke Ribberink en Riemke Leusink, voeren hiervoor de eindredactie.

Voorts hebben twee leden, op verzoek van het Instituut voor Publiek en Politiek, zitting genomen in een begeleidingscommissie Lesbief Aletta Jacobs. Voornoemd instituut wil in samenwerking met Cinemem een lesbief voor de bovenbouw van het voortgezet onderwijs ontwikkelen bij de film *Aletta Jacobs, Het hoogste streven*.

In 1995 zijn de contacten met verschillende instellingen, verenigingen en uitgeverijen gecontinueerd. Met name te noemen zijn de Vereniging voor Vrouwengeschiedenis (VVG), Stichting Vrouwenkontakt, Materialenbank Emancipatie (MateM) en de Stichting Leerplan Ontwikkeling (SLO).

• Activiteitenplan

Basisvorming en tweede fase:

- * De speelfilm over het leven van Aletta Jacobs onder de aandacht brengen en de begeleiding van het didactisch materiaal bij deze film.
- * Adviseren aan of deelnemen in een stofomschrijvingscommissie.
- * Positie en aandacht voor vrouwengeschiedenis in de tweede fase bewaken.
- * Adviseren van auteurs van methoden voor de tweede fase GAM en MMW.
- * Contact onderhouden met de Commissie Havo/Vwo over het aspect sekse in de leerstofkeuze van de bovenbouw.
- * Het begeleiden van het ontwikkelen van leerstofpakketten vrouwengeschiedenis door studenten en het publiceren van deze leerstofpakketten.
- * Artikel(en) publiceren die genderaspecten van de stofomschrijving ondersteunen.

Opleidingen:

- * Uitwisseling programma vrouwengeschiedenis van verschillende lerarenopleidingen continueren.

- * Aandacht vragen voor onderdelen vrouwen-en gendergeschiedenis in de curricula lerarenopleiding nieuwe stijl.
- * Organiseren van een nascholingsbijeenkomst die in navolging van de nascholing 'Wilde Zwanen' in De Wachter te Amersfoort gecontinueerd zal worden als 'De Wachterbijeenkomst'.
- * Contact met verschillende opleidingsinstellingen in verband met nascholingscursussen.

Overige activiteiten:

- * Recenseren van boeken op het gebied van vrouwengeschiedenis.
- * Wetenschappelijk onderzoek volgen, congressen en tentoonstellingen bezoeken, verslaan en onder de aandacht brengen.
- * Continueren van de contacten met de VVG, MateM, Stichting vrouwencontact etcetera.
- * Mogelijk bijdragen leveren aan activiteiten in het kader van 'Vrouw en Arbeid 1898-1998'.

Janneke Riksen,
secretaris

Onderwijs Advies Commissie

• Samenstelling

Het kalenderjaar 1995 kende voor de OAC geen mutaties op het personele vlak, zodat de commissie van het begin tot het eind op volle sterkte kon vergaderen.

De OAC bestaat op het moment uit de volgende leden: Paul van Leeuwen (voorzitter), Wim van Waardhuizen (secretaris), Will Bouwman, Nelleke van Aken-Rens, Cees Wettevredre en Hanneke Tuithof. Vanuit het bestuur van de VGN zit Jan Schopman in de commissie. Dit heeft ook het afgelopen jaar weer geleid tot een goede samenwerking tussen het bestuur en de commissie. Eventuele opdrachten van het bestuur kunnen op deze wijze snel door de commissie uitgevoerd worden.

• Vergaderingen

De OAC vergaderde zoveel mogelijk één keer per maand, uitgezonderd gedurende de zomervakantie. De vergaderplaatsen waren ook dit jaar erg wisselend, waarbij de factor 'file' een steeds grotere rol ging spelen. Nieuw is om de laatste vergadering voor de zomervakantie af te sluiten op een historische locatie. Dit jaar bezocht de commissie de Heilig Land Stichting te Nijmegen.

• Werkzaamheden

Dit jaar kwam de enquête klaar. De verstuurde formulieren zijn verzameld. De reacties op onze enquête vanuit het onderwijs, de overheid en het bedrijfsleven kunnen als positief beschouwd worden. Intussen zijn de binnen-

gekomen formulieren bekeken en binnenkort zal er een conclusie komen, die mogelijk in KLEIO afgedrukt zal worden.

Verder hield de commissie zich in 1995 weer met de tweede fase bezig. Ook kwam het vakgebied Mens en Maatschappij weer regelmatig op de agenda te staan, waarbij de commissie de belangen van het vak geschiedenis en staatsinrichting nauwlettend in de gaten hield.

• Toekomstplannen

In het komende jaar hoopt de OAC dat haar samenstelling dezelfde kan blijven, zodat ze direct met de nieuwe agendapunten aan het werk kan gaan. Een van de eerste punten voor het nieuwe jaar zal het ontwerpen van een examenonderwerp zijn. De eerste stappen zijn al gezet. Tijdens de vergaderingen in 1996 zal de commissie op een eigentijdse wijze proberen dit onderwerp verder uit te werken.

In verband met de aanstaande herzieningen van de kerndoelen basisvorming zal de OAC te zijner tijd ook hierop haar visie geven.

Tenslotte blijft de commissie altijd weer het bestuur de mogelijkheid bieden om punten aan te dragen voor de agenda.

Wim van Waardhuizen,
secretaris

Commissie CLIOMATICA

De commissie is vijfmaal in vergadering bijeen geweest. Daarnaast is natuurlijk veelvuldig overleg geweest via telefoon, fax en brief. De commissie heeft acte de présence gegeven op diverse bijeenkomsten die het computergebruik in de klas als onderwerp hadden.

Er is gewerkt aan een verbetering van diverse programma's die de commissie op de markt heeft gebracht.

Veel aandacht is uitgegaan naar nieuwe software die op de markt is verschenen. De commissie moet vaststellen dat in het Nederlandse taalgebied de ontwikkeling vrijwel stil ligt. In het Engelstalig gebied zijn de ontwikkelingen hoopgevender.

In samenwerking met het NHDA is gewerkt aan een methode-vervangend programma. Deze samenwerking krijgt naar het idee van de commissie een goede vorm. Op moment van schrijven is het programma nog niet geheel klaar.

Bij bestudering van het rapport over geschiedenis en staatsinrichting in de tweede fase was de commissie onaangenaam verrast. Computergebruik kwam nauwelijks voor in de eindtermen. Intensief overleg tussen diverse commissieleden (alles moest binnen een week gebeuren) heeft geleid tot aanvullende voorstellen van de commissie. Uit een telefoni-

sche reactie kan worden opgemaakt dat onze opmerkingen in ieder geval zijn meegenomen (zoals dat in het jargon heet) in de verdere ontwikkeling.

De commissie is in contact getreden met Geodata, werkgroep geschiedenis. Na een aarzelende start komt een samenwerking tussen de commissie en genoemde werkgroep tot stand. Binnenkort zullen een aantal coördinerende gesprekken met elkaar worden gevoerd. Het zou zonde zijn het wiel ten tweede male uit te vinden.

Voortdurend blijkt dat onze werkzaamheden om het dagelijks brood op de plank te krijgen schitterende plannen in de weg staat. Toch hoopt de commissie binnen niet al te lange tijd een aantal werkzaamheden af te ronden. In de plannen treft u een aantal voorzetten.

In het vorig jaarverslag is reeds de vraag gesteld naar nieuw bloed in onze commissie. Inmiddels blijkt dat enkelen zich aangetrokken voelen tot ons werk. Wij zijn verheugd.

Peter van Drunen,
secretaris

• Plannen 1996

- a. Het uitbrengen van courseware over industrialisatie in samenwerking met het NHDA.
- b. Het uitbrengen van een CD-rom met spotprenten.
- c. Het aanpassen van het programma Cliotest.
- d. Het uitbrengen van een citatenprogramma.
- e. Het uitbrengen van een speciaal nummer van KLEIO over computergebruik.

Atlantische Onderwijs Commissie

In februari 1995 organiseerde de AOC weer haar traditionele onderwijsconferentie. Thema was ditmaal: Etniciteit en religie: een nieuw nationalisme in Oost-Europa? In tegenstelling tot andere jaren was gekozen voor Amersfoort als conferentieplaats en voor een afsluiting in de vorm van vakgerichte werkgroepen, die hun oordeel moesten geven over de bruikbaarheid van een groot aantal aangeboden teksten.

Verder werd het onderwijsveld bediend met een drietal nieuwe factsheets over vijftig jaar VN, de Navo en proliferatie.

Tevens is de AOC bezig geweest met een studie in het kader van het internationale Cold Warproject over de bouw van de Berlijnse Muur. Met behulp van internationale deskundigen zal ook Russisch en Oostduits materiaal gebruikt worden. In de loop van 1996 zal het katern verschijnen met opdrachten, gebaseerd op de nieuwe vaardigheden.

Momenteel is de AOC bezig met het maken van nieuwe factsheets over het GOS, de Russische verkiezingen en met de omwerking van een factsheet over voormalig Joegoslavië tot een studiebrief.

Daarnaast worden de laatste voorbereidingen getroffen voor de nieuwe onderwijsconferentie op 2 februari 1996 in Utrecht over: Integratie of imperialisme? Ontwikkelingen in het GOS.

Als sprekers zullen daar 'optreden' Gijs de Vries, Mark Almond (Oriël College, Oxford), Erik Dirksen (Universiteit van Amsterdam), Hubert Smeets (adjunct hoofdredakteur NRC) en Martin van den Heuvel.

Over een seminar met Duitse docenten over de Navo en de Europese Unie in de zomer 1996 zullen nog nadere mededelingen volgen in Kleio.

Frits R. Kat,
vertegenwoordiger van de VGN in de AOC

Jaarverslag Kleio-redactie

De redactie heeft ook dit jaar 10 keer vergaderd. Dat leidde tot 9 Kleio's en niet tot 10 zoals gebruikelijk. Reden hiervoor: er kwam zoveel copy dat bij 10 nummers het budget te veel overschreden zou worden.

Inhoudelijk veranderde er niet zo veel. Nieuw waren de rubrieken 'Van de redactie' en 'Kleioskoop', die tot ons genoeg een aantal lezers tot reacties aanzetten. Daarnaast was er een kleine serie over geschiedenisonderwijs in andere landen: Indonesië, Zuid-Afrika, Rusland en Spanje. Aan geschiedenisonderwijs in Nederland werd middels artikelen over de tweede fase aandacht besteed.

Ook dit jaar waren er weer een paar "specials". Het in het vorig jaarverslag aangekondigde meinumnummer over Geschiedenis op (I)VBO en MAVO verscheen dankzij een grote inspanning van de Commissie Vbo/Mavo keurig op tijd. Daarnaast besteedden we uiteraard aandacht aan de herdenking van 50 jaar bevrijding én kwam er een mooi, dik nummer over het nieuwe examenonderwerp, de VS tussen 1787 en 1914. Ook nu weer - het begint een goede traditie te worden - voorzien van een bronnenkatern.

De redactie is al met al redelijk tevreden over de afgelopen jaargang. De lijn die we de afgelopen jaren hebben ingezet, zullen we dan ook blijven volgen. Wel hebben we enige, nog niet helemaal uitgewerkte, ideeën om het blad nog aantrekkelijker te maken. Reacties van onze lezers, die ook ideeën daarover hebben, stellen we zeer op prijs.

Dik Verkuil heeft aan het einde van het kalenderjaar de redactie verlaten. Lange jaren heeft hij veel en goed voor Kleio geschreven. We zullen hem missen. De redactie is inmiddels versterkt met Jos Trippenree.

Wim Rongen
voorzitter redactie

Verslag Intercommissie NHG/VGN

• Samenstelling

Vanwege het NHG is Dick de Boer voorzitter en Herman Beliën lid van de Intercommissie, die door het NHG de Onderwijscommissie wordt genoemd. Vanwege de VGN nemen deel: Nico Koek, Edward Schenk, Ineke Veldhuis-Meester als secretaris.

In oktober '95 heetten wij welkom Anneke Ribberink en Frits Rovers. Namens het bestuur woont Hélène Budé de vergaderingen bij en incidenteel, namens het NHG-bureau, Gees van der Plaats.

• Werkzaamheden

De uitgebreide evaluatie van de eerste en de voorbereiding van de nieuwe Geschiedenisdagen (gezamenlijk initiatief van NHG en VGN) hebben geresulteerd in een voorstel van het NHG de Geschiedenisdagen 1996 in oktober aan de Universiteit Utrecht tezamen met het NHG-congres te houden. De commissie heeft hierover overleg met de congrescommissie van het NHG.

Veel aandacht is besteed aan de stofkeuze in de tweede fase. Waar mogelijk zijn leden van het WO geïnformeerd over de profielen en de positie van geschiedenis en staatsinrichting ertin. Er is gepoogd de verwachtingen van velen aan de universiteiten beter te laten aansluiten op de mogelijkheden binnen het aantal uren in het VO. Er is contact met de VSNU en de Onderwijsraad geweest over hun advisering aan de Stuurgroep tweede fase, met name met de commissie Veldhuis die zich met de bovenbouw van het WO bezighoudt. Namens de commissie heeft Dick de Boer deelgenomen aan de raadpleging van het WO over MMW en GAM.

Edward Schenk en Ineke Veldhuis hebben zich ingezet bij de stofkeuze-debatten met de Commissie Havo/Vwo en de SLO in Hoog-Brabant en anderszins met advisering voor de concept-GAM- en MMW-rapporten.

Op verzoek van het bestuur is gediscussieerd over de te stellen eisen aan een doorlopend curriculum van basisschool tot en met tweede fase, slechts kort, nu er alleen een technische bijstelling van de bavo komt.

Voor de problematiek van de aansluiting VO-WO is bij alle universiteiten expliciet schriftelijk aandacht gevraagd, in september nog eens extra op een speciale studiedag over de geschiedenisopleiding aan de UU en in november op een studiedag van de VSNU. Tot nu toe levert dat niet veel op, maar we versagen niet.

De meeste tijd besteedt de commissie aan de voorbereiding van de indiening en de selectie van CSE-onderwerpen ten behoeve van de voordracht aan het bestuur. Ieder jaar wordt schriftelijk via de Kleiokrante en het NHG-nieuws opgeroepen tot indiening van een voorstel. Zoveel als mogelijk is, worden langs persoonlijke kanalen mensen aangezet en van voorbeelden voorzien. Wij vinden het van groot belang dat de keuze groter wordt. Er zijn het afgelopen jaar 11 onderwerpen ingediend door het tertiair onderwijs en het WO. Voor het eerst hebben ook twee VGN-commissies een voorstel gedaan, een verheugende ontwikkeling.

In de Kleio van februari zijn criteria gepubliceerd waaraan een onderwerp moet voldoen. Deze criteria zijn na raadpleging van bestuur, Cevo en Cito tot stand gekomen. Hieraan toetst de commissie de ingediende voorstellen, waarbij Edward Schenk de toegankelijkheid voor de Mavo-vboleerlingen bewaakt. In de stofomschrijvingscommissie die dit jaar aan het werk is gegaan voor 1998 en '99 heeft het bestuur twee leden uit de commissie benoemd. Wij blijven zoeken naar mogelijkheden van voor het onderwijs geschikte bronnenuitgaven.

• Beleidsvoornemens

De ontwikkelingen rond GAM en MMW volgen en de publieke opinie beïnvloeden.

De VSNU aanzetten tot reacties in plaatselijke en landelijke bladen. Er zal binnenkort in *Spiegel Historiael* een artikeltje over de tweede fase verschijnen.

Het WO blijven informeren en verzoeken om steun bij het pleiten voor goed geschiedenisonderwijs.

Samen met het NHG organiseren van de Geschiedenisdagen 1996 en behartigen van de belangen van het vak geschiedenis en staatsinrichting op school.

Voortzetten van de werkzaamheden met betrekking tot de CSE-onderwerpen.

Het bestuur adviseren over een doorlopend geschiedeniscurriculum.

Bepleiten van wetenschappelijk verantwoorde en voor het onderwijs geschikte bronnenpublicaties met het oog op het zelfstandig-leren-experiment.

Ineke Veldhuis-Meester,
secretaris Intercommissie

Financieel jaarverslag 1995 en begroting 1996

Balans per 31 december 1995 met vergelijkende cijfers per 31 december 1994

	31-12-'95	31-12-'94		31-12-'95	31-12-'94
Liquide middelen	419.462,04	437.180,43	Crediteuren	238.069,45	239.575,35
Debiteuren	27.501,02	22.024,41	Vermogen	198.893,61	217.729,49
Inventaris		3.100,--	Lustrumreservering	10.000,--	5.000,--
	446.963,06	462.304,84		446.963,06	462.304,84

Rekening van baten en lasten 1995 met begroting 1996

Lasten	Begroting 1995	Werkelijk 1995	Begroting 1996
Kleio	120.000,--	115.586,73	120.000,--
Verzendkosten Kleio	13.000,--	11.606,79	13.000,--
Bestuur	25.000,--	20.410,34	25.000,--
Administratie	28.000,--	29.135,72	30.000,--
Kosten betalingsverkeer	1.500,--	908,60	1.500,--
Algemene vergaderingen	3.000,--	3.260,75	3.200,--
Afdelingen/reg. aktiv.	1.000,--	126,05	1.000,--
CE-besprekingen	4.000,--	4.598,45	4.500,--
Commissies:			
PABO	3.500,--	2.333,50	3.000,--
VBO/MAVO	6.000,--	5.925,22	3.000,--
HAVO/VWO	2.500,--	2.952,70	3.000,--
Redactie Kleio	9.000,--	12.467,28	10.000,--
Didactiviteitent.	5.000,--	4.849,10	5.000,--
Onderwijs Advies Cie.	3.000,--	3.277,80	3.000,--
Intercie. NHG/VGN	1.500,--	1.708,26	2.000,--
Volwasseneneducatie	2.500,--	2.115,85	3.000,--
Cliomatica	3.500,--	2.211,05	3.000,--
Vrouwengeschiedenis	3.000,--	2.409,99	3.000,--
Basisvorming	3.000,--	2.893,55	3.000,--
Internationalisering	2.500,--	751,65	1.000,--
Omgevingsonderwijs	2.500,--	165,50	1.000,--
Huib de Ruyterprijs	1.000,--	1.000,--	1.000,--
Contributies binnenland	200,--	101,--	200,--
Contributies buitenland	2.000,--	2.015,--	2.000,--
Internat. samenwerking	2.500,--	4.372,--	5.500,--
Ledenwerving/PR	3.000,--	1.211,08	2.000,--
Afschrijving inventaris	2.450,--	3.100,--	1.000,--
Conferenties e.d.:			
Pabo-studiedag	1.200,--	---	1.200,--
Market Garden	---	1.553,--	---
Didaktiekconferentie	---	---	27.000,--
Startersconferentie	6.000,--	7.719,05	8.000,--
Basisvorming	2.000,--	---	---
Productie software	---	---	1.800,--
Bulletin board: tel.aansl.	---	---	420,--
Idem: tel.abonnement	---	---	600,--
Veldraadpleging Eindtermen	---	727,13	6.000,--
Onvoorzene kosten	2.000,--	3.655,85	2.000,--
Reservering lustrum 1998	5.000,--	5.000,--	5.000,--
	269.850,--	260.148,99	304.920,--

Het jaar 1995 is afgesloten met een nadelig saldo van bijna 19.000 gulden; dat is veel lager dan begroot. Het betekent wel dat het vermogen van de VGN verder is afgenomen. Redenen voor bezorgdheid hierover zijn er zeker niet; de kritische grens is nog ver weg. Verheugend is, dat de toename van het aantal leden zich ook het afgelopen jaar heeft doorgezet: de VGN groeide van 1.889 leden in 1994 naar 1.916 in 1995.

De stijging komt geheel voor rekening van de speciale VBO/MAVO-ledenwerfactie, die 27 collega's binnen onze vereniging bracht. Hier volgt een toelichting bij enige cijfers.

• De baten

Gezien de verhoging van contributies en abonnementstarieven, wordt in 1996 een hoger bedrag verwacht dan in 1995. De advertentie-opbrengsten van KLEIO vertonen een stijgende lijn; Tineke Bogaerts is erin geslaagd, nieuwe adverteerders voor ons verenigingsblad te interesseren. De verkoop van software, uitgebracht door onze Commissie Cliomatica, brengt ook de VGN op het terrein van de nieuwe media. Helaas speelt de dalende rente de VGN parten: ons spaargeld brengt minder op.

• De lasten

De meeste uitgaven bleven in de buurt van hetgeen begroot was. In sommige gevallen werd minder uitgegeven omdat de betreffende activiteit niet helemaal of helemaal niet van de grond kwam (regionale activiteiten; commissies internationalisering en omgevingsonderwijs; conferentie over Basisvorming; Pabo-studiedag). Hogere uitgaven dan begroot zijn meestal het gevolg van het tegenbeeld, namelijk uitbreiding van de voorziene bezigheden. Dit geldt bijvoorbeeld voor de posten administratie en internationale samenwerking. In het algemeen wijkt de begroting voor 1996 niet veel af van die voor 1995. Het bedrag voor de Commissie VBO/MAVO daalt omdat voor 1996 geen bijzondere actie voorzien wordt. Voor administratie en internationale samenwerking geldt dat de activiteiten steeds omvangrijker worden. Voor de conferentie 'Starters-4' was de aanmelding in 1995 groter dan verwacht; in 1996 wordt weer op 30 deelnemers gerekend. De activiteiten van de commissie Cliomatica kunnen uitgebreid worden met de start van een eigen bulletin board. Tenslotte: De aanmelding voor de algemene informatiemiddag over de Eindtermen Tweede Fase op 9 februari 1996 was massaal; wel een financiële rib uit het lijf.

Op een aparte rekening staat het Oost-Europa Fonds. In totaal is hier f5.173,08 binnen gekomen. Hierdoor konden in januari 1995 twee Oost-Europese collega's de Euroclio-conferentie in Glasgow bijwonen. Dit kostte f3.059,82.

Graag wil ik alle leden bedanken, die het afgelopen jaar mijn werkzaamheden als penningmeester hebben ondersteund. Het blijft van groot belang, dat u tijdig declareert als u geld tegoeft heeft uit de fondsen die onder mijn beheer vallen; vergeet u daarbij de bewijsstukken niet.

Mijn speciale dank gaat uit naar degenen op wie ik ook dit jaar weer volledig kon vertrouwen wat betreft de administratie. De heer en mevrouw Houweling verzorgden weer de financiële administratie en de ledenadministratie. De heer Leenman assisteerde hierbij als informatica-deskundige; hij en zijn schoonzoon maakten zich het afgelopen jaar speciaal verdienstelijk bij het opzetten van een meer uitgebreide ledenadministratie, waarvan het nut al snel bewezen werd. Speciaal wil ik de heer Houweling bedanken voor zijn nauwkeurigheid en deskundige advisering; die hebben de penningmeester voor menige fout behoed.

Jan Schopman,
penningmeester VGN

Komt u naar de jaarvergadering?

In verband met de omvang van de te reserveren zaal en het aantal lunches, dat moet worden besteld, zou het bestuur het zeer op prijs stellen als u deze bon (of een kopie ervan) invult en in een open envelop voor 1 maart opstuurt naar:

Administratie VGN
Antwoordnummer 43213
2504 WB Den Haag

Geen aanmelding ... geen lunch!

Baten	Begroting 1995	Werkelijk 1995	Begroting 1996
Contributies	170.000,--	174.011,50	185.000,--
Abonnementen	20.000,--	20.157,--	22.000,--
Advertenties Kleio	10.000,--	14.504,80	14.000,--
Donaties	100,--	95,--	100,--
Verkoop VGN-uitgaven:			
Kleio-Didactica 6 tm 18	1.000,--	797,50	t/m 19 800,--
The Sixties (nr. 19)	700,--	251,--	
Kleio, losse nrs.	200,--	374,60	300,--
Software	1.000,--	1.221,25	3.000,--
Conferenties/reizen e.d.:			
Pabo-studiedag	850,--	---	850,--
Didaktiekconferentie	---	---	27.000,--
Starters-conferentie	1.500,--	2.250,--	2.500,--
Excursie Market Garden	---	1.020,--	---
Onvoorzien baten	---	2.495,60	---
Interest	20.000,--	24.134,86	20.000,--
Nadelig saldo	44.500,--	18.835,88	29.370,--
	269.850,--	260.148,99	304.920,--

KANDIDAAT BESTUURSLID Loek Janssen

Alweer enige tijd geleden werd ik gevraagd zitting te nemen in het bestuur van de VGN. Na enig nadenken heb ik besloten mijzelf inderdaad kandidaat te stellen. Die aarzeling kwam nauwelijks voort uit mijn belangstelling voor vak en vereniging, maar eerder uit de mogelijke gevolgen voor thuis.

Ik ben 41 jaar geleden geboren, in Brabant, bezocht daar de middelbare school en vervolgde mijn studie aan de KUN in mijn lievelingsvak: geschiedenis. Inmiddels sta ik alweer vijftien jaar voor de klas, met plezier. Acht jaar daarvan gaf ik volledig les, aan twee scholen - in Nijmegen en Druten. Toen zo'n vijf jaar geleden mijn partner een baan vond, 'leverde' ik meteen een school 'in' om een deel van mijn tijd het beroep van huisman en vader van twee dochters intensiever te

kunnen uitoefenen. Tegelijk wilde ik mij ook buiten mijn ene schoolgebouw bezig houden met

geschiedenis. Zo belandde ik in de Commissie Bavo - waarvan ik dit jaar voorzitter ben - en in de Commissie Havo/Vwo, twee commissies die zeer nauw betrokken zijn bij de enorme veranderingen die plaatsvinden in het voortgezet onderwijs. En daar ligt ook mijn belangrijkste drijfveer om tot het bestuur te willen toetreden: natuurlijk maak ook ik me zorgen over de toekomst van het vak geschiedenis en staatsinrichting op school en ik heb er wel wat voor over om daar iets aan te doen.

Ja, ik kom naar de jaarvergadering en gebruik de lunch

Naam

Adres

Postcode

Woonplaats

● Domein C: Bestuurlijk-politieke oriëntatie

Subdomein: Intern-politieke verhoudingen

5. De leerlingen kunnen hoofdlijnen in het ontstaan en de verdere bestuurlijk-politieke ontwikkeling van de Nederlandse staat aangeven en in verband brengen met bestuurlijk-politieke ontwikkelingen in West-Europa, met gebruikmaking van de volgende aspecten:

- godsdienst en economie bij het ontstaan van de Republiek der Verenigde Nederlanden;
- regeringsvormen in Europa en de positie van meer en minder bevoorrechte groepen;
- politieke stromingen en maatschappelijke emancipatiebewegingen: liberalisme, socialisme, christelijk politiek denken, feminisme;
- democratisering van het politieke bestel.

Subdomein: Internationale verhoudingen

6. De leerlingen kunnen de betekenis van de Tweede Wereldoorlog karakteriseren met het oog op de volgende aspecten:

- crisis van de jaren '30;
- nationaal-socialisme en jodenvervolgung;
- onderdrukking, verzet en collaboratie.

7. De leerlingen kunnen aan de hand van een voorbeeld uit de vroeg-moderne tijd verschillen herkennen in schaal en omvang van oorlogen en internationale conflicten en daarbij ingaan op:

- de betrokkenheid van individu en gemeenschap bij het oorlogsgebeuren;
- de betekenis van militaire technologie.

8. De leerlingen kunnen veranderingen in de internationale politieke, militaire en economische verhoudingen in de tweede helft van de 20e eeuw aangeven. Met name:

- geopolitieke, economische en militaire blokvorming, in het bijzonder:
- de opkomst van de VS en de SU als wereldmachten;
- de blokvorming in Oost en West: NAVO en Warschaupact, EEG-Comecon;
- de Koude Oorlog en de bewapeningswedloop;
- verschuivingen tussen economische machtscentra, met name: Japan, VS, Europese landen, Zuid-Oost-Azië;
- ontwikkelingen in het Midden-Oosten;
- politieke verbanden en hun ontwikkeling, met name de Verenigde Naties.

9. De leerlingen kunnen met voorbeelden de koloniale en post-koloniale verhouding tussen Nederland en Oost- en West-Indië karakteriseren, met gebruikmaking van de aspecten:

- kolonialisme;
- imperialisme;
- politieke onafhankelijkheid.

● Domein D: Cultureel-mentale oriëntatie

Subdomein: Vormgeving van het bestaan

10. De leerlingen kunnen met voorbeelden typeren, hoe mannen en vrouwen uit verschillende lagen van de bevolking in de klassieke oudheid, in de late Middeleeuwen in Europa en in de Arabische wereld, materieel en immaterieel gezien, leefden.

Zij kunnen deze culturen op genoemde aspecten vergelijken met onze hedendaagse samenleving.

11. De leerlingen kunnen aan de hand van voorbeelden de ontwikkeling van moderne westerse samenlevingen sinds 1945 aangeven met gebruikmaking van de aspecten:

- media-invloed en massa-cultuur;
- jongerencultuur;
- multi-culturele samenleving;
- veranderende eisen aan het onderwijs en de opvoeding, mede in verband met veranderingen in beroepen en beroepsopleidingen.

Subdomein: Religie, mens en wereld-beschouwing

12. De leerlingen kunnen in hoofdlijnen - waar mogelijk in samenhang met kern-doelen uit andere domeinen - kenmerkende achtergronden van religies en levensbeschouwingen aangeven en daarbij ingaan op de betekenis voor het maatschappelijk denken en handelen.

13. De leerlingen kunnen eigentijdse en historische opvattingen van liberalisme, socialisme, communisme, fascisme en christen-democratie naar aanleiding van voorbeelden herkennen en toelichten.

● Domein E: Staatsinrichting

14. De leerlingen kunnen in hoofdlijnen de structuur en het functioneren van het hedendaagse Nederlandse politieke bestel in wisselwerking met de samenleving aangeven, en daarbij aandacht besteden aan:

- kenmerken van een rechtsstaat;
- het belang van de grondwet, grondrechten en mensenrechten;
- samenstelling, taken, onderlinge verhouding en praktisch functioneren van bestuurlijke organen op gemeentelijk, nationaal en Europees niveau;
- taken en functies van politieke partijen, maatschappelijke organisaties en belangengroepen in het politieke systeem;
- aan de hand van eenvoudige beleidsonderwerpen in het proces van politieke beleids- en besluitvorming de positie en mogelijke invloed van de betrokken factoren aangeven en daarbij de volgende stadia herkennen:
- invloed vanuit de samenleving;
- omzetting in overheidsbeleid;
- effecten van overheidsbeleid op de samenleving;
- voortgezette invloed vanuit de samenleving;
- verschillende vormen van deelname aan het proces van totstandkoming en uitvoering van overheidsbeleid van individuele burgers, groepen en maatschappelijke organisaties;
- taken, bevoegdheden en functioneren van de rechterlijke organisatie;
- mogelijkheden van rechtsbescherming voor de burgers;
- hoofdlijnen in de historische ontwikkeling van het Nederlandse politieke bestel vanaf de 19e eeuw.

RECENSIES

In 't kort

In 't kort is een rubriek waarin maandelijks de uitgaven die bij de redactie zijn ontvangen worden aangekondigd. Een selectie uit deze boeken wordt in een later nummer van KLEIO besproken.

kleio

nummer 1/96
pagina's 22 en 23

Een interactieve gids voor *Het oude Rome!* Het klinkt spannend en dat is het ook. Een doos vol met attributen om Rome te laten herleven: een boekje, modellen van Romeinse gebouwen, een poster van het Colosseum, een spel, een mozaïekvloer, een diorama enzovoort.

(Piramide, f34,90, ISBN: 90 254 1194 0)

Van het handboek *Middeleeuwen* van D. de Boer, J. van Herwaarden en J. Scheurkogel is een tweede druk verschenen. Het gaat om een geheel herziene versie, met een andere hoofdstukindeling. (Martinus Nijhoff, 453 blz., f75,00, ISBN: 90 68 90485 X)

De Gouden Eeuw is al op vele manieren beschreven. Daarom is in *Gestalten van de Gouden Eeuw* voor een nieuwe aanpak gekozen: centraal staan uiteenlopende beroepsgroepen. De periode wordt bekeken vanuit de optiek van bijvoorbeeld de regent, de koopman, de dominee, de vrouw en de arme. Elk hoofdstuk gaat over zo'n beroep. Het boek staat onder redactie van onder anderen A.Th. van Deursen. (Bert Bakker, 421 blz., f69,50, ISBN: 90 351 1662 3)

Wie is niet opgegroeid met de belevenissen van Willem Barentsz en Jacob van Heemskerck? De expeditie om de Noord spreekt nog steeds tot de verbeelding. Rayner Unwin vond dat een goede reden om de tijd van Het Behouden Huys nog een keer te beschrijven: een soort avonturenroman, maar wel gebaseerd op historische bronnen: *Overwintering op Nova Zembla*. (Prometheus, 271 blz., f34,90, ISBN: 90 5333 421 1)

Jean-Jacques Rousseau schreef in 1762 *Du contrat social*: een boek over het staats- en rechtsbestel, waarover door de eeuwen heen flink is gediscussieerd. Was het nu een manifest van de politieke vrijheid of een handvest voor een totalitaire samenleving? Een nieuwe Nederlandse vertaling, *Het maatschappelijk verdrag*, wordt ingeleid door G. van Roermund. Hij schetst de tegenstrijdige visies en geeft z'n eigen uitleg. (Boom, 200 blz., f39,50, ISBN: 90 5352 167 4)

Thomas Mann vluchtte in 1933 uit Duitsland. Een groot deel van zijn emigratietijd was hij in de Verenigde Staten. Daar hield hij

een dagboek bij over z'n ervaringen in Amerika en de gebeurtenissen in Europa: *Duitsland heeft me nooit met rust gelaten. Amerikaans dagboek 1940-1948*.

(Arbeiderspers - serie privé-domein, 367 blz., f59,90, ISBN: 90 295 3029 4)

'Het is een lang verhaal met Heidegger, met zijn leven en zijn filosofie. De hartstochten en catastrofes van heel de eeuw zitten erin'. Zo begint de biografie van de Duitser Rüdiger Safranski over Martin Heidegger, een van meest omstreden filosofen van deze eeuw. De *Frankfurter Allgemeine Zeitung* omschreef de manier waarop Safranski's boek met Heidegger omgaat als volgt: 'het beschuldigt hem niet en het verdedigt hem niet, het is fair.'

(Atlas, 575 blz., f79,70, ISBN: 90 254 1321 8)

Feest! Waar komen onze feestdagen vandaan, hoe werden ze vroeger gevierd, wie mocht eraan meedoen en wat werd er gegeten? Inez van Eijck geeft antwoord op deze vragen in *Feest, een overzicht van het feestvieren in Nederland door de eeuwen heen*. Het boek is geïllustreerd met kleurenfoto's. (Kosmos, f39,90, ISBN: 90 215 2494 5)

Onder redactie van Jan Bor en Errit Petersma is een geïllustreerde geschiedenis van de filosofie verschenen: *De verbeelding van het denken*. Het gaat om een chronologisch overzicht, geschreven door historici uit België en Nederland. De eerste delen gaan over de filosofie in Griekenland, India, China en het Nabije Oosten. Daarna volgt de periode van de Middeleeuwen tot heden.

Het boek is geïllustreerd met kleurenfoto's, afbeeldingen uit boeken, schilderijen en tekeningen. (Contact, 400 blz., f69,90, ISBN: 90 254 0039 6)

Tot slot twee jubileumboeken uit het onderwijs. Onder redactie van Leo Molenaar verscheen een boek over het *Erasmiaans Gymnasium* in Rotterdam, dat 666 jaar bestond. (Elmar, f35,00, ISBN: 90 389 0402 9).

Twee eeuwen voor de klas gaat over de lerarenopleiding basisonderwijs in Haarlem. Dit boek staat onder redactie van J. Branger. (De Vrieseborch Haarlem, 191 blz., f28,50, ISBN: 90 6076 394 7)

Ruud Slotboom

BEVRIJDING

Paul Arnoldussen & Albert de Lange, *Finale mei. Het einde van de oorlog in Nederland* (Arbeiderspers, Amsterdam 1995) 232 blz., prijs f34,90.

"We hebben nooit goed raad geweten met wat aan de bevrijding vooraf ging: onverschilligheid, collaboratie, misplaatst vertrouwen dat het wel mee zou vallen, verkeerd inzicht, ontwijken van de strijd die geboden was, maar ook verzet en vervolging, simpelweg 'je plicht doen'".

Met deze woorden erkende premier Joop den Uyl in 1975 dat Nederland eigenlijk niet wist hoe het met de vijfde mei diende om te gaan. De werkelijkheid van de oorlog was in zijn ogen tot dan toe met succes weggestopt. Het is deze werkelijkheid en met name die rondom de bevrijding in mei 1945, die Paul Arnoldussen en Albert de Lange in hun werk uit de doeken proberen te doen.

De beide auteurs, die al enige historische publikaties op hun naam hebben staan en een deel van deze uitgave in *Het Parool* deden uitkomen, hebben aan de hand van getuigenissen een beeld proberen te geven dat dat van de alom herkenbare parades en feestgedruis nuanceert. Een zeer divers gezelschap met hun persoonlijke herinneringen passeert in vijftien hoofdstukken de revue en brengt de volgende zaken naar voren.

Tijdens en ook na bevrijding, bleken velen deze nauwelijks als dusdanig ervaren te hebben. Militaire veteranen konden niet acclimatiseren in de burgermaatschappij, joodse onderduikers en overlevenden uit Oost-Europa ondervonden in de maatschappij weinig bereidheid om hun smart te delen, families van collaborateurs gingen jaren gebukt onder een sociaal isolement en anderen rolden meteen een volgende oorlog binnen in Indonesië of Israël. Een zeer grote groep passieven wilde snel weer tot de orde van dag overgaan om al dan niet bewust hun weinig heldhaftige rol te vergeten.

Een hoofdstuk dat de belevenissen van een hoge spoorwegbeambte in de meimaand behandelt, onderstreept dit laatste. De persoon registreert vanuit zijn belevingswereld slechts nuchtere feiten (het materiaal voor joden-transporten), zorg voor het zo goed mogelijk in stand houden van de dienstregeling en een volkomen passiviteit aangaande de bezetting. De op kleine schaal uitgevoerde zuivering van het spoorwegpersoneel ging "vanwege de geheimhouding" grotendeels aan hem voorbij, bovendien zo oordeelde hij,

"onder het hoge personeel waren weinigen die ervoor in aanmerking kwamen".

Wie was er nu daadwerkelijk 'goed' of 'fout'? De verwarring hierover was toentertijd erg groot. Het onderzoek van de zuiveringscommissie tegen redacteur Cageling van *De Tijd* illustreert dit. Het genoemde dagblad was tegen de wil van de Nederlandse regering in ballingschap in, na januari 1943 blijven verschijnen. Cageling bleek echter naast 'deutschfreundliche' artikelen ook in de ondergrondse pers gepubliceerd te hebben. Daarnaast hielp hij indirect het verzet, maar steunde hij anderzijds het nazi-blad *De Gil*. Wie het dossier leest komt er niet uit, de toenmalige commissie ook niet: na korte tijd publiceerde Cageling weer. Op deze verwarring gaan Paul Arnoldussen en Albert de Lange in hun laatste hoofdstuk diep in, wanneer zij de betekenis van vier en vijf mei gedurende de afgelopen vijftig jaar onder de loep nemen. De vorm en inhoud van het herdenken is in deze periode aan verandering onderhevig geweest, mede doordat het gezag van de oudere oorlogsgeneratie afnam.

Hierbij kwam met name het door wijsheid achteraf ingegeven scherpe beeld van 'goed' en 'fout' onder vuur te liggen. Het verzet was niet algemeen geweest, omdat de meesten verkozen hadden zo gewoon mogelijk door te leven in de hoop vooral zelf te overleven. Na de oorlog identificeerde men zich wel graag met het actieve verzet, waardoor een weinig genuanceerd beeld ontstond.

De auteurs kunnen zich gezien de opzet van hun werk, het schetsen van gewone mensen in ongewone omstandigheden, wel vinden in een voorstel van J.C.H. Blom, hoogleraar geschiedenis in Amsterdam. Hij opperde in 1994 het plan om het mei-gebeuren om te zetten in een jaarlijks herdenkingsdebat. Thema's zijn er voor het oprapen: vluchtelingenproblematiek, toenemende culturele diversiteit in de samenleving, het gebrek aan burgerzin, de kloof tussen bestuur en burger, werkloosheid en sociale zekerheid.

"De werkelijkheid van de bezettings- of oorlogsgeschiedenis kan zo via daaraan ontleende abstracte noties worden betrokken op de werkelijkheid van onze huidige samenleving".

Het boek biedt binnen deze context een goede aanzet voor een breder publiek van alle leeftijden om naast het bijstellen van het zwart-wit-denken aangaande de Tweede Wereldoorlog, ook maatschappelijke problematiek binnen onze samenleving in bepaalde kaders te zien. Het werk zal daarom op de plank in menige schoolbibliotheek niet mistaan.

Tenslotte toch wat kritische opmerkingen. De literatuur en de bronnen die achterin vermeld staan, hadden wellicht beter na elk hoofdstuk geplaatst kunnen worden. Nu is het vaak gissen waar een getuigenis nu precies geboekstaafd is. Verder zijn enkele bijdragen wel zeer detaillistisch, wat de leesbaarheid niet altijd ten goede komt.

A.J. van der Peet

JODENVERVOLGING

Fred Schwarz, *Treinen op dood spoor* (De Bataafsche Leeuw, Amsterdam 1994) 296 blz., prijs f39,50.

Volledig ontoereikende sanitaire voorzieningen, slapen in een hangmat van jute in een stalen kooi die op slot ging, groene gevangenskleding, onvoldoende verwarming en voeding, een militaire leiding die zelf geen raad wist met de situatie en die haar frustraties op de 'gevangenen' botvierde. Onder deze erbarmelijke omstandigheden moesten volwassen mannelijke, joodse vluchtelingen uit Duitsland en Oostenrijk voor het begin van de Tweede Wereldoorlog in de voormalige strafkolonie voor landlopers en dronkaards Norg in Veenhuizen leven.

In *Treinen op dood spoor* beschrijft Fred Schwarz zijn belevenissen als jonge joodse vluchteling uit Wenen in Nederland en later als gevangene in de straf- en vernietigingskampen van de nazi's. Enkele maanden na de 'Anschluss' van Oostenrijk bij het Duitse Rijk op 13 maart 1938 vluchtte de vijftienjarige Fred naar Nederland. Daar voegde hij zich bij zijn drie jaar oudere broer Frits, die hem reeds was voorgegaan. Het eerste half jaar in Nederland bracht Fred door in een vluchtelingenpension in Amsterdam. Alleen, want Frits werd al snel net als alle andere illegale, maar gedoopte mannelijke vluchtelingen naar de voormalige strafkolonie Norg en vervolgens naar het Debarkementsgebouw in Hellevoetsluis getransporteerd. Fred zocht zijn broer in Hellevoetsluis regelmatig op, tot beide broers in mei 1939 in Eindhoven werden herenigd. Daar verbleven de broers vervolgens een jaar in het Dommelhuis, een opvangplaats voor jonge joodse jongens, totdat zij na de Duitse bezetting van Nederland begin juli 1940 naar het kamp Westerbork moesten.

In dit centrale vluchtelingenkamp, dat in 1939 door de Nederlandse overheid was opgezet en in eerste instantie ook na de bezetting onder Nederlandse leiding bleef voortbestaan, kregen zowel Fred als zijn broer al

snel een baantje in de werkorganisatie van het kamp. In juli 1942 namen de Duitsers het commando van de Nederlanders over en gingen het gebruiken als 'Durchgangslager' voor Joden die naar kampen in het oosten van Europa werden getransporteerd.

Fred en Frits 'genoten' als 'Alte Kampinsassen' een enigszins bevoorrechte positie. Zij hadden het kamp mee in moeten richten en werden nu ingezet om ervoor te zorgen dat de organisatie geolied verliep. Beiden konden hierdoor hun transport naar het oosten rekken tot het najaar van 1944. Op 4 september 1944 werden zij op transport naar TheresinStadt gesteld. Kort daarop werden Fred en Frits naar het vernietigingskamp Auschwitz-Birkenau verplaatst waar zij voor het eerst 'echt' met alle verschrikkingen van de Holocaust te maken kregen. De jongens werden uitgekozen om te gaan werken in Meuselwitz, een subkamp van Buchenwald, waar zij in november 1944 aankwamen. In Meuselwitz zagen zij het einde van de oorlog naderen: de geallieerden bombardeerden regelmatig de fabrieken en de kranten maakten er niet langer een geheim van dat de Amerikanen de Rijn al waren overgestoken en de Russen steeds dieper in Duitsland doordrongen. In april 1945 werd het kamp in aller ijel geëvacueerd.

In de daaropvolgende chaos wisten Fred en Frits te ontsnappen en via allerlei omwegen keerden ze in juni 1945 terug in Nederland, waar zij sindsdien zijn gebleven.

Fred Schwarz heeft zijn ervaringen op voortreffelijke wijze op schrift gesteld. Hij beperkt zich niet alleen tot alle verschrikkingen die hij heeft gezien en meegemaakt, maar schetst tevens een goed tijdsbeeld en laat zien dat hij een prima geheugen voor details heeft. Terloops geeft hij feitelijkheden die ook nu nog de lezer de tenen zal doen krommen. Zo mocht een gemengd paar dat in hetzelfde Amsterdamse vluchtelingenpensioen als Fred logeerde en binnen korte tijd een kind zou krijgen, ook in Nederland niet trouwen, omdat Nederland de 'Neurenberger rassenwetten' al voor de bezetting erkende. Bovendien weet Fred Schwarz op ontroerende wijze zijn opbloeiende liefde voor zijn latere vrouw Carry, een joods meisje uit Nederland dat samen met hem in Westerbork en TheresinStadt zat, door het verhaal te weven.

Dit boek kan uitstekend dienen als aanvulling op geschiedenislessen die gaan over de jodenvervolging. Niet alleen wordt duidelijk wat joodse vluchtelingen moesten doen om naar Nederland te komen en onder welke omstandigheden zij hier moesten leven, maar

het geeft ook nog eens een kaleidoscopisch overzicht van de verschillende soorten kampen die de nazi's hadden om aan de 'Endlösung' te kunnen voldoen.

Dat Fred Schwarz niet alleen sec over het kampleven schrijft, maar ook over gebeurtenissen die hem persoonlijk troffen, maakt het boek er voor de middelbare scholier alleen maar fascinerender op. Die zal het zeker in één adem uitlezen. Het boek van Fred Schwarz zou zelfs niet misstaan op de literatuurlijst Nederlands.

Jeoffrey van Woensel

PROEFSCHRIFT

J.L. van der Pauw, *Guerrilla in Rotterdam. De paramilitaire verzetsgroepen 1940-1945* (Sdu, 's-Gravenhage 1995) 487 blz., prijs f59,90.

Het vernieuwende van dit dissertatie-onderzoek is dat het zich concentreert op één belangrijk (en tevens nogal sensationeel) aspect van het illegale werk en wel in een voor de Duitse bezetter en de Nederlandse illegaliteit strategisch gelegen gebied, te weten Rotterdam en omgeving.

De vlotte pen van de auteur en zijn opmerkelijke bevindingen hebben geresulteerd in een boek dat het verdient door een breed publiek gelezen te worden.

Binnen de zestien paramilitaire verzetsgroepen die Van der Pauw onderzocht heeft, maakt hij een duidelijk onderscheid tussen een eerste generatie (1940-1942) en een tweede (1943-1945). De eerste generatie van negen merendeels kleine paramilitaire verzetsgroepen (in totaal circa 150 personen) ontstond veelal al in 1940, kwam vaak voort uit het verlangen (vooral bij oud-militairen) om Nederland door Nederlanders te bevrijden en kenmerkte zich door het aanpakken van zeer uiteenlopend illegaal werk, door onvoldoende beveiligingsmaatregelen en door het ontbreken van onderling contact. Als gevolg daarvan en van onderschatting van de vakbekwaamheid van de Duitse opsporingsdiensten waren eind 1942 al deze groepen (vaak door de inzet van provocateurs) opgerold. De tweede generatie van zeven paramilitaire verzetsgroepen (van begin 1943 tot en met augustus 1944 slechts 52 personen; vanaf september 1944 tot mei 1945 circa 450 actieve personen) werd gekenmerkt door specialisatie, een hogere mate van activiteit, efficiëntie en beveiliging en geregeld onderling contact. Ondanks verheugde opsporingsactiviteiten en represailles van Duitse kant slaagde de bezetter er in deze tweede

Kleio

nummer 1/96
pagina's 24 en 25

fase niet meer in om een complete paramilitaire verzetsgroep te ontmantelen; ook na de arrestatie van centrale figuren werkten deze illegale organisaties verder en zo kon Rotterdam vanaf september 1944 het belangrijkste centrum van actief paramilitair verzet worden.

De positie van de Ordedienst (OD) was in beide generaties een eigenaardige. Enerzijds kwamen de OD-groepen in geen van beide fasen toe aan actief verzetswerk; de OD-leiding wenste zich immers steeds te beperken tot de voorbereiding van de ordehandhaving na de bevrijding. Anderzijds fungeerde de OD ongewild wel als reservoir voor de actieve verzetsorganisaties; ontevreden over het gebrek aan actief verzet in de OD zochten veel OD-leden op den duur hun heil bij actieve verzetsorganisaties als Landelijke Knokploegen (LKP) en Raad van Verzet (RVV).

Het zou de moeite waard zijn te onderzoeken of de ontwikkeling van de positie van de Rotterdamse OD ook voor andere plaatsen opgaat.

Verder werpt deze studie licht op de chaotische ontwikkelingen in Rotterdam in de maanden na Dolle Dinsdag, tijdens de hongerwinter en kort na de bevrijding. Het paramilitaire verzet werd toen voor een groot deel overkoepeld door de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten (NBS) en kreeg in die fase allerlei onvoorziene taken te verrichten (bestrijding van criminaliteit en vooral zwarte handel), terwijl belangrijke voorziene taken bij de bevrijding (ordehandhaving na capitulatie, ontwapening bezetters, de macht) juist onverwachts achterwege moesten blijven.

De illegale context van het paramilitaire verzet in Rotterdam komt in de studie van Van der Pauw in de bijlagen aan de orde. Daarin vindt men onder andere bondige overzichten van de spionage- en verbindingsgroepen (15 pagina's) en van de verzorgingsgroepen en fondsen (30 pagina's) in Rotterdam. Het boek is heel verzorgd uitgegeven en geïllustreerd en wordt met een register van persoonsnamen besloten.

H.J.C. Termeer

MYTHEBESTRIJDING

Gerard Trienekens, Voedsel en honger in oorlogstijd 1940-1945. Misleiding, mythe en werkelijkheid (Kosmos, Z&K Uitgevers, Utrecht/Antwerpen 1995) 176 blz., prijs f24,90.

In dit compacte boek biedt de auteur zijn lezers twee verschillende zaken. Allereerst geeft hij in circa honderd bladzijden een heldere en vlotgeschreven samenvatting van zijn in 1985 verschenen proefschrift (*Tussen ons volk en de honger. De voedselvoorziening, 1940-1945*). Die samenvatting wordt gevolgd door een analyserend overzicht in zo'n 70 pagina's van de vele, vaak emotionele reacties die zijn dissertatie heeft opgeroepen. Een korte literatuurlijst en een register van namen en zaken besluiten dit nuttige boekje.

In zijn dissertatie kegelde Trienekens een aantal heilige huisjes in de nationale beeldvorming over de Tweede Wereldoorlog aan diggelen: die oorlog kwam niet onverwacht; de tot september 1944 beschikbare hoeveelheid voedsel was dankzij een ingrijpende omschakeling van de voedselproductie niet onvoldoende, maar qua samenstelling bovendien gezonder en beter verdeeld over rijk en arm dan eind jaren dertig; het voedselgebrek in de hongerwinter van 1944-1945 werd veroorzaakt door de spoorwegstaking en er vielen toen duizenden slachtoffers doordat het zeer schaarse voedsel ongelijk over de bevolking was verdeeld; de geallieerde voedseldroppings vanaf 29 april zijn niet beslissend geweest voor het redden van vele levens.

'Boos, gegriefd en beledigd', zo typeert Trienekens de meeste van de talrijke reacties en in het laatste deel van dit boek analyseert hij die reacties om er zodoende verklaringen voor te vinden.

Dat voert hem naar de nationale mythen die de bevolking eerst via de propaganda van Radio Oranje en de illegale pers en vervolgens door de overdonderende ervaringen van de hongerwinter diep in zich opnam: het Nederlandse volk was het weerloze slachtoffer van een medogenloze bezetter die al vanaf de inval in mei 1940 niemand ontzag, het land leegplunderde en de werkkrachten wegvoerde. Als factoren die sterk aan die mythevorming bijdroegen ziet Trienekens niet alleen de talrijke ambtelijke pogingen om de vijand te misleiden (Nederland kan niet nog meer naar Duitsland exporteren) maar ook diverse naoorlogse ontwikkelingen zoals de toenemende schuldgevoelens

over het eigen tekortschieten en de collectieve verdringing na de bevrijding.

Als belangrijkste publieke woordvoerder van die mythe, tijdens de bezetting bij Radio Oranje in Londen en na de oorlog als 'nationale geschiedschrijver', ziet Trienekens L. de Jong. Met diverse voorbeelden uit *Het Koninkrijk* laat hij (jammer genoeg in een ongeannoteerd betoog) op overtuigende wijze zien hoe De Jong in zijn weergave van de geschiedenis van de voedselvoorziening blundert omdat hij onvoldoende wetenschappelijk te werk gaat, maar aan de leiband loopt van de op dit punt onbetrouwbare illegale pers. Aldus vormt juist het door De Jong bestendigde mythische beeld van de bezettingstijd een van de verklaringen voor de vele onthutste reacties op de conclusies van Trienekens' spraakmakende onderzoek.

Voor docenten en leerlingen kan ik het boek van harte aanbevelen als een lezenswaardig voorbeeld van fundamentele methodische kritiek op een belangrijk facet van het veelgebruikte 'standaardwerk'.

H.J.C. Termeer

OUDHEID

Lex Hermans, Bewust van andere lusten. Homoseksualiteit in het Romeinse keizerrijk (Wereldbibliotheek, Amsterdam 1995) 255 blz., prijs f37,50.

Ooit meldden zich in dezelfde week twee studenten bij mij die, onafhankelijk van elkaar, op het lumineuze idee waren gekomen een scriptie te schrijven over de prostitutie in de oudheid. Ze mochten van mij hun gang gaan, maar ik kon het niet laten hen te plagen: 'Je moet seksueel wel buitengewoon gefrustreerd zijn om via de oudheid aan je gerief te moeten komen.' De beide aankomende geleerden hadden natuurlijk uit spektakelfilms de indruk opgedaan dat de Grieks-Romeinse beschaving iets speciaals met seks had. De oudheid als het paradijs van de ongeremde lustbeleving is nu eenmaal voor het christelijke Europa steeds de alternatieve wereld geweest. Bij alle morele verontwaardiging over heidense ontucht kon men toch maar mooi via het historische sleutelgat meegenieten. Mannelijk homoseksualiteit werd in de vorige eeuw wel discreet aangeduid als 'l'amour grec' (de archaïserende Gerard Reve heeft nog steeds graag over 'de Griekse beginselen').

Hermans' boek is kennelijk bedoeld als een retouchering van het gangbare beeld, hoewel

Madoc

Woest en ledig?

Van het tijdschrift *Madoc* verscheen in oktober 1995 een themanummer over 'Nederland vóór Willibrord' onder de titel 'Woest en ledig?'

In de artikelen komen verschillende Nederlandse onderzoekers aan het woord die de periode vanuit nieuwe gezichtspunten (archeologisch, (kunst)historisch en literatuur-historisch) benaderen. Ook de besproken boeken staan in het teken van de vroege middeleeuwen. In kort bestek vindt u hier een ruime hoeveelheid informatie over Nederland ten tijde van Willibrord.

Het tijdschrift is geïllustreerd, bevat 112 bladzijden en kost f15,-. U kunt het bestellen bij Uitgeverij Verloren in Hilversum (tel. 035-6859856).

de auteursintenties merkwaardig verhuld blijven. Klaarblijkelijk is het kernidee: 'We kunnen met recht stellen dat homoseksualiteit zonder onderdrukking niet kan ontstaan Al te gemakkelijk veronderstelt men tegenwoordig een gouden tijd voor de homoseksuelen in de moderne zin omdat in de oudheid seks tussen mannen en jongens was toegestaan of zelfs werd aangeprezen. Deze opvatting is te gemakkelijk en zeker te rooskleurig' (12).

Onder het moeizaam proza - met de echo van het herhaalde 'gemakkelijk' - is in principe een boeiende gedachte te onderkennen. Deze en andere concepten worden echter niet gebruikt om het boek te organiseren. De hoofdstukken en paragrafen geven geen herkenbare structuur aan het werk. Het gekozen tijds kader - het Romeinse keizerrijk - biedt in beginsel goede mogelijkheden om de stelling van onderdrukking als bestaan-snodzaak voor homoseksualiteit te verkennen. Maar de auteur houdt zich niet aan kaders: we springen van Plato naar de late oudheid en gaan dan weer terug naar de Romeinse republiek.

We krijgen een zeer rijke voorraad bronfragmenten voorgeschoteld, waarbij drastische vertalingen als 'kontneuken' niet worden geschuwd. Prima natuurlijk, maar de lezer wordt in het ongewisse gelaten wat hij aan moet met al dat doorboren en rammen. Hoeveel keer lezen we niet dat homoseksuele verhoudingen tussen volwassen mannen uit den boze waren omdat daarbij de onderlinge verhoudingen onduidelijk waren: wie was de bovenligger en wie de onderworpen? Want de klassieke seksualiteit - maar dat was al vóór Hermans gemeengoed als inzicht - wordt bepaald door asymmetrische verhoudingen: een man moet zijn wil opleggen aan een mindere, vrouw of knaap.

In de Romeinse tijd wordt het huwelijk meer en meer gezien als een relatie waarin twee partijen hun affectieve inbreng en vreugde hebben. Dit ideaal straalt af op iedere paarvorming. De wederkerigheid in de lust- en gevoelsbeleving van twee volwassen mannen was de oudheid echter een brug te ver.

De boodschap zoals ik die hier weergeef, heb ik zelf uit Hermans' materiaal moeten destilleren. Want de schrijver bedient de lezer slecht. Verlieft als hij is op zijn kostelijke bronnenmateriaal slaagt hij er niet in de teksten hun rol te geven in een samenhangend betoog.

Waar hij zelf formuleert, is zijn taal moeizaam, vol wrakkige beeldspraak en tautologieën. Zo worden we vergast op de verrassende mededeling: 'De armen in de Antieke samenleving hadden het niet ruim, financieel

noch materieel.' (101). Vreemde woordconstructen als 'respectueus', 'machisme', 'homosociaal' en 'romantisme' verraden ook al een weinig zekere pen.

Het kost me moeite mijn wrevel te verbergen: het onderwerp is veelbelovend, de gepretendeerde aanpak belooft veel geestelijk genot, maar de uitvoering laat alles te wensen over. Het vriendelijkste wat gezegd kan worden, is dat de schrijver ons rijk, vlot vertaald materiaal biedt. De leerling die een historische homostudie van zijn werkstuk wil maken, zal er met plezier uit putten. Als studie over de lust geeft Hermans' boek echter geen bevrediging.

Anton J.L. van Hooff

MIDDELEEUWEN

Manuel Stoffers (red.), *De middeleeuwse ideeënwereld 1000-1300* (Verloren, Hilversum 1994) 400 blz., prijs f49,50.

In 1964 verscheen *The discarded image* ('Het afgedankte (wereld)beeld') van de Engelse literatuur-historicus C.S. Lewis. Met dit fascinerende boekje, dat de eigen aard van het middeleeuwse 'model' van de wereld beschrijft in contrast met het 'moderne' geseculariseerde en gemechaniseerde wereldbeeld, tracht Lewis het belangrijkste struikelblok bij het lezen van middeleeuwse teksten uit de weg te ruimen: de 'vreemdheid' van de middeleeuwen. Want hoewel de moderne mediaevistiek in dat tijdvak, en met name in de periode 1000-1300, een aantal vernieuwingen weet aan te wijzen die tezamen als de oorsprong van de 'moderne' wereld kunnen worden beschouwd, stuit men toch met grote regelmaat op de omstandigheid dat de kloof tussen 'hen' en 'ons' zo groot is dat uitingen van die middeleeuwse cultuur niet zonder meer begrijpelijk zijn, tenzij we inzicht verwerven in de denkwerelden die daaraan ten grondslag liggen.

Lewis' uitgangspunt en bedoeling staan model voor de hier te bespreken bundel studies over de middeleeuwse ideeënwereld. Daarin is niet gestreefd om een introductie te geven tot de middeleeuwse cultuur of tot de middeleeuwse geschiedenis in het algemeen. Het gaat er in de eerste plaats om degenen die direct in aanraking komen met middeleeuwse cultuuruitingen (met name letterkunde, filosofie, beeldende kunst of bouwkunst) in bondige vorm de algemene kennis te verschaffen over mens en wereld die de geletterden uit de middeleeuwen door hun scholing eigen was. Het boek beoogt te functioneren als poort tot de ideeën van deze

kleio

nummer 1/96
pagina's 26 en 27

geschoolde en geletterde groep middeleeuwers, teneinde via kennisname van hun gedachten verder door te kunnen dringen in de middeleeuwse cultuur.

Het ordeningsprincipe van dit boek is 'middeleeuws', in die zin dat de stof wordt ingedeeld voorzover mogelijk overeenkomstig de middeleeuwse systematisch-hiërarchische ordening van de algemene kennis van de wereld als totaliteit: na twee introducerende hoofdstukken over 'Bronnen en tradities' en 'Categorieën van het denken', volgen bijdragen over 'God' (H.3) en 'Engelen en demonen' (H. 4). Dan komt de macrokosmos aan de orde, dat wil zeggen: de bouw van het heelal, van de hemel afdalend naar de aarde en de aardse natuur (H. 5, 6) om daarna stil te staan bij de mens (H. 7-12). Daarbij wordt allereerst ingegaan op de eigenschappen die middeleeuwers aan elk mens afzonderlijk, opgebouwd uit een onsterfelijke ziel (H.7) en sterfelijk lichaam (H.8), toekenden. Vervolgens komen de opvattingen over de mens als sociaal en historisch wezen aan de orde (H.9, 10). Tenslotte wordt aandacht besteed aan de middeleeuwse visies op twee instrumenten waarmee de mens zijn wensen en kennis overbrengt op anderen: woord en beeld (H.11 en 12).

De behandeling van de gekozen thema's beperkt zich tot de periode 1000 -1300.

Dit is een weloverwogen keuze, omdat in die eeuwen als het ware 'oud' en 'nieuw' convergeren: aan de ene kant vindt men er nog veel opvattingen die in de vroege middeleeuwen gangbaar waren, anderzijds is sprake van een begin van intellectuele tradities die pas na 1300 de ideewereld gaan bepalen. Dit maakt het mogelijk binnen het kader van deze drie eeuwen de belangrijkste kenmerken van een veel langere periode te schetsen.

Het initiatief tot deze bundel - met zorg uitgegeven door Verloren - is uitgegaan van de Open Universiteit te Heerlen (Faculteit Cultuurwetenschappen) en heeft geleid tot een even omvangrijke als boeiende bundel, die volledig beantwoordt aan de beoogde opzet. De auteurs - alle gevestigde of zich vestigende namen binnen het 'Groot-Nederlandse' circuit van beroepsmediaevisten - zijn in staat hun onderwerp verstaanbaar te presenteren voor niet-ingewijden. Dus behalve voor studenten - de doelgroep waarvoor de bijdragen in eerste instantie bedoeld zijn - is deze bundel ook geschikt voor leerlingen van de bovenbouw als hulpmiddel bij bijvoorbeeld het maken van een werkstuk. Een kritiekpunt is wel dat, gezien het feit dat deze bundel een introducerend karakter

heeft en vooral een bruikbaar hulpmiddel wil zijn voor hen die vanuit verschillende invalshoeken stuiten op uitingen van de middeleeuwse cultuur, de redactie zich niet had moeten beperken tot een personenregister en bibliografische verwijzingen in de voetnoten. Een beredeneerde bibliografie en een zakenregister hadden in een dergelijke studie niet mogen ontbreken.

Tom Hage

KLOOSTERLEVEN

G. de Moor, *Verborgen en geborgen. Het cisterciënzerinnenklooster Leeuwenhorst in de Noordwijkse regio (1261-1574)* (Verloren, Hilversum 1994) 735 blz., prijs f99,00

Niet ver van de plaats waar nu College Leeuwenhorst staat, lag vroeger het klooster Leeuwenhorst. De abdij in Noordwijkerhout werd in 1261 gesticht door Arnold en Walewein van Sassenheim met de uitdrukkelijke bedoeling dat men er zou bidden voor de zielen van de overleden voorouders. De Leeuwenhorster religieuzen waren aanvankelijk vooral afkomstig uit grafelijke en andere hoven. De gemeenschap kreeg daarmee een eigen karakter: de abdij behoorde tot de vier adellijke vrouwenkloosters in Holland. De stichters wilden dat het klooster in de cisterciënzerorde zou worden opgenomen. De cisterciënzers beleefden in die periode een bloeitijd. Zij streefden naar het herstel van het oude kluizenaarsideaal en naar een grotere kloosterlijke armoede. Hun protest richtte zich tegen de rijke en grote kloostergebouwen: er moest juist een hernieuwde toelag op het geestelijk leven komen.

Het ideaal van de cisterciënzers was een sober en beschouwend leven. Een leven dat de voornamelijk Leeuwenhorster kloosterzusters niet gewend waren geweest. Zij waren immers meestal afkomstig uit adellijke kringen. Waarom traden zij dan in? Veelal op aandrigen van de familie. Bij uithuweliking van een dochter moest een grote bruidsschat worden betaald, om het familiebezit te handhaven, werden meisjes aangespoord in het klooster te treden. Hoeveel adellijke meisjes en vrouwen om deze reden in het klooster Leeuwenhorst intraden, is niet duidelijk, maar hun aantal zal niet gering zijn geweest.

Geertruida de Moor, die in haar boek *Verborgen en geborgen* een studie naar dit klooster heeft verricht, relativeert het ogenschijnlijk zware lot van de zusters. Kloosterlingen werden in de middeleeuwen immers vrij al-

gemeen heel positief gewaardeerd. Men meende dat het kloosterlijk gebed de gang van zaken in de hele wereld kon beïnvloeden en daarom konden de zusters in zekere mate toch sociaal functioneren. De Leeuwenhorster zusters konden, zij het op een lager niveau, de levensstijl van hun adellijke verwanten buiten het klooster volgen.

Die aristocratische levenswandel moest echter wel botsen met het cisterciënzerideaal van strikte naleving van de regel van Benedictus. En inderdaad, wie de geschiedenis van de abdij bekijkt, ziet daarin voortdurend de spanning tussen het religieuze ideaal en de adellijke levenswijze. Hoezeer de zusters hun eigen gang konden gaan, bleek in de loop van de vijftiende eeuw. Zo droegen zij niet langer het voorgeschreven habijt, hadden zij toestemming om bijna vier maanden per jaar buiten het klooster te verblijven en liet men te gemakkelijk mannen toe in het klooster. Toen abdis Adriana van Roon hieraan een einde maakte, bloeide het klooster weer op. Lang zou die bloei niet duren, want na de dood van de abdis in 1527 verslaptte het kloosterleven opnieuw.

Toen de geuzen op 14 oktober 1573 Leeuwenhorst in brand staken, betekende dit het einde van de abdij. Enkele gevluchte zusters zetten hun religieuze leven nog enige tijd voort in Leiden (in het gebouw op het Rapenburg dat nu het Rijksmuseum van Oudheden herbergt). De Moor maakt echter aannemelijk dat het klooster in feite al 20 jaar eerder een stille dood was gestorven door gebrek aan religieus elan. Van een verminderde regelonderhouding ging geen werende kracht uit.

Toch is de strijd tussen religieuze vernieuwing en verslapping niet de hoofdmoot van deze studie. Het grootste deel van het boek staat vol met tabellen waarin tal van zaken betreffende het klooster worden weergegeven. Wie wil, kan hieruit een schat aan informatie halen. Aan- en verkoop van grond en huizen; gemiddeld aantal giften per jaar; positieve en negatieve saldi van Leeuwenhorst: het is allemaal onderzocht en in kaart gebracht. Toch kon ik na lezing van deze studie een gevoel van teleurstelling niet onderdrukken. Over de spiritualiteit binnen het klooster wordt nauwelijks iets verteld. Zelf schrijft De Moor dat vroomheid grotendeels in het verborgene leeft en heel moeilijk in documenten vast te leggen of daaruit af te leiden is. Dat is een aanvechtbare opmerking. De middeleeuwse cisterciënzerinnen telden wel degelijk een aantal belangrijke mystieken, vooral in de Nederlanden: Beatrijs van Nazareth, Lutgart van Tongeren en Ida van Leuven. Over hun spiritualiteit is zeker meer

Herodotos

Het verslag van mijn onderzoek

Vertaald, ingeleid
en geannoteerd door
Hein L. van Dolen
784 blz.

paperback: f 69,50
gebonden: f 89,50

boeken
SUN

Gerard Rooijackers

Rituele repertoires

Volkscultuur in oostelijk
Noord-Brabant 1559-1853

MEMORIA

704 blz. — f 69,50

boeken
SUN

Marc Wingens

Over de grens

De bedevaart van
katholieke Nederlanders
in de 17de en 18de eeuw
MEMORIA

304 blz. — f 49,50

boeken
SUN

Willem Frijhoff Wegen van Evert Willemsz.

Een Hollands weeskind
op zoek naar zichzelf, 1607-1647

MEMORIA

928 blz. — f 89,50

boeken
SUN

Theo van der Meer Sodoms zaad in Nederland

Het ontstaan van homoseksualiteit in de vroegmoderne tijd

MEMORIA

512 blz. — f 59,50

boeken
SUN

Jozien Jobse-van Putten Eenvoudig maar voedzaam

Cultuurgeschiedenis van de
dagelijkse maaltijd in Nederland
MEMORIA

576 blz. — f 49,50

boeken
SUN

Van de Bilt/Toebe (red.) Een samenleving op de rails

De Verenigde Staten
tussen 1776 en 1917

240 blz. — f 39,50

boeken
SUN

Piet de Rooy, Nico Markus, Tom
van der Meer, Wim Vroom

De rode droom

Een eeuw sociaal-democratie
in Nederland

160 blz. — f 24,50

boeken
SUN

Weyembergh/Van den Bossche (red.)

Het einde van de geschiedenis?

Over Francis Fukuyama en
Peter Sloterdijk

200 blz. — f 29,50

boeken
SUN

bekend. Eerder dringt zich de constatering op dat Leeuwenhorst kennelijk geen belangrijke mystieken heeft gehad.

Deze omstandigheid is De Moor natuurlijk niet te verwijten. De schrijfster heeft zich voornamelijk moeten baseren op rekeningen van het klooster in de periode van 1410 tot 1571. Die gegevens heeft zij dan ook met dubbele ijver bestudeerd en bewerkt. Bij al die grafieken, tabellen en genealogische lijsten mis ik echter een vraagstelling waaruit een bredere belangstelling blijkt. En dat is jammer, want *Verborgen en geborgen* had een inspirerende aanzet kunnen zijn naar een samenvattende geschiedenis van de Nederlandse cisterciënzerinnenkloosters.

Eric Mos

AULA-EEUWBOEK

M. Huig en D.F.Lunsingh Scheurleer jr., *De vijftiende eeuw* (Aula-Eeuwboeken 3, Het Spectrum, Utrecht 1995) 376 blz., prijs f52,50.

Het derde deel van de serie Aula-Eeuwboeken (zie recensies in KLEIO jrg XXXVI no.1, 26-27) gaat over de vijftiende eeuw, de

herfsttij der middeleeuwen en de geboorte van renaissance en humanisme. Trouw aan het eenmaal gekozen stramen, willen de auteurs de gelijktijdigheid benadrukken van relevante politieke, literaire en artistieke ontwikkelingen in de verschillende Europese landen.

Werd in het deel over de middeleeuwen nog een uitsplitsing per eeuw gemaakt, in het nieuwe deel hebben de auteurs één eeuw, de vijftiende dus, in vijf partjes van twintig jaar gehakt. Elk hoofdstuk begint met een summiere inleiding en geeft vervolgens de gebeurtenissen op politiek, kerkhistorisch, intellectueel, literair en kunstzinnig gebied. Voor economie is alleen in de inleiding de nodige aandacht. Wie in een notedop de betekenis van - zeg - koning Hendrik V van Engeland of van de schilder Botticelli wil leren kennen, in het kader van hun tijd, wordt op zijn wenken bediend.

Het nadeel van die opdeling in periodes van twintig jaar is evident: zij leidt tot versnippering, wat bijvoorbeeld te zien is in de behandeling van Donatello: diens St. Joris staat in hoofdstuk 2, diens David in hoofdstuk 3. Dit bezwaar werd ook gesignaleerd ten aanzien van het deel over de middeleeuwen.

kleio

nummer 1/96
pagina's 28 en 29

Door het vrij uitvoerige inleidende hoofdstuk wordt dit bezwaar gedeeltelijk ondervangen. Om te voorkomen dat de inhoud van het boek overkomt als een wel erg droge opsomming, is een groot aantal kleuren-illustraties en kaartjes opgenomen. Ook wordt de lezer wederom getraakteerd op een groot aantal bronnen: brieven, gedichten, dagboeknotities, enzovoort. Een goede greep vind ik de citaten uit de werken van Burckhardt en Huizinga. Gemiste kansen waren naar mijn idee het ontbreken van enige verwijzing naar latere literaire evocaties van bepaalde figuren uit de vijftiende eeuw. Zo wordt evenmin verwezen naar Shakespeares *Henry V* (laat staan de verfilmingen daarvan) als naar *Het Woud der Verwachting* van Hella Haasse over Charles d'Orléans; een figuur die zelf wel vrij uitvoerig in beeld komt.

Het boek beperkt zich tot de belangrijkste Europese landen: Frankrijk, Duitse Rijk, Engeland, Bourgondië, Italiaanse staten, het zieltogende Byzantijnse en het opkomende Turkse Rijk. De lage landen krijgen - behalve als Bourgondische aanwinsten - geen aparte plaats meer; dit in tegenstelling tot het vorige deel in deze serie. Het ware eerlijker geweest de geografische afbakening in de (onder)titel te vermelden. Wie wat over het vijftiende eeuwse India of China wil weten, (maar ook over Rusland of Scandinavië, of over een der Nederlanden) vangt bot.

Natuurlijk ontbreken in een dergelijk repertorium de chronologieën, personen- en zakenregisters niet. Het boek kan een nuttig naslagwerk zijn voor de docent thuis en voor in de schoolbibliotheek.

Jan van Oudheusden

DIDEROT IN HOLLAND

Denis Diderot, *Over Holland - Een journalistieke reis 1773-1774*. Vertaald door Eef Gratama (Uitgeverij Contact, Amsterdam/Antwerpen 1994) 173 blz., prijs f34,90.

Dit boekje wil ik de Kleio-lezers zeer nadrukkelijk aanraden. Want hier krijgt men iets te lezen van een van die grote mannen van de Franse Verlichting, waarover men als leraar, in aansluiting op het boek, weinig anders pleegt of placht te vertellen dan dat hij een gangmaker was van de beroemde *Encyclopédie*. Bovendien heeft dit tamelijk onbekende boekje ook nog te maken met ons eigen land, dat niet alleen de Fransen van die tijd hogelijk interesseerde, ja fascineerde. En de mensen van die eeuw werden toch al sterk geboeid door de zeden en gebruiken van vreemde volkeren, of deze nu sensationeel-wild waren dan wel opvallend beschaafd

en goed georganiseerd - en dit was ons land toch wel in de ogen van de meeste buitenlandse bezoekers.

Diderot toonde zich, als man van zijn tijd en naar zijn eigen aard, sterk geïnteresseerd in alle mogelijke aspecten van dit land en volk, met een opvallende nadruk op onze wetten en staatsinrichting - tot lering, ongetwijfeld, van zijn landgenoten. Uit welke bronnen hij daarbij geput moet hebben, wordt beschreven in het voorwoord van Yves Bennot; maar wat wij ervan mogen geloven - dan wel Diderots lezers - is weer een andere zaak. *'Een kind dat zijn vader slaat wordt gestraft'*, heet het (62) over 'enige wetten' van ons land, *'maar een kind dat zijn moeder slaat krijgt de doodstraf'*.

Maar veilig was dit land zonder enige twijfel: *'Er worden weinig misdrijven gepleegd omdat er weinig armoede heerst'* (een oud en bekend thema!). En: *'Er zijn in Holland minder dieven dan elders; langs de grote wegen komt men geen rovers tegen. Hoe zouden ze dit gevaarlijke beroep moeten uitoefenen in een land dat uit louter greppels, kanalen en rivieren bestaat en gebarricadeerd is met tolpalen?'*

Dat de joden hier beter af waren dan in welk ander land ook, moet de verlichte Diderot hebben aangesproken: *'Nergens anders hebben de joden een positie die de status van de andere burgers zo dicht nader'* (97). Wat die joden zelf betreft waren er echter wel verschillen: *'De geschoren joden zijn rijk en gaan door voor fatsoenlijke mensen; met de bebaarde joden moet men op zijn tellen passen, want ze nemen het niet altijd even nauw met de waarheid'* - we moeten de kritische zin van die mannen van de Verlichting dus ook weer niet overschatten!

De vertaalster heeft, getuige het uitgebreide noten-apparaat en haar verantwoording in het 'nawoord', opvallend veel werk gemaakt van deze waardevolle uitgave.

E.M. Janssen Perio

NASSAU EN ORANJE

Willem Ruizendaal en Marion Conrads, *Nassau & Oranje* (Tirion, Baarn) 176 blz., prijs f49,50.

***Drie Vorstinnen, Brieven van Emma, Wilhelmina en Juliana*. Ingeleid en geannoteerd door A.P.J. van Osta (De Arbeiderspers, Amsterdam) 187 blz., f69,90.**

Bij het schrijven van recensies van boeken over de Oranje-Nassaus fulmineer ik reeds jaren tegen het niveau van menige publikatie

op dit gebied. Wetenschappelijke publikaties worden geschreven door een zeer selecte groep historici voor een zeer select publiek; wat daarnaast op dit terrein verschijnt is doorgaans bedroevend. De hierboven genoemde boeken zijn exponenten van beide, een tussenweg was opnieuw niet mogelijk.

Nassau en Oranje is een fraai uitgegeven boek, met uiterst zorgvuldige zwart-wit tekeningen van de belangrijkste, ruim 130, familieleden, alle voorzien van een gekleurd familiewapen. De tekeningen worden aangevuld met modebeschrijvingen soms voorzien van extra details. Van elke persoon wordt een, soms zeer korte, biografie gegeven. Helaas is de uitgave niet meer dan een familiealbum geworden met gammele bijchriften. De belofte *'geschiedenis van elke persoon met daarin verwerkt allerlei leuke wetenswaardigheden over zijn of haar levensloop'* is uiterst matig van kwaliteit. Deze biografische gegevens doen mij sterk denken aan de geschiedenisboekjes uit mijn lagere schooltijd, geschiedenis op zijn allersaaist. Hoofdzakelijk politieke/erfrechtelijke informatie waardoor de personen volledig vlak worden neergezet in plaats van beschrijvingen van mensen van vlees en bloed. Helaas is evenmin voor werkelijk solide persoonsgegevens gekozen, dan had het boek als naslagwerk waarde gekregen. Behalve geboorte en sterfjaar hadden dan consequent geboortedata, aantal huwelijken en kinderen et cetera vermeld moeten worden.

Een fraai verzorgde stamboom geeft een aantal afstammingslijnen waarmee prinses Juliana verbonden is met Juliana van Stolberg. Helaas ontbreekt echter een gewone Oranje stamboom. Ook het fraaie kaartje met bezittingen van het Huis Oranje-Nas-

sau in 1783 had veel meer waarde gekregen wanneer dit was afgezet tegen op zijn minst twee andere tijdperiodes.

De modebeschrijvingen geven ruimte om continuïteit en verandering te bestuderen, al wordt er nog al eens in herhalingen vervallen; dat de Spaanse 'Ropa' voorloper was van het nederlandse 'Vlieger-kostuum' heb ik minstens driemaal gelezen.

Kortom de schrijvers van het boek hebben veel kansen laten liggen door geen keuze te maken tussen een Oranje-Nassau biografisch naslagwerk of aantrekkelijke levensbeschrijvingen van de belangrijkste telgen uit het geslacht Oranje-Nassau.

Van een heel ander kaliber is de uitgave *Drie Vorstinnen. Brieven van Emma, Wilhelmina en Juliana*. Deze privé verzameling Oranje brieven is voorbeeldig van een inleiding voorzien en geannoteerd door Jaap van Osta. Ik moest hard zoeken om er enige schoonheidsfoutjes in te vinden en gelukkig er zijn er enkele.

Op blz. 17 heeft Nederland 'onbewogen' kennis genomen van het overlijden van prins Alexander in 1884. Op blz. 27 evenwel maakte het voortijdige overlijden van de prins 'diepe indruk' Op blz. 80 staat boven een

ongedateerde brief van koningin Wilhelmina Andreasbaude, Heidelberg, een uiterst merkwaardige plaats, gezien de afbeelding en de strekking van de brief. Bij het doorlezen van de brief en zorgvuldig bestuderen van het origineel en de 'ansichtkaarten', die overigens vaker tot briefpapier van de Oranjes dienden, blijkt sprake van de Andreasbaude in wintersportplaats Ober Reimswaldau aan de voet van de Heidelberg. (Het is mij overigens niet gelukt deze plaats in Zuid-Duitsland of Tirol te traceren.)

De korte artikeltjes uit oude kranten in hoekjes van een aantal pagina's vond ik geen bijdragen aan de verder hoge kwaliteit van het boek. De illustraties en verzorging van het boek zijn eenvoudig weg schitterend. De inleidende brief van verzamelaar L.B. Romeyn is misschien wel de mooiste brief die in het boek is afgedrukt. Maar hiermee is ook de zwakte van het boek genoemd, het kaliber van de inhoud van de brieven. De brieven zijn slechts één maal getroffen door een Oranje veto (enige regels betreffende de gezondheid van Wilhelmina ten tijde van haar miskramen, voor de geboorte van Juliana). Toch krijgen we weinig (nieuwe) informatie. De brieven verschaffen ons wel inzicht in de mate van zelfcensuur, waarmee de familie Oranje-Nassau naar buiten treedt. Erg diep wordt niet op zaken ingegaan.

De brieven van Juliana zijn zeer nadrukkelijk voorbeelden van haar 'positieve grondhouding', zoals Van Osta haar levenshouding karakteriseert. Op 23 juli 1934, zij is dan 25, 20 dagen na het overlijden van haar vader, schrijft zij 't Was een erge schok, vreeselijk, & dat middenin de fleurigheid die ik had in Londen! erg romantisch - dat is niet altijd leuk in de werkelijkheid'. Ook in de brief naar aanleiding van het recente sterven van haar grootmoeder schrijft ze aan haar vioollerares, met wie zij kennelijk veel over de dood heeft gesproken. 'Ik voel me zo gelukkig, 't Geluk van je familieleden maakt je toch gelukkig'.

Toch kan ik mij voorstellen dat deze brieven in de klas goed bronmateriaal kunnen zijn. Begrippen als continuïteit en verandering, vraagstelling, betrouwbaarheid van bronnen en inleving kunnen er op toegepast worden.

Voor 'het eigen onderzoek' is deze verzameling beslist geschikt, omdat de brieven in tamelijk eenvoudig Nederlands zijn gesteld. Leerlingen kunnen aan de hand van de brieven ontdekken dat het niet altijd gemakkelijk is antwoord op voor de hand liggende vragen te vinden, ook al is er sprake van een overvloed aan materiaal.

Voor diegenen, die de Oranjes een plaats binnen de schoolgeschiedenis willen geven is de aanschaf van dit schitterende boek beslist het overwegen waard.

Joke van der Leeuw-Roord

HISTORIOGRAFIE

Jeroen Koch, *Politiek en moraal. Golo Mann en de Duitse geschiedenis* (Houten 1994) 423 blz., prijs f69,90.

Golo Mann, die in april 1994 overleed, was een zoon van Thomas Mann. De beroemdheid van zijn vader, maar ook die van zijn broer Klaus, zetten hem in zijn jeugd sterk onder druk. Een druk die nog eens werd vergroot door het niet altijd even aangename optreden van zijn vader. Nog ingrijpend is de invloed van Adolf Hitler geweest. Hij dwong de familie Mann te emigreren. In de jaren van zijn ballingschap (1933-1945) ontwikkelde Golo Mann zijn ideeën over politiek en moreel geëngageerde geschiedschrijving.

De conservatieve Mann moest niets hebben van het marxisme en het Duitse historisme. 't Marxisme keurde hij uit wetenschappelijk en ethisch oogpunt af. De arbeidersklasse was in het marxisme boven iedere kritiek verheven. In de praktijk was het marxisme in Mann's ogen volledig ontspoord. Het Duitse historisme keurde hij af omdat het kritiekloos de nationale staat centraal stelde. In Mann's visie heeft de mens steeds de keuze uit alternatieven en moet hij kiezen tussen goed en slecht. Historische noodzakelijkheid bestond volgens hem niet.

Mann's visie op de mensheid was somber. Want ondanks de aanwezigheid van alternatieven vonden er in deze eeuw de Eerste en Tweede Wereldoorlog en de holocaust plaats.

Jeroen Koch, die ook in *KLEIO* over Golo Mann schreef ('De historicus als rechter', 1991/1) heeft geen biografie willen schrijven. Daardoor hoefden de ingewikkelde familieverhoudingen, waar al zo veel over geschreven is, en de invloed daarvan op Golo Mann, niet behandeld te worden. Het gaat Koch om de intellectuele ontwikkeling van zijn hoofdpersoon. Die wordt in dit uiterst leesbare boek helder uiteengezet. Toch zou je als lezer graag iets meer te weten komen over zeg maar het dagelijks leven van Golo Mann, van wie zelfs geen foto in dit boek staat. Hij zal toch niet alleen maar bezig zijn geweest met geschiedenis, politiek en moraal?

Wim Rongen

RECTIFICATIE

Op bladzijde 27 van de bespreking van *Pinkas* in *KLEIO* 8, 1995, is een fout geslopen: Van de 50.000 mensen die in Amsterdam steun ontvingen, waren er meer dan 30.000 joods!

Dat moest zijn: 13.000.

Redactie

kleio

nummer 1/96
pagina's 30 en 31

KLEIO KRANT

Nieuws van

VGN

het bestuur

Nieuwe vakkencombinaties op Vbo/Mavo

Het bestuur heeft samen met de besturen van de leraren aardrijkskunde (KNAG), maatschappijleer (NVLM) en natuurwetenschappen (NVON) een brief geschreven aan staatssecretaris Netelenbos. Daarin wordt ernstige verontrusting uitgesproken over de invoering van twee nieuwe vakkencombinaties, nl. mens en maatschappij en science. De eerste vakkencombinatie bestaat uit elementen van aardrijkskunde, geschiedenis en maatschappijleer. De staatssecretaris wordt gevraagd van haar plannen af te zien omdat deze een wezenlijke verarming van het Vbo/Mavo-onderwijs inhouden. We zijn bang voor verlies aan diepgang en voor onnodig verlies van keuzevrijheid. Handhaving van alle bestaande vakken wordt bepleit, alsmede meer keuzevrijheid bij de doorstroomvariant voor Havo. Zou na goed onderzoek blijken dat de beide vakkencombinaties wel mogelijk zijn, dan bepleiten we het handhaven van alle vakken in de huidige omvang in het in te voeren keuzedeel en het verbod om per leerling meer dan één combinatievak te kiezen, dit om vervlakking tegen te gaan.

Tweede fase - MMW

Dan heeft het bestuur op 23 november jl. een brief gekregen van de vakontwikkelgroep MMW. Uiteraard voelde het bestuur behoefte op deze brief, die hierbij is afgedrukt, te reageren. Onze reactie is medio december naar de leden van de vakontwikkelgroep MMW (verder te noemen MMW) verzonden. U kunt er pas nu kennis van nemen, omdat KLEIO weliswaar een goed medium is voor onze vereniging, maar de echt hete actualiteit kan er niet in, domweg omdat het een maandblad is. Als u de zaak goed wilt kunnen volgen is het raadzaam

de teksten 'nieuws van het VGN-bestuur' van oktober en november/december erbij te nemen.

De vakontwikkelgroep heeft gelijk met haar constatering dat uit de tekst in KLEIO blijkt dat door het VGN-bestuur een aparte vergadering was uitgeschreven, ook voor het bespreken van de voorstellen van MMW. Die waren inderdaad niet geagendeerd. Uitgeschreven was een vergadering ter bespreking van de voorstellen van de werkgroep Geschiedenis van de vakontwikkelgroep Geschiedenis, Aardrijkskunde en Maatschappijleer. De secretaris heeft te vlot zitten schrijven. Om u een indruk te geven dat er haast was geboden: de tekst was bedoeld voor het oktobernummer en is op 13 september om 21.13 uur door de secretaris op zijn PC afgesloten, dus vrij kort na de vergaderingen van 9 en 11 september.

De vakontwikkelgroep MMW keurt deze handelwijze af. Waarom is het VGN-bestuur dan toch zo vrij geweest de leden van de vergadering te vragen wat zij van de voorstellen van MMW vonden? Op de eerste plaats omdat tijdens een aselechte veldraadpleging op 6 september, georganiseerd door de Stuurgroep Tweede Fase, leden van de werkgroep Geschiedenis te horen hadden gekregen dat ze liever over de voorstellen van MMW zouden praten. Zij waren daarover ongerust, hoewel, naar het bestuur vermoedt, slechts een klein deel van deze aselechte uitgenodigde collegadocenten van de voorstellen van MMW op de hoogte kon zijn. Dan was er het uitdrukkelijke verzoek van een aantal mensen dat de vergadering van 9 september bezocht, de raadpleging georganiseerd door het VGN-bestuur, om ook de plannen van MMW aan het eind van de vergadering aan de orde te stellen. Op de derde plaats: bij de secretaris waren weliswaar reacties binnengekomen van (leden van VGN-) commissies waarin zij schriftelijk reageerden op de MMW-voorstellen. Maar de waardering voor de MMW-voorstellen liep dermate uiteen dat het VGN-bestuur geen kans zag namens het veld op grond van deze reacties een uitspraak

9 november 1995

Geacht Bestuur,

Naar aanleiding van hetgeen in de rubriek 'Nieuws van het VGN-Bestuur' van het Kleionummer van oktober jl. gemeld wordt aangaande de voorstellen van de vakontwikkelgroep MMW en de reacties hierop wil de vakontwikkelgroep gaarne reageren. De vakontwikkelgroep heeft de stellige overtuiging dat in dit verslag een eenzijdige voorstelling van zaken gegeven wordt met betrekking tot de teneur van de reacties op haar rapportage. Bovendien is het verslag op enkele punten geen correcte weergave van de feiten.

Uw verslaggever schrijft dat de voorstellen van de vakontwikkelgroep MMW op een apart uitgeschreven veldraadpleging op zaterdag 9 september uitvoerig zijn bediscussieerd. Met name de VGN-leden van de vakontwikkelgroep betreuren het dat - in tegenstelling tot hetgeen het verslag suggereert - de bespreking van de MMW voorstellen niet geagendeerd was. U begrijpt dat indien deze discussie aangekondigd was zij graag als VGN-lid of als commissielid van de VGN aan de discussie deelgenomen hadden. De reacties op die bijeenkomst zijn naar het oordeel van de vakontwikkelgroep beïnvloed door het toeval van de aanwezigheid.

Deze werkwijze van de VGN - het niet-agenderen, de aanwezigen toch onvoorbereid over het MMW-rapport laten discussiëren en dan deze discussie in het verslag als een valide meningspeiling van de VGN-leden presenteren - getuigt van weinig respect voor het werk van de vakontwikkelgroep.

Overigens zou de vakontwikkelgroep het op prijs stellen indien zij kennis zou kunnen nemen van de bij u binnengekomen schriftelijke reacties van de commissies. De VOG wil daar gaarne haar voordeel mee doen.

Ook bij een andere passage wenst de vakontwikkelgroep een kanttekening te plaatsen. Het standpunt van de VGN - deel MMW op in drie modules, te verzorgen door de vakken geschiedenis, aardrijkskunde en maatschappijleer - wordt niet in die mate gedeeld door de NVLM en de KNAG als in het verslag gesuggereerd wordt. Uit een brief van de KNAG en de VGN aan de coördinatiecommissie Tweede Fase (d.d. 3 oktober jl.) blijkt dat de NVLM dit standpunt niet deelt. Opname van onwelgevallige gegevens in een verslag siert eenieder, voor een historicus is het een van de fundamentele regels van het vak. Bovendien is de houding van de KNAG, zoals geformuleerd in een brief aan de vakontwikkelgroep (19 september jl.) naar het oordeel van de VOG-MMW heel wat milder dan uit het verslag van de VGN vermoed zou kunnen worden. Men spreekt zich daarin uit voorstander te zijn van het nieuwe vak MMW en haar kritiek over de uitwerknig formuleert zij in termen van 'aarzeling' en 'gemengde gevoelens'.

Tot slot heeft de vakontwikkelgroep er behoefte aan te wijzen op andere, meer positief kritische, reacties die van verschillende zijde zijn binnengekomen.

- Bij de eigen veldraadpleging van het vak MMW, waaraan historici, geografen, maatschappijleraren en economen van door de Stuurgroep aselect uitgenodigde scholen deelnamen, was de ene groep 'mild-kritisch' en de andere 'bijzonder positief'.

- De reactie van de door de vakontwikkelgroep MMW geraadpleegde experts kan het best gekarakteriseerd worden als positief-kritisch.

- De inspectie voortgezet onderwijs staat positief tegenover het ingediende examenprogramma MMW. Zij dringt aan op nadere afstemming met verwante vakken.

- Het bestuur van de docentensectie VFO (Vereniging Filosofie in het Onderwijs) betoonde zich enthousiast over het concept-examenprogramma MMW

Uit het bovenstaande moge duidelijk zijn dat de vakontwikkelgroep MMW uiterst ongelukkig is met het eenzijdig negatieve beeld van de reacties met betrekking tot de MMW-voorstellen, zoals dat - naar het oordeel van de VOG-MMW ten onrechte - uit dit verslag naar voren komt.

De vakontwikkelgroep kan zich niet aan de indruk onttrekken dat de wijze van verslaggeving voortkomt uit een bij het VGN-bestuur van meet af aan bestaande negatieve houding ten opzichte van de invoering van het nieuwe vak MMW, waarvan de programmering in de tweede fase ten koste zou gaan van (onder meer) het vak geschiedenis in die fase.

Naar het oordeel van de vakontwikkelgroep MMW laat de VGN zich in haar houding ten opzichte van het nieuwe vak MMW teveel leiden door haar politieke standpuntbepaling als vakorganisatie en belemmert daarmee een goede - dus open - inhoudelijke discussie over de plaats van MMW in het curriculum.

De vakontwikkelgroep dringt er met klem op aan het verslag te corrigeren. Publikatie van deze brief in KLEIO is een noodzakelijke bijdrage aan de eigen oordeelsvorming van de lezers met betrekking tot MMW
Met vriendelijke groet,

mw. drs. D. Verhagen, voorzitter
H.A.M. Ankoné, secretaris

Bovenstaande brief ontving het bestuur op 23 november. Kort daarvoor had de voorzitter van de VGN in een brief aan de VOG-MMW gereageerd op allerlei geruchten.

15 november 1995

Geachte voorzitter en leden van de VOG MMW,

Namens het bestuur van de Vereniging van docenten in Geschiedenis en Staatsinrichting in Nederland vraag ik uw aandacht voor het volgende.

Het bestuur van de VGN voelt zich genoodzaakt te reageren op de onjuiste beschuldigingen aan het adres van het bestuur over een ondemocratische en slinkse handelwijze bij de bepaling van het bestuursstandpunt over het eerste concept examenprogramma's Havo en Vwo voor Mens- en maatschappijwetenschappen.

Op 29 maart en 14 juli jl. werd, op uitnodiging van de VOG MMW, gesproken met enkele (bestuurs)leden van de bij het 'nieuwe' vak MMW betrokken vakinhoudelijke verenigingen over de op dat moment geproduceerde stukken.

Bij deze raadplegingen werden door de vertegenwoordigers van KNAG, NVLM, VECON en VGN kritische kanttekeningen geplaatst ten aanzien van de inhoud van de voorgelegde stukken. Voor de vertegenwoordigers van de VGN was vooral de onherkenbaarheid van historische elementen een zwaar kritiekpunt. Het bestuur heeft herhaaldelijk contact opgenomen met de besturen van KNAG en NVLM om mee te werken aan een constructieve, voor de betrokken vakken herkenbare, invulling van het 'vak' mens- en maatschappijwetenschappen.

Hoewel uit in KLEIO gepubliceerde brieven en uit mijn jaarrede de twijfels van het bestuur over het vak MMW bekend verondersteld konden worden, heeft het bestuur nooit een verzoek ontvangen van de VOG MMW om een brede raadpleging van de (commissie)leden van de VGN mogelijk te maken. Dit verzoek kwam wel van de VOG Geschiedenis en staatsinrichting, Aardrijkskunde, Maatschappijleer en tot twee maal toe heeft het bestuur positief gereageerd.

Het eerste concept examenprogramma's Havo en Vwo voor MMW werd in de tweede helft van juli toegestuurd aan enkele, niet alle, bij de raadpleging in maart en juni betrokken personen en aan de secretaris van de VGN. In de begeleidende brief aan de secretaris van de VGN werd om vertrouwelijkheid gevraagd tot de a-selecte raadpleging op 6 september zou hebben plaats gevonden. In de brief die ondergetekende ontving werd hierover, mijns inziens gelukkig, niet gesproken.

te doen tegenover de vakontwikkelgroep MMW. Daarom dus toch maar een bespreking op 9 september. Het is ook niet helemaal terecht om te zeggen dat de aanwezigen onvoorbereid waren. Aan alle VGN-commissies waren exemplaren van de MMW-voorstellen verzonden. Dat met name de VGN-leden van de vakontwikkelgroep MMW deze gang van zaken betreuren begrijpt het bestuur ten volle. Zij hadden zich voor deze vergadering afgemeld en waren aan het begin van de vergadering uitdrukkelijk genoemd als leden die helaas verhinderd waren. Dat zij druk waren met het werk voor MMW was duidelijk. Maar de discussie over MMW is niet geëntameerd om de vakontwikkelgroep MMW, en zeker niet de VGN-leden, te schofferen.

Wat betreft het verzoek van de vakontwikkelgroep de beschikking te krijgen over de reacties, door VGN-leden aan de secretaris verstuurd, daarmee heeft het bestuur het volgende gedaan: de reacties zijn destijds gestuurd naar de secretaris van de VGN. Ze dan zonder meer ter beschikking stellen aan de vakontwikkelgroep lijkt ons niet netjes. Daarom heeft het bestuur de schrijvers (m/v) gevraagd of zij bezwaar hebben tegen doorzending. Van degenen die geen bezwaren uitten, zijn de reacties inmiddels doorgestuurd.

Vervolgens heeft de vakontwikkelgroep bezwaar tegen een zinsnede waarin zou worden gesuggereerd dat het standpunt van de VGN - deel MMW op in drie modules, te verzorgen door de vakken aardrijkskunde, geschiedenis en maatschappijleer - in enige mate wordt gedeeld door de beide andere vakinhoudelijke verenigingen, KNAG en NVLM. Ter adstructie wordt verwezen naar een brief van KNAG én VGN, gedateerd op 3 oktober (zie de KLEIO-krant van december 1995).

Hier snapt het bestuur iets niet: nergens wordt in het oktobernummer gesuggereerd dat de NVLM het VGN-standpunt deelt: integendeel, het bestuur betreurt slechts dat de NVLM ontbrak bij de veldraadpleging van MMW. Ter vergadering was één collega van aardrijkskunde aanwezig en die zag het nieuwe vak MMW in de voorgestelde vorm evenmin zitten. Dat heeft de secretaris, zittend achter zijn tekstverwerker op 13 september 's avonds in zijn verslag voor de KLEIO-krant vermeld. Dat de KNAG naderhand op 19 september een brief heeft verzonden aan de vakontwikkelgroep met een

ander geluid of met een andere teneur dan gehoord op 11 september kan een VGN-bestuurder op 13 september niet weten. De inhoud van de KNAG-brief kent het bestuur ook nu nog niet.

Dat er bij de vakontwikkelgroep ook positief kritische geluiden zijn gehoord, afkomstig van diverse groeperingen, is voor de betrokkenen natuurlijk prettig. Maar dat ontslaat het VGN-bestuur niet van zijn plicht om kritische geluiden te laten horen als het inderdaad kritiek heeft. Het bestuur deelt niet de indruk van de vakontwikkelgroep als zou het VGN-bestuur een "eenzijdig negatief beeld van de reacties met betrekking tot de MMW-voorstellen, zoals dat (.....) uit dit verslag (van oktober, LN) naar voren komt" hebben gegeven. Het bestuur geeft weer wat het bestuur op 13 september weet en dat is niet meer dan het geluid van VGN-leden en van een vertegenwoordiger van de KNAG en van de vereniging van Economieleraren. Dat is kritisch geluid met een negatieve strekking voor wat betreft de voorstellen van MMW, niet negatief voor wat betreft het vele werk dat door de vakontwikkelgroep MMW is verzet. Deze wijze van verslaggeving wordt door de vakontwikkelgroep MMW bekritiseerd omdat zij de indruk heeft dat het VGN-bestuur "van meet af aan (een) negatieve houding ten opzichte van de invoering van het nieuwe vak MMW" zou hebben. Die indruk laat ik voor wat zij is. Gesteld dat het bestuur mordicus tegen zou zijn, waarom vraagt het dan om schriftelijke reacties op de voorstellen van MMW? Die moeite had het bestuur zich kunnen besparen. Dat invoering van MMW leidt tot minder uren geschiedenis, mag een historicus daar geen bezwaar tegen hebben? Invoering hoeft overigens niet te leiden tot minder uren voor diezelfde historicus: hij of zij geeft dan immers een ander vak, maar niet minder uren. Als dat vak in de voorgestelde vorm niet bevalt, dan uit hij of zij bezwaren.

Wat er wordt bedoeld met de "politieke standpuntbepaling als vakorganisatie" is niet duidelijk. Blijkbaar mag je je daardoor niet "teveel" laten leiden. Wie bepaalt wat teveel is? De vakontwikkelgroep heeft hierover een oordeel: dat bepaalt zijzelf. Het mag blijkbaar niet omdat een dergelijke houding een goede discussie in de weg staat. Het bestuur zou graag voorbeelden willen zien waaruit blijkt dat het inderdaad heeft gefaald en de gewenste discussie heeft belemmerd. In de laatste alinea vraagt de vakont-

Het tijdstip van toezending was zeer ongelukkig omdat in juli en augustus een groot deel van het bestuur van de VGN wegens vakantie of ziekte niet bereikbaar was. Eind augustus hebben de toen aanwezige leden van het bestuur het besluit genomen de commissies van de VGN en externe deskundigen te betrekken bij het bepalen van het door het bestuur in te nemen standpunt over het eerste concept eindexamenprogramma's Havo en Vwo voor MMW. Het bestuur heeft gezorgd voor vermenigvuldiging en verzending van de noodzakelijke stukken.

Zoals uit de bijgevoegde (nl. bij deze brief aan de VOG MMW - red.) brieven blijkt heeft het bestuur aan de commissies en externe deskundigen gevraagd uiterlijk 6 september schriftelijk te reageren. Uit de eveneens bijgevoegde brief die ik aan de mede-bestuursleden verzonden heb blijkt dat het niet in de bedoeling lag de stukken op 9 september (tijdens de raadpleging over GAM) aan de orde te stellen.

Toen uit de reacties bleek dat velen, die op 9 september aanwezig waren bij de raadpleging over de conceptprogramma's Havo en Vwo voor GAM, ook een bespreking wilden van het conceptprogramma MMW, heeft het bestuur aan de vergadering het voorstel gedaan dit punt aan de agenda toe te voegen. Niemand van de aanwezigen tekende hiertegen bezwaar aan en uit het feit dat de aanwezigen bereid waren aanmerkelijk langer dan aangekondigd te praten over MMW blijkt de grote betrokkenheid.

Het bestuur betreurt de ontstane misverstanden en voelt zich gekwetst door de beledigende opmerkingen ten aanzien van het bestuur, maar hoopt dat uit het bovenstaande blijkt dat het nooit de intentie heeft gehad om te willen manipuleren. Het bestuur wilde slechts zo goed en democratisch mogelijk geïnformeerd worden over de mening van de (commissie)leden van de VGN over de examenprogramma's Havo en Vwo voor GAM en MMW.

Hoogachtend,

Hélène Budé-Janssens,
voorzitter VGN

wikkelgroep om correctie van het verslag en om publikatie van haar brief in KLEIO. Aan het tweede verzoek is zonder meer voldaan, aan het eerste misschien niet in de vorm die de vakontwikkelgroep voor ogen stond toen zij bovenstaande brief aan het bestuur schreef.

Tot slot: om de verstoorde relatie met onze eigen VGN-leden in de vakontwikkelgroep MMW te herstellen heeft het bestuur hen uitgenodigd voor gemeenschappelijk overleg in januari. Inmiddels hebt u bovendien al lang en breed een uitnodiging ontvangen voor een toelichting op de voorstellen van MMW en Geschiedenis door leden van de beide vakontwikkelgroepen, te verzorgen op 9 februari. Uiteraard heeft het bestuur daarover met de betrokkenen overleg gepleegd. We zijn dus nog on speaking terms met de historici van MMW.

Tot slot staat hier ook nog de brief afgedrukt van Hélène Budé aan de vakontwikkelgroep MMW, waarin zij reageerde op geruchten, die in oktober en begin november inzake MMW de ronde deden.

Volwassenenonderwijs
De problemen in het Voortgezet Algemeen Volwassenen Onderwijs (VAVO) zijn veel van onze leden niet

bekend. Ook het bestuur niet, uiteraard met uitzondering van Ans van Bekkum. Vandaar dat we tijdens een studiedag tijd hieraan aandacht hebben besteed.

VAVO houdt in: Mavo en bovenbouw Havo/Vwo voor niet-leerplichtigen. Cursisten komen uit alle leeftijdsgroepen, maar een groot deel bestaat uit jongeren die eerder in het regulier onderwijs zijn vastgelopen. VAVO-scholen moeten worden opgenomen in de zg. ROC's (Regionale Opleidingen Centra). Andere partners daarin zijn het (M)bo, basiseducatie en leerlingwezen. Het is de bedoeling dat iedereen met een start- of doorstroomkwalificatie voor de arbeidsmarkt een ROC verlaat. Gemeenten en regionale bureau's voor de arbeidsvoorziening hebben een sterke binding met ROC's. Het gevolg is dat algemene vorming ondergeschikt wordt gemaakt aan beroepsopleiding. Geschiedenis neemt dan ook geen belangrijke, eerder een bedreigde plaats in.

Het ministerie verwacht dat na invoering van de tweede fase het aantal voortijdige schoolverlaters drastisch zal afnemen zodat het VAVO niet meer als vangnet hoeft te functioneren voor uitvallers. Dat lijkt niet erg reëel. De kans op een Tweede Kans wordt op deze

manier snel kleiner. Tot nu toe blijkt het Mavo binnen het VAVO goede mogelijkheden te bieden voor ontplooiing van niet verwacht en toch aanwezig talent bij menige cursist(e).

De duur van de opleidingen VAVO is sinds enige tijd ingekrompen (vaak slechts één jaar!), het urenaantal is navenant gedaald, de klassen zijn groter geworden. Twintig lessen voor een examenonderwerp zijn vaak onhaalbaar.

Intussen worden docenten in de BVE-sector voor alle vakken bevoegd verklaard: historici kunnen dus wiskunde geven en andersom. Nieuwkomers in Nederland moeten het een en ander leren over de Nederlandse samenleving. Logisch. Minder logisch is dat Nederlanders niets over de culturen van die nieuwkomers leren, bijvoorbeeld bij geschiedenis.

Kortom, zowel ons vak als onze collega's binnen het volwassenenonderwijs worden bedreigd.

Dat laatste, die bedreiging van ons vak, horen we de laatste tijd vaak. Het bestuur wil daarom actie ondernemen tegen de totale neergang, in VAVO, in Vbo/Mavo, in Havo/Vwo. Niet langer moet het economisch belang, maar het maatschappelijk belang van het vak prevaleren. Hoe deze actie er concreet uit moet zien, daarover beraadt het bestuur zich nog.

Louis Nolet

Commissie PA-BO

Hulp gevraagd!

Met grote regelmaat wordt de Commissie PA-BO benaderd met de vraag een bepaalde deskundigheid te leveren met betrekking tot het geschiedenisonderwijs op de basisschool en het vakgebied geschiedenis op de lerarenopleidingen basisonderwijs. Te denken valt daarbij aan verzoeken vanuit de uitgeverwereld om een bijdrage aan de ontwikkeling van nieuwe methoden en/of additioneel lesmateriaal. Voorts het screenen van bestaand en nieuw ontwikkeld materiaal. Zo ligt er op het moment een verzoek van het Surinaamse ministerie van onderwijs om de in Suriname gehanteerde basisschoolmethode *Wij en ons Verleden*, die geschreven is na de onafhankelijkheid en naar inzicht van de auteurs vooral in vakdidactisch opzicht niet voldoet, nader te evalueren en voorstellen te doen tot verbetering. Om op dergelijke verzoeken te kunnen ingaan lijkt het de commissie zinvol om te beschikken over namen van mogelijke belangstellenden. Bepaalde werkzaamheden hebben een vrijwillig karakter, andere worden betaald. De commissie wil nadrukkelijk niet bemiddelen, maar op verzoek van aanvragers slechts kunnen beschikken over een lijst van mogelijke kandidaten. De commissie verzoekt geïnteresseerden de antwoordstrook (of een kopie ervan) in te vullen en te retourneren aan de secretaris: J. Schmiermann, Mooksebaan 8b, 6562 ZS Groesbeek. Vervolgens wordt door een van de commissieleden nader contact met u opgenomen.

Naam: _____

Adres: _____

Postcode/Woonplaats: _____

Telefoon: _____

heeft interesse een bijdrage te leveren aan:

- ☐ **het ontwikkelen van methoden/lesmateriaal (ev. vergoeding in overleg met de uitgever)**
- ☐ **het evalueren van bestaande methoden/lesmateriaal (op vrijwillige basis)**
- ☐ **het ondersteunen van de commissie PA-BO bij gelegenheid (op vrijwillige basis)**

Commissie Volwassenen- educatie

Nederlandkunde, perspectief voor historici in het volwassenen- onderwijs?

Nederlandkunde is sinds enkele jaren een nieuw vak op onder andere de scholen voor volwassenenonderwijs. Sinds grote aantallen nieuwkomers naar Nederland komen en er steeds harder geroepen wordt dat deze moeten integreren in de Nederlandse samenleving, wordt er meer geld uitgetrokken voor onderwijs aan anderstaligen. En dan niet alleen om de Nederlandse taal te leren, maar ook om meer wegwijs te raken in de Nederlandse samenleving en cultuur. Zo is zich dan het vak 'Nederlandkunde' of 'Oriëntatie op de Nederlandse samenleving' aan het ontwikkelen. Kennis die veel Nederlanders zich vanaf de lagere school hebben eigen gemaakt en verschijnen in de samenleving die voor hen zo vanzelfsprekend zijn geworden, dat er niet eens meer over wordt nagedacht, zijn voor nieuwkomers vaak onbekend en wekken verbazing. Om te kunnen functioneren in de Nederlandse samenleving is zulke kennis vaak onontbeerlijk. Vooral met het oog op een beroep of vervolgstudie.

Aan welke kennis moet worden gedacht?

Bijvoorbeeld: waarom zijn er zoveel omroepen in Nederland, waarom wordt er zo moeilijk gedaan over commerciële televisie, hoe komt het dat CNV en FNV in arbeidsconflicten soms tegenover elkaar staan, hoe ontstond ons stelsel van sociale zekerheid en hoe komt het dat dit nu weer dreigt te verdwijnen?

Maar ook onderwerpen uit de Nederlandse geschiedenis als de Gouden Eeuw, het ontstaan van politieke stromingen e.d. horen hierbij.

Heel veel van deze onderwerpen hebben historische achtergronden. Het leidt dan ook tot veel meer begrip van diverse instituties wanneer men iets leert van de ontstaansgeschiedenis van deze instellingen. Veel van de onderwerpen die bij een vak als Nederlandkunde worden behandeld, behoren tot zaken die bij geschiedenis al vaak aan de orde komen.

Er ligt hier dan ook een uitdaging voor geschiedenisleraren. Temeer daar het lesgeven aan anderstaligen die op de VAVO-scholen komen, vaak heel leuk is. De meesten hebben in hun eigen land al een behoorlijke opleiding gehad en zij zijn over het algemeen heel geïnteresseerd. Men wil veel leren en er worden veel vragen gesteld. Vanwege hun ruime historische achtergrondkennis zullen geschiedenisleraren zeker goed uit de voeten kunnen met die vragen. Waren het niet juist de - oudere - geschiedenisleraren die in het recente promotie-onderzoek van J. Vis uit Groningen over parate kennis van leraren geschiedenis en maatschappijleer er het beste af kwamen? Naast de leraren maatschappijleer en - mogelijk - leraren aardrijkskunde, is de geschiedenisleraar de aangewezen persoon om dit vak te geven.

Het is dan ook niet toevallig dat juist leraren van deze drie vakken zich momenteel in een werkgroep buigen over de onderwerpskeuze, eindtermen en ook over eventuele toetsing van dit vak. De werkgroep is ingesteld door de VAN (Vereniging van Besturen in Volwasseneneducatie in Nederland) en werkt samen met de SLO. Op termijn moet daar ook de ontwikkeling van bruikbaar cursusmateriaal uit voortkomen. Het vak kan daarmee uit de experimenteerfase komen.

Het lijkt er op dat dit vak perspectief biedt voor de geschiedenisleraren die een nieuwe uitdaging zoeken in hun loopbaan. Misschien eens reden om met de schoolleiding te gaan praten?

Marie-Louise Teunissen

Graag zouden we reacties krijgen van mensen die het vak 'Oriëntatie op de Nederlandse samenleving' al geven. Welke onderwerpen behandelen zij en van welk materiaal maken zij gebruik?

Reacties naar:

M.L. Teunissen, Postbus 31, 9989 ZG Warffum.

Wij (Hélène Budé-Janssens en Joke van der Leeuw-Roord) mogen door! De afgelopen maanden heeft het er om gespannen of we opnieuw tijd ruimte zouden krijgen om verder te gaan, maar gelukkig is er opnieuw een positieve beslissing genomen.

Met een grote conferentie in Praag werd het PHARE/Euroclio project van dit jaar afgesloten. Als vervolg hierop zijn uitgekozen een project over de aansluitingsproblematiek tussen VO en Hoger/Universitair onderwijs en een project rond de ontwikkeling van lesmateriaal. Wij willen binnen de VGN een werkgroep opzetten die lesmateriaal ontwikkelt met een internationaal perspectief. Belangstellenden worden gevraagd zich bij ons te melden.

In de komende maanden bieden wij opnieuw een aantal interessante projecten.

• Neuchâtel, 21-24 maart 1996

De Algemene Vergadering van Euroclio waarin onder de titel 'History Teaching, a Key to democracy?' wordt ingegaan op het thema of en hoe geschiedenisonderwijs kan bijdragen aan het ontwikkelen van democratische waarden en houdingen bij leerlingen. Wie belangstelling heeft voor deze conferentie, waarvoor geen Plato-beurs beschikbaar is, wordt verzocht contact met ons op te nemen.

• Letland, 6-12 mei 1996

De geschiedenisleraren-organisatie van Letland organiseert samen met de andere Baltische landen een conferentie onder de titel 'Explore the Unknown Europe'. Het programma biedt lezingen, workshops en discussiegroepen over geschiedenis en geschiedenisonderwijs in de Baltische Staten. Daarnaast worden er scholen en instellingen bezocht en zijn er culturele en historische activiteiten. Voor dit programma zijn geen beurzen beschikbaar. Belangstellenden worden verzocht contact op te nemen met ons, we zullen proberen een financieel aantrekkelijke oplossing te vinden.

• Denemarken, 24-29 september 1996

Van 24-29 september organiseren de geschiedenisleraren-organisaties van

Denemarken, Zweden en Nederland onder de paraplu van Euroclio een conferentie 'Democratie en de Verzorgingsstaat, nieuwe ontwikkelingen in het geschiedenis onderwijs', open voor alle Euroclio leden.

Het programma in een buitengewoon fraai conferentiecentrum aan de Deense kust biedt, naast lezingen en workshops, bezoeken aan scholen in zowel Zweden als Denemarken. Voor Nederlandse deelnemers zijn 15 plaatsen gereserveerd, waarvoor in ieder geval beurzen beschikbaar zijn. Wij proberen het programma te laten vallen binnen het nieuwe Socrates/Comenius programma van de EU, maar anders zijn er PLATO beurzen beschikbaar. Graag schriftelijk verzoek om het programma en/of opgave bij onderstaande bekende adressen.

• Duitsland, Münster, Haus der Niederlande 9-12 oktober 1996

Van 9-12 oktober organiseren de lerarenorganisaties van Vlaanderen. Duitsland en Nederland in samenwerking met het Haus der Niederlande in Münster een (nascholings-)conferentie over 'geweld' in de kolonies in de periode 1870-1914. De conferentie biedt lezingen en workshops, verzorgd door deskundigen uit de drie organiserende landen. Voor Nederlandse deelnemers zijn er 25 plaatsen, waarvoor in ieder geval beurzen beschikbaar zijn. Ook hiervoor weer schriftelijk verzoek om informatie en/of opgave bij een van de onderstaande adressen.

Verder hebben we opnieuw een aanvraag gedaan voor een nieuw PHARE/TACIS project, nu samen met Estland, Rusland, Denemarken, Schotland en Nederland. Helaas wilde men in Brussel meer kennisoverdracht in plaats van een gemeenschappelijk denkproces, waardoor het aantal deelnemende Nederlanders in dit project minder zal zijn dan in het programma van het afgelopen jaar. We hopen dat ons plan wordt goedgekeurd. Het project zou dan in september 1996 van start gaan.

Wanneer u belangstelling heeft voor een van deze activiteiten meldt u dan zo spoedig mogelijk, liefst voor 20 februari, bij:

Joke van der Leeuw-Roord,
Louise Henriëtestraat 16,
2595 TH Den Haag.
Tel & fax 070-385 36 69;

Hélène Budé-Janssens,
Patrijslaan 12A,
2261 ED Leidschendam.
Tel & fax 070-320 12 98.

Stichting Schrijvers School Samenleving

Lezingen over Oost- Europa en de Balkan

Els de Groen is auteur van historische jeugdromans, waarbij zij een voorkeur heeft voor recente geschiedenis. Door haar vele reizen en contacten is zij in staat een genuanceerder beeld te geven van allerlei ontwikkelingen die zich in de wereld afspelen dan via de media tot ons pleegt te komen. Haar boek *Het jaar van het goede kind* schreef zij

zuiveringen in het vroegere Joegoslavië), de polemoloog Tromp en ex-minister Koosijmans zich lovend uitgelaten.

Over haar reiservaringen in Oost-Europa en de Balkan wil Els de Groen graag lezingen geven, ondersteund met foto's en dia's, aan scholieren in de leeftijd van 12-18 jaar. De lezingen duren een of twee lesuren. Een kritisch publiek en lastige vragen worden door haar op prijs gesteld. Mocht u interesse hebben dan kunt u zich wenden tot de Stichting Schrijvers School Samenleving in Amsterdam (Huddestraat 7, 1018 HB tel. 020-6234923). Men kan u daar informeren over de mogelijkheden w.b. data, opzet en groepsgrootte. Over de inhoud overlegt u vervolgens met de auteur. Kosten: minimaal f345,- + reiskosten.

Prometheus

Toneelgroep Amsterdam speelt op donderdag 22 t/m zaterdag 24 februari, donderdag 29 t/m zaterdag 2 maart en vrijdag 8 en zaterdag 9 maart het toneelstuk *Prometheus* van Aeschylus (525-456 v. Chr.) in de vertaling van Gerrit Komrij, onder regie Titus Muizelaar. Bij dit toneelstuk is voor scholieren een theaterproject ontwikkeld. Twee docenten van Toneelgroep Amsterdam komen naar school. Ze laten de leerlingen kennis maken met de voorstelling door te vertellen over de tot stand koming en duiken in de thematiek o.a. door tekstfragmenten te lezen. De leerlingen krijgen op deze manier wat meer inzicht krijgen in het stuk en de personages en leren de kunst van 'theater kijken'.

Het project is gericht op Vwo 5 en 6 (groepsgrootte maximaal 30 leerlingen), vindt plaats op school en duurt zo'n twee en een half uur. In principe draait het project op dezelfde dag als de voorstelling wordt bezocht of de werkdag ervoor. U heeft er twee lokalen voor nodig, waarvan een te verduisteren is en voorzien is van een videorecorder.

Kosten: de scholen in Amsterdam betalen f250,- voor het project, excl. BTW, toegangskarten en reiskosten. Buiten Amsterdam in overleg. **Informatie:** Wilma Smilde, Toneelgroep Amsterdam, Marnixstraat 427, 1017 PK Amsterdam. Tel. 020-5237800/ fax 020-5237838.

School en Computer 1996

Onder deze titel worden er zes beurzen georganiseerd, verspreid over het land, waar de laatste ontwikkelingen te zien zijn op het gebied van informatietechnologie voor educatief gebruik. De beurzen zijn met name bestemd voor leraren, er zijn voor alle schooltypen en -vakken diverse pakketten aanwezig. U kunt ook veel zelf uitproberen. Alle belangrijke producenten van nieuwe media zijn aanwezig. De beurzen zijn altijd op woensdagmiddag van 12.00 tot 17.00 uur. De toegang is gratis.

Plaatsen:

- 7/2 - Rotterdam, Erasmus Expo- en Congrescentrum
- 14/2 - Amsterdam, Vrije Universiteit
- 13/3 - Breda, Het Turfschip
- 20/3 - Groningen, Martinihal
- 17/4 - Eindhoven, Evoluon
- 24/4 - Amersfoort, De Flint

De VPRO en Geschiedenis

OVT 31 december 1995

Op zondag 31 januari had het stevig geijzeld en was het niet mogelijk om de deur uit te gaan. Goed weer dus voor een lekker lui ontbijt en blijven plakken bij de radio. In het programma OVT, in geschiedenisland inmiddels wel bekend, kwamen zestien Nederlandse historici, 'spraakmakende' zeiden ze bij de VPRO, aan het woord, die gevraagd waren wat, naar hun mening, van alles wat er in 1995 speelde, in de geschiedenisboekjes terecht zou komen - en dat gezien vanuit hun eigen vakgebied.

Er waren heel wat interessante reacties op deze vraag. Maarten Prak over de teloorgang van het socialisme en de sociale staat (we zijn nu weer de speelbal van de krachten op de vrije markt - dat is in het verleden ook zo positief gebleken, weet u wel!), Johanna Maria van Winter over overstromingen en boze boeren in de Middeleeuwen en nu, Harmsen over de dienstweigeraars tijdens de politieke acties en de waardering die Nederland daar nu (nog steeds niet!) voor op kan brengen.

OPROEP

Gevraagd zeer oude nummers van KLEIO!

Voor de bibliotheek van het Rotterdamsch Leeskabinet en de Erasmus Universiteit zoek ik de eerste acht jaargangen van KLEIO (1959-1967).

Is er misschien een - ouder - VGN-lid die deze jaargangen nog bezit en af wil staan? U kunt ze sturen naar mijn huisadres of rechtstreeks naar de bibliotheek. De verzendkosten worden graag vergoed. E.M. Janssen Perio, Cipreslaan 34, 3053 ND Rotterdam. Rotterdamsch Leeskabinet, Burgemeester Oudlaan 50, 3000 DR Rotterdam.

De oproep van de Kleio-redactie van een paar jaar geleden heeft opgeleverd dat er nu in ieder geval een volledige set KLEIO's aanwezig is in de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag en in het Algemeen Rijksarchief daar, maar dat leidde er wel toe dat de redactie zelf nu weer jaargang 1 t/m 3 mist. Ook wij houden ons dus aanbevelen! De verzendkosten worden vergoed. Afhalen is ook mogelijk. Tineke Bogaerts, Omloop-West 9, 3402 XM IJsselstein. Tel. 030-6883576.

samen met een dissident in de Sovjet-Unie. Daar heette het in eerste instantie staatsvijandig ('87) en later ('88) werd het bekroond als het beste boek van het jaar. Uit haar contacten heeft zij geleerd dat ons westers beeld van goed en fout in de communistische wereld te absoluut is. De Russen van hun kant interpreteren onze vrijheid als de vrijheid om rijk te worden. Waar dat op uitloopt is beschreven in *Jeans voor een matrosjka* (Elzenga '92). Het vluchtelingenprobleem komt aan de orde *De dag van het laatste schaap* (Elzenga '93): een Somalisch meisje en een Albanese jongen leren elkaar kennen in een Nederlands opvangcentrum. In 1995 verscheen *Tuig* (Elzenga) met als onderwerp de waanzin van nationalisme. Hoofdpersonen zijn een Kroaat, een Servische, een zigeunerjongen en twee Moslims. Welke rol de diverse religies spelen in het Balkan-conflict speelden en spelen komt uitgebreid aan de orde. Over dit boek hebben uiteenlopende figuren als de Europarlementariër Arie Oostlander (tevens rapporteur over de etnische

Als de vierde historicus in de rij plechtig opmerkt dat '1995 het jaar van het herdenken' was, dan kijk je niet meer zo op en als prof H.W. van der Dunk als een tweede Hiltermann commentaar geeft op het wereldnieuws, dan denk je dat hij ook wel iets anders had kunnen verzinnen, maar een groot aantal van de korte toespraakjes is de moeite waard om eens aan leerlingen voor te leggen. U kunt er naar believen iets van uitzoeken, de verhalen duren per stuk maar zo'n vijf minuten. U kunt er allerlei problemen van het afgelopen jaar mee aan de orde stellen en de leerlingen erop door laten praten.

En wat uzelf betreft: luister naar prof Klein: 'Een historicus heeft geen mening, een historicus denkt niet na over iets van een afgelopen jaar, ons verleden is veel langer geleden, dus ik zeg niets!'

Een cassettebandje met alle praatjes is te bestellen bij de VPRO door f25,- over te maken op postgiro 444600 onder vermelding van OVT 31 december 1995.

Computerprogramma's Geschiedenis

J. Beetsma en drs. Y. Beetsma

Toets- en oefenprogramma's. Ter voorbereiding op het eindexamen Geschiedenis 1996 zijn de volgende toets- en oefenprogramma's verschenen: *De opstand in de Nederlanden, 1555-1588* en *De Verenigde Staten 1787-1914*. Deze programma's, die zijn gebaseerd op de CSE-stofomschrijving, bevatten een toetsgedeelte en extra oefenmateriaal (500 vragen). Beide programma's bestaan uit een havo/vwo en mavo versie. Het toetsgedeelte bevat zowel meerkeuze- als open vragen en er kan per hoofdstuk geoefend worden. Het *extra oefenmateriaal* bestaat uit *citaten*, *matching* en *begrippen*. Bij het onderdeel *citaten* kan de leerling kiezen uit citaten gebaseerd op het CSE katern van Malmberg en uit citaten gebaseerd op de CSE-stofomschrijving. De leerling geeft aan of een gedeelte uit het CSE-katern of de stofomschrijving juist is geciteerd. Bij onjuist citeren moet de leerling corrigeren. Bij de onderdelen *matching* en *begrippen* wordt een aantal termen respectievelijk begrippen gepresenteerd en daaronder twee termen respectievelijk een omschrijving. De leerling kiest de bijbehorende term of het begrip. Iedere leerling krijgt de vragen in een andere volgorde aangeboden. Bij voortijdig beëindigen van een programmaonderdeel kan de leerling op een later tijdstip verdergaan alsof er geen onderbreking is geweest. Tijdens en na het oefenen wordt het resultaat vermeld. Naderhand kan de docent dit resultaat opvragen. Een uitvoerige handleiding, de teksten van de toetsvragen en van het extra oefenmateriaal en de CSE-stofomschrijving worden meegeleverd op diskette. De docent kan met een bijgevoegd hulpprogramma deze teksten afdrukken.

Staatsinrichting. Verder is verschenen het toets- en oefenprogramma Staatsinrichting. Dit programma is gebaseerd op het boek 'Het spel en de regels', uitgegeven door Van Walraven te Apeldoorn. Het programma kan ook los van het boek gebruikt worden en bestaat uit toetsvragen, matching-opdrachten en begrippen.

Themaprogramma's. Er zijn vijf themaprogramma's beschikbaar over de onderwerpen:

De U2 affaire (1960), *De muerij op de Zeven Provinciën (1933)*, *Conflict de Jonge-Snijders (1918)*, *Begin van de Japans-Chinese oorlog 1937 (Marco Polo incident)* en *Putsch van Hitler (1923)*.

Demonstratie diskette. Voorbeelden van zowel de toets- en oefenprogramma's als de themaprogramma's zijn beschikbaar op een demonstratie diskette. Een uitgebreide beschrijving wordt gegeven, voor toetsprogramma's bijvoorbeeld het aantal vragen, voor de themaprogramma's de inhoud en opzet van het programma.

Daarna kunt u een beknopt onderdeel volgen zoals de leerling dat te zien krijgt.

De prijs van een demonstratie diskette bedraagt f.25,-. Dit bedrag wordt in mindering gebracht als u vervolgens een toets- of themaprogramma bestelt.

Meer informatie en/of bestellingen kunt u richten aan:

Beetsma Courseware

Eesterweg 16 9863 TB Doezum Tel. (0594) 612701 b.g.g. (0513) 413412

Gezongen geschiedenis

'Geschiedenis in de klas'. Een beeld van de geschiedenis van de VS in liederen en songs

Nummer 46 van de 15e jaargang van *Geschiedenis in de klas* (december 1995) is een themanummer bij het eindexamenonderwerp 'Amerika', waarin liedjes en liederen worden bekeken als historische bron. Na inleidende artikelen over wat er zoal is en welke voetangels en klemmen je moet vermijden als je ermee werkt, komen in afzonderlijke hoofdstukken allerlei verschillende groeperingen van de Amerikaanse samenleving aan bod. Ieder hoofdstuk geeft een inleiding op de stand van zaken met betrekking tot 'vrouwen', 'migranten', 'zwarten', 'het Wilde Westen' etcetera en vervolgens, geordend naar thema, een aantal songteksten, die te maken

hebben met de betreffende groep. Een lijst met titels van CD's, cassettes en LP's geeft de mogelijkheid ze ook nog eens te laten horen in de klas.

U kunt dit nummer bestellen bij de Stichting Geschiedenis in de klas, Postbus 32, 2360 AA Warmond. Overigens zou de sectie natuurlijk eigenlijk een jaarabonnement op dit tijdschrift moeten hebben. Dat kost f35,- per jaargang van drie nummers van 36 - 44 pagina's, inclusief portokosten.

De Vereniging van Christen-Historici

'Amerika'

De VCH heeft een themanummer van zijn blad *Transparant* over het eindexamenonderwerp uitgebracht, waarin de religieuze dimensie van het negentiende eeuwse Amerika uit de doeken wordt gedaan. De artikelen staan in het kader van de invloed van het protestantse geloof in de VS, dat naar de mening van de samenstellers uiterst bepalend is geweest voor de Amerikaanse samenleving.

Zou u wat meer aandacht willen besteden aan de protestantse dimensie van de VS dan kunt u dit nummer bestellen door f12,50 over te maken op postgiro 2664113 t.n.v. Penningmeester VCH in Veenendaal onder vermelding van 'Amerikanummer *Transparant*'.

Europa Periodiek

Lerarenabonnement

De *Europa Periodiek*, tijdschrift van de Europese Beweging Nederland, heeft voor f30,- per jaar een lerarenabonnement. Het blad verschijnt drie keer per jaar en is telkens aan een speciaal thema gewijd. Het bevat vier pagina's direct bruikbaar materiaal voor de basisvorming en een losse (korte) docentenhandleiding, de docentenpagina. Wanneer u bij wilt blijven in het 'eurojargon' en heldere informatie over Europa voor uzelf en leerlingen zoekt, is dit blad handig om aan te schaffen.

Voor verdere informatie: Algemeen Secretariaat van de EBN (Ingrid van der Velde of Mathilde Zumbrink) tel. 070-3541144.

Sta oog in oog met de Nederlandse Opstand

In het Legermuseum wordt uitgebreid aandacht besteed aan de militaire kant van de strijd: hoe functioneerde het 16de-eeuwse leger en hoe verliepen de talloze belegeringen? Een piekenier demonstreert het hanteren van een 6 meter lange piek. In Het Prinsenhof komen politieke thema's aan bod: waarom was Alva zo gehaat en hoe werd Willem van Oranje nu precies vermoord? De leerlingen worden per rondvaartboot van het ene museum naar het andere vervoerd. De totale kosten bedragen f 9,75 per deelnemer.

Delft
Oranjestad

Bent u geïnteresseerd? Vraag dan onze Docentenwijzer aan over de Opstand:
Legermuseum, Korte Geer 1, 2611 CA Delft, tel. 015-2150500 of
Stedelijk Museum Het Prinsenhof, Sint Agathaplein 1, 2611 HR Delft, tel. 015-2602358

BRIEVEN

Blaam

31 oktober 1995.

Dezer dagen nam ik kennis van het oktobernummer van KLEIO, met name van het bericht 'Van de redactie' en van de gele pagina's van L. Dalhuisen. Met een aantal verzuchtingen daarin kan ik het eens zijn, maar over het geheel genomen denk ik dat de verwarring in het geschiedenisonderwijs alleen maar groter wordt.

In universitaire kringen wordt het bezig zijn met structuurbegrippen en vaardigheden in het voortgezet onderwijs 'universiteitje spelen' genoemd en het gebrek aan feitenkennis bij leerlingen - naar mijn mening niet ten onrechte - belachelijk gemaakt. In die geest liet menig spreker zich uit op de jaarvergadering van het NHG van 27 oktober j.l., zoals u binnenkort (weer) in de BMHG zult kunnen lezen. Nu lees ik in KLEIO, dat de heren Dalhuisen en Rongen van geschiedenis op school méér willen maken dan een 'universitair aftreksel': nog meer nadruk op structuurbegrippen en vaardigheden. De heer Rongen schijnt zijn critici op de NHG-vergadering alsnog gelijk te geven, als hij vindt dat het voortgezet onderwijs de leerling leert omgaan met bronnen, structuurbegrippen en vaardigheden en het wetenschappelijk onderwijs de studenten feitjes/weetjes aanleert en dat zulks zo dient te blijven. Wat zullen de komende tijd de stukken eraf vliegen in de discussies binnen de NHG-VGN commissie, want beide organisaties zijn het fundamenteel oneens.

Voor mij komt het er op neer, dat het geschiedenisonderwijs vermorzeld wordt door de inbreng van didactische centra van universiteiten, van lerarenopleidingen van hogescholen en van de VGN. Waar ik zou verwachten, dat deze de docent voortgezet onderwijs terzijde staan, bepalen zij zo'n beleid dat de docent nauwelijks meer lucht krijgt. Eerst de meest wanstaltige examenonderwerpen in de achterliggende jaren, vervolgens invoering van structuurbegrippen en vaardigheden die tot in de finesses moeten zijn verantwoord, nu weer een centrale vraagstelling in de CSE-onderwerpen, waarvoor de overheid en de beleidsmakers het antwoord dirigeren. En dat alles onder de noemer van nu eens een 'op de leerlingen gerichte aanpak', die voor hen 'bestaansverhelderend' dient te zijn, dan weer een verwetenschappelijkte methode.

Nu vinden de heren Dalhuisen en Rongen ongetwijfeld, dat ik 'nog te zeer (vast) zit aan oude structuren en denkwijzen', ook al houd ik mij al sinds dag en jaar bezig - maar dan minder als idée fixe - met elementen uit wat nu structuurbegrippen en vaardigheden heten. Maar voor mij was het jongste nummer van KLEIO opnieuw geen aanleiding mij aan te melden als lid van de VGN. Over bestaansverheldering gesproken!

Hoogachtend,
drs. J. Vos, Ermelo

Lof: kerstkaart van 29-12-1995

Geachte collega,

U schreef in het laatste Kleionummer: "Het is dus goed gegaan met KLEIO dit jaar".

Dat is een ding dat zeker is.

Ook dit examennummer vond ik fantastisch.

C. Roozenbeek, Woerden

Hieronder niet een brief die werd ontvangen, maar een die werd verstuurd door de Kleio-redactie

Aan de redactie van Historisch Nieuwsblad.

De redactie van Kleio heeft met stijgende verbazing het thema-nummer 'Het historisch bedrijf' van *Historisch Nieuwsblad* (HN) gelezen. Dat nummer handelde over het onderwerp 'Geschiedbeoefening in Nederland'. Nadat in de rubriek 'Aan de lezer' onder meer was aangekondigd dat de redactie wel wat meer wilde weten omtrent de vraag 'hoe het nu verder moet het vak geschiedenis in het voortgezet onderwijs' blijkt diezelfde redactie zijn journalistieke plichten bij het beantwoorden van die vraag te verzaken. Immers in de rubriek 'Het historisch bedrijf in vogelvlucht' wordt de grootste vereniging van historici in Nederland en het grootste vakblad dienaangaande niet vermeld. De lezer zoekt tevergeefs naar informatie over de Vereniging van docenten in geschiedenis en staatsinrichting in Nederland (VGN) en het door die vereniging uitgegeven blad KLEIO.

In 'Een land krijgt de historici die het verdient' worden de heren Tollebeek en Bommelé aan het woord gelaten, die zich over de Nederlandse cultuur, het onderwijs in het algemeen en voortgezet onderwijs in het bijzonder zeer negatief uitlaten. Niet dat de heren ooit voor de klas hebben gestaan of het onderwijs anderszins van binnenuit zouden kennen; wel doen ze forse uitspraken over het voortgezet onderwijs 'dat steeds slechter wordt ...' en slachtoffer is van 'de bedillerigheid van Zoetermeer' en van de 'echt zieke breinen' van ambtenaren aldaar. HN laat deze twee oudere jongeren hun negentiende eeuwse cliché's met betrekking tot ambtenaren en onderwijsgeevenden zonder enig commentaar uitkramen.

Dat kan en mag natuurlijk, maar meent HN nu serieus dat dat de antwoorden zijn op de belangrijke vragen die ze in 'Aan de lezer' voorgelegd hebben?

Te verwijten valt het die redactie eigenlijk niet eens. Ze zijn opgeleid door hoogleraren en universitaire docenten die in veel gevallen zelf met een zeker *dédain* op het onderwijs neerkeken en eigenlijk nog steeds neerkijken. Dat blijkt al onmiddellijk in het artikel van P.W. Klein. Leraren

al of niet in de geschiedenis zijn bij hem 'suf wankelende mensen' en 'Pabo-producten'. Weliswaar ligt, volgens Klein, de schuld hiervan bij de overheid, maar deze 'geestige' stijlbloempjes getuigen natuurlijk van weinig respect voor collegae-historici die niet binnen de heilige muren van de universiteit werkzaam zijn. In het artikel 'Het vernieuwde geschiedenis-onderwijs: Verbetering of begin van het einde' wordt gesuggereerd dat de VGN 'rondt gealarmeerd' zou hebben gereageerd op de nieuwe plannen met betrekking tot het geschiedenisonderwijs in de tweede fase. Leest men de tekst echter nauwkeurig dan blijkt de heer Jan Schopman, bestuurslid van de VGN, alleen bezwaar aan te tekenen tegen het vak Mens en maatschappijwetenschappen dat in de tweede fase als verplicht vak wordt ingevoerd. Over de positieve kanten van de herprogrammering van het geschiedenisonderwijs in de bovenbouw van HAVO en VWO wordt in HN slechts incidenteel gesproken. Eenzijdige informatie dus. Dat er over geschiedenisonderwijs en herprogrammering ook met respect kan worden gedacht en gesproken moge blijken uit een artikel van professor J.C.H. Blom 'Vorming toekomstige elite staat op het spel' in de NRC van 18-12-1995.

Peer Vries merkt in zijn artikel 'Veel 'onhistorische nostalgie' onder vakbroeders' terecht op dat 'Waarschijnlijk de belangrijkste, in elk geval de meest massale, vorm van historische informatie-overdracht ten slotte ... het ... geschiedenisonderwijs op lagere en middelbare scholen (is). Ook de ontwikkelingen daar worden door de vakwetenschap niet bepaald op de voet gevolgd'.

Klein, Bommelé en Tollebeek hebben geen flauw benul van de problemen waarmee de echte cultuuroverdragers in hun dagelijkse onderwijspraktijk worstelen en de oplossingen die ze daarvoor proberen te vinden. Ook missen zij ten enenmale het respect voor al degenen die met pijn en moeite het vak geschiedenis in het voortgezet onderwijs overeind proberen te houden. In plaats van met kennis van zaken die moedigen te steunen worden er alleen maar van de zijlijn wat vrijblijvende, honende opmerkingen gemaakt. Had de redactie van HN dit toch niet wat meer moeten signaleren?

Namens de Kleio-redactie,
Harry Jansen en Wim Rongen

HOGESCHOOL KATHOLIEKE LEERGANGEN

**NA
SCHOLING**

TILBURG

NASCHOLINGSAANBOD VOORJAAR 1996

Hieronder vindt U een korte beschrijving van het nieuwe nascholingsaanbod geschiedenis en staatsinrichting voor docenten VBO, MAVO, HAVO en VWO. Alle cursussen zijn praktisch en gericht op de dagelijkse onderwijspraktijk. Ze vinden plaats in het gebouw Mollerinstituut, Pyreneeënweg 3, 5022 DN Tilburg. Meer informatie en inschrijfformulieren kunt u aanvragen bij HKLT/Contractenbureau (postbus 90900, 5000 GA Tilburg, tel. 013.5394403/413). Voor inhoudelijke informatie kunt u terecht bij cursusleider drs. T.F. van der Geugten (tel. 013.5394475 of 013.5704227).

Cursus 1: Vaardigheden in de basisvorming

Inhoud: - leren leren, oefenen en toetsen van vaardigheden: vakkerndoel 1 en algemene vaardigheden 1, 2, 3 en 6;
- onderzoek in eigen omgeving;
- mogelijkheden van de diverse methoden.

Tijd: 15.30-18.00 uur op vier dinsdagen: 13 februari, 12 maart, 2 april en 7 mei.

Kosten: f 300,- cursuskosten en f 40,- materiaalkosten.

Cursus 2: Geschiedenis in de bovenbouw/Tweede Fase

Inhoud: - vaardigheden, structuurbegrippen en benaderingswijzen in bestaande en komende overheidsvoorschriften;
- mogelijkheden van lesmateriaal, met name bovenbouwboeken en examenkaternen;
- bouwstenen voor een vakwerkplan bovenbouw/Tweede Fase.

Tijd: 15.30-18.00 uur op vier dinsdagen: 27 februari, 19 maart, 7 en 28 mei.

Kosten: f 300,- cursuskosten en f 40,- materiaalkosten.

Cursus 3: Staatsinrichting in onder- en bovenbouw

Inhoud: - basisvorming: van kerndoel tot afsluitende toets;
- bovenbouw: "structuurbegrippen" en "vaardigheden" in bestaande en komende overheidsvoorschriften voor VBO, MAVO, HAVO en VWO;
- tussen apart en geïntegreerd: beschikbaar lesmateriaal;
- bijzondere vormen van staatsinrichting (w.a. computerprogramma's);
- bouwstenen voor een vakwerkplan;

Tijd: 15.30-18.00 uur op vier dinsdagen: 5 en 26 maart, 7 en 28 mei.

Kosten: f 300,- cursuskosten en f 40,- materiaalkosten.

Cursus 4: Vakgerichte begeleiding op maat

Drie jaar na de invoering van de basisvorming wordt op veel scholen de balans opgemaakt: Hoe gaat het tot nu toe? Wat doen we goed? Wat moet anders? Hoe kunnen we onze leerlingen beter leren leren? In hoeverre is onze methode bruikbaar gebleven? Met welke nieuwe wensen/eisen (vanuit de overheid, de school of de sectie) moeten we rekening houden? Op korte termijn? Op langere termijn? Hoe gaan we "onderzoek in eigen omgeving" aanpakken op onze school? Wat is er op dat terrein ontwikkeld (landelijk en regionaal)?

De vakgroep Geschiedenis van de HKLT heeft grote deskundigheid op het terrein van onderwijsontwikkeling. Wij begeleiden vaksecties van diverse scholen bij de verdere ontwikkeling van hun onderwijsprogramma. Wij zijn goed op de hoogte van wat in het land wordt ontwikkeld en beschikken over een grote collectie onderwijsmateriaal. Met de aan uw school verstrekte middelen kunt u "op maat" van deze deskundigheid gebruik maken.

Inhoud, tijd en kosten: in nader overleg te bepalen.

Traditie, tijdschrift over tradities en trends

Je eet van een bord, je begroet iemand door je rechterhand uit te steken, je viert je verjaardag. Zo doet iedereen het en niemand denkt erover na. Het lijkt wel of het nooit anders is geweest. Het zijn tradities die van ouders op kinderen over gaan. Er zijn ook gebruiken die pas kort bestaan. Bijvoorbeeld de gewoonte om iemand te feliciteren via een advertentie in de krant. Een paar mensen beginnen ermee, het wordt een modeverschijnsel, een trend.

Over al dit soort oude en nieuwe gebruiken en gewoonten is te lezen in het tijdschrift: *Traditie, tijdschrift over tradities en trends*. Het laat op een heldere en levendige manier zien hoe achter de gewoonste dingen vaak een fascinerende wereld schuil gaat.

Traditie, tijdschrift over tradities en trends is een toegankelijk geschreven tijdschrift dat vier keer per jaar verschijnt. Het is rijk geïllustreerd in full-color en wordt uitgegeven door het Nederlands Centrum voor Volkscultuur.

Een jaarabonnement kost f 30,- of Bfrs. 600.

**Vraag een proefnummer aan bij het Nederlands Centrum voor Volkscultuur,
Lucasbolwerk 11, 3512 EH Utrecht (030-2319997)**
